

GŁÓWNY KOMITET TURYSTYKI
INSTYTUT TURYSTYKI

**POTRZEBY SPOŁECZNE
A KSZTAŁTOWANIE
RUCHU TURYSTYCZNEGO
W POLSCE**

CZĘŚĆ II

WARSZAWA 1979

Główny Komitet Turystyki
Instytut Turystyki

**Potrzeby społeczne
a kształtowanie
ruchu turystycznego
w Polsce**

CZĘŚĆ II

Aspekty
przestrzenno-gospodarcze

Warszawa 1979

G Ł Ó W N Y K O M I T E T T U R Y S T Y K I

00-581 Warszawa, ul. Litewska 2/4

Opracowanie graficzne Barbara Soboniak

DO UŻYTKU SŁUŻBOWEGO

**Instytut Turystyki - Ośrodek Informacji Naukowej i Wydawnictw
02-511 Warszawa, ul. Merlina 9a tel. 44-12-61. Pow. IT, zam.
nr 42/1980 , nakład 500 egz.**

Spis treści

Str.

Aleksander Kornak: Jerzy Prudzienica	Analiza systemowa rynku turystycznego w PRL	5
Anna Domańska:	Pozycja WPT na turystycznym rynku PRL	17
Działalność Centralnych Biur Turystycznych		27
Perspektywy rozwoju turystyki zmotoryzowanej		40
Pozycja PTTK na turystycznym rynku PRL		60
Adam Mazar:	Rozwój handlu i usług w aspekcie turystyki do 1990 r.	78
Prognoza produkcji sprzętu i wyposażenia turystycz- nego		94
Bolesław Libicki:	Rola świadczeń socjalnych w rozwoju turystyki w Polsce w latach siedemdziesiątych.	110
Stanisław Ostrowski:	Analiza porównawcza turysty- ki krajowej i wyjazdów za- granicznych wybranych krajów europejskich	122
Stanisław Wawrzyniak:	Potencjał bazy noclegowej dla potrzeb turystyki w Polsce	134
Michał Stalski: Izabela Dzierżanowska Jerzy Zawistowski	Zmniejszenie obszarów wypo- czynkowych wyznaczanych w latach 1967-1972. Ocena stanu aktualnego	149
Zbigniew Mikołajczak:	Wnioski z ekspertyz	165

Aleksander Kornak
Jerzy Prudzienica

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu
Filia w Jeleniej Górze
Zakład Ekonomiki i Organizacji
Turystyki

ANALIZA SYSTEMOWA RYNKU TURYSTYCZNEGO W PRL

1. Znaczenie i warunki analizy rynku turystycznego

Analiza rynku jest zespołem czynności zmierzających do stworzenia przesłanek podejmowania bieżących i planistycznych decyzji, które dotyczą równowagi rynku w jej wszystkich przekrojach, w krótkich i średnich okresach^{1/}. Analiza jest częścią składową badań rynku i podstawową funkcją marketingu. Jest ona również fragmentem analizy ekonomicznej i systemu informacji rynkowej. W tym ostatnim aspekcie analizę rynku można pojmować także jako zespół metod przetwarzania informacji o warunkach kształtowania się procesów rynkowych i sterowania rynkiem dla osiągnięcia jego optymalnej efektywności społeczno-ekonomicznej. Z punktu widzenia metodologii nauk analizę rynku można też rozpatrywać jako pewien typ postępowania badawczego mający na celu poznanie struktury zjawisk i procesów rynkowych oraz sprzężeń informacyjnych zachodzących między nimi^{2/}.

W związku z wykształceniem się pewnych zjawisk w procesie regulacji rynku, obejmującym realizację potrzeb turystów, oraz planowaniem tych zjawisk, w gospodarce socjalistycznej powstało zapotrzebowanie na badanie i analizę rynku turystycznego umożliwiające w konsekwencji prawidłowe sterowanie rynkiem. Celem tych badań powinno być dostarczanie informacji pomagających w przygotowaniu decyzji centrów decyzyjnych krajowych i regionalnych. Informacje wynikające z centralnych analiz winny opisywać strukturę zjawisk rynkowych, kształtowanie ofert turystycznych, ich strukturę przedmiotową, czasową i przestrzenną, kształtowanie się

1/ Analiza rynku. Praca zbiorowa pod red. T.Kramera. PWE, Warszawa 1971, s. 10-11.

2/ G.Światowy, L.Żabiński: Podstawy informacyjne analizy rynku w świetle badań empirycznych. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej 78, Wrocław 1976, s. 104.

modelu potrzeb turystycznych, relację między zapotrzebowaniem na dobra turystyczne a możliwościami jego zaspokojenia w skali krajowej i w turystycznej wymianie zagranicznej.

Bezpośrednie zadania analizy rynku turystycznego są uzależnione od skali przestrzennej rynku i systemu organizacji gospodarki turystycznej. Inne są zadania analizy rynku zagranicznego, inne rynku krajowego i regionalnego. Natomiast podmiotowe zróżnicowanie zadań bezpośrednich analizy rynku turystycznego wynika głównie z miejsca i roli, jaką dany podmiot odgrywa w systemie organizacji i zarządzania, a tym samym w systemie podejmowania decyzji rynkowych.

Systemowe podejście do analizy rynku turystycznego umożliwia traktowanie jej jako:

- 1/ podsystemu systemu badań rynku w ogóle;
- 2/ podsystemu systemu badań rynku turystycznego;
- 3/ podsystemu systemu informacji rynkowej;
- 4/ systemu, czyli zorganizowanego zespołu czynności metodologicznych sprzężonych więzią merytoryczną i czasową;
- 5/ składnika systemu, jakim jest przedsiębiorstwo turystyczne złożone z wielu komórek organizacyjnych.

2. Przedmiot analizy

Rynek turystyczny jako kategorię ekonomiczną należy wyodrębnić z systemu rynku, stosując kryteria przestrzenno-przedmiotowe. W sensie geograficznym rynek turystyczny to pewien obszar o występującej rencie turystycznej, na którym tworzy się sieć sprzężeń /stosunków wymiennych/ pomiędzy sprzedającymi lub świadczącymi dobra turystyczne a grupami ich nabywców, którzy dysponują funduszem nabywczym lub funduszem społecznego spożycia i przybywają na dany obszar w celach turystycznych. Natomiast w ujęciu przedmiotowym za rynek turystyczny należy uznać ogół stosunków wymiennych zachodzących pomiędzy osobami i instytucjami zgłaszającymi potrzeby w zakresie turystyki, posiadającymi określone fundusze na ich realizację, a osobami i instytucjami je

zaspokajającymi^{3/}.

Rozpatrywanie rynku turystycznego w aspekcie przestrzenno-czasowym wynika ze ścisłego związku źródeł podaży dóbr turystycznych i miejsc realizacji potrzeb turystycznych, które z kolei wyznaczają walory turystyczne. W zależności od tego można wyodrębnić następujące strefy koncentracji podaży^{4/}:

- 1/ aglomeracyjną - w miejscu stałego zamieszkania turysty,
- 2/ poza miejscem zamieszkania, w tym:
 - a/ liniową - wzdłuż tras komunikacyjnych i turystycznych,
 - b/ punktową - w pobliżu punktów krajoznawczych,
 - c/ terytorialną - obejmującą obszary pobytowo-wycieczkowe i wypoczynkowe.

Obszary znajdujące się w terytorialnej strefie koncentracji podaży są najbardziej znaczące z punktu widzenia zjawisk ekonomicznych wywołanych ruchem turystycznym.

Główną funkcją rynku turystycznego jest stworzenie warunków do realizacji potrzeb zgłaszanych przez turystów. Rynek ten stanowi względnie odosobniony system, który w celu uchwycenia i poznania zjawisk wywołanych ruchem turystycznym można podzielić na podsystemy. Na przykład w skali regionalnej jeden z podsystemów obejmuje zjawiska wywołane lokalną siłą nabywczą - stąd można przyjąć dla tego podsystemu określenie "rynek lokalny", drugi - siłę nabywczą reprezentowaną przez turystów - jest to więc regionalny rynek turystyczny. Stopień spójności elementów w obu podsystemach nie jest zbyt wyraźny. Ludność miejscowa również zgłasza potrzeby w zakresie turystyki, także niektóre elementy podaży nie są wyraźnie wydzielone i realizują potrzeby zarówno ludności miejscowej jak i turystów.

Możliwe jednak jest wyselekcjonowanie z systemu rynku obiektu do badania zjawisk rynkowych wywołanych przez ruch turystyczny. Obiektem tym, czyli konkretnym systemem, jest sfera realizacji potrzeb turystycznych występujących na obszarach turystycz-

3/ J. Prudzienica: Badanie rynku turystycznego /na przykładzie karkonoskiego rejonu turystycznego/, praca doktorska, Akademia Ekonomiczna Wrocław 1977 /maszynpis/ s. 10-12.

4/ Tamże, s. 49.

nych /w skali międzynarodowej będzie to kraj, w skali krajowej - region/.

Takie kategorie powiązań rynku turystycznego z otoczeniem, jak przepływ ruchu turystycznego, potrzeb, środków pieniężnych ludności i ze społecznego funduszu spożycia oraz transfer towarów i akumulacji stanowią część najważniejszych elementów materialno-energetycznych i informacyjnych o charakterze wejściowym^{5/}. Rynek turystyczny jest powiązany nie tylko z elementami o charakterze przedmiotowym, ale również z elementami zasilającymi podmiotową strukturę rynku. Jest nią społeczeństwo występujące w roli wytwórcy albo w roli konsumentów.

W systemie gospodarki narodowej rynek jest usytuowany pomiędzy najważniejszymi jej działami - produkcją i spożyciem. W tym układzie rynek turystyczny obejmuje sferę regulacji zakupów i sprzedaży oraz transakcji dotyczących produktów^{6/}. Stąd też przeciwnie do produkcji elementem materialno-energetycznym, z którym układ rynku turystycznego jest powiązany za pomocą wyjść zasileniowych, jest konsumpcja. Tymi wyjściami nabyte towary /dobra materialne i usługi/ przedostają się do sfery realnej /spożycia/ zaspokajając potrzeby.

W otoczeniu układu rynku znajdują się również ośrodki dyspozycyjne - zarówno centralny, jak i regionalne - powiązane z układem siecią wejść i wyjść informacyjnych. W systemie gospodarki planowej odgrywają one bardzo istotną rolę w procesie regulacji zjawisk rynkowych.

Pełną sieć sprzężeń wewnętrznych i z otoczeniem rynku turystycznego prezentuje rys.1. Od systemu tych powiązań zależy mechanizm funkcjonowania rynku turystycznego. Występowanie silniejszych powiązań zewnętrznych poważnie uzależnia układ od otoczenia. Wówczas struktura wewnętrzna układu nie musi być tak rozbudowana jak wówczas, gdy istnieją słabe powiązania zewnętrzne i układ musi funkcjonować samodzielnie^{7/}.

5/ Por. A.Kornak; Zarys ekonomiki turystyki, AWF, Wrocław 1978, s. 241-252 i J. Prudzienica, Badania rynku..., op.cit.

6/ T.Kramer: Rynek w polskiej gospodarce socjalistycznej, w: Rynek i konsumpcja w gospodarce socjalistycznej, Prace Naukowe 1973, Akademia Ekonomiczna Wrocław 1975, s. 7.

7/ S.Mynarski; Cybernetyczne aspekty analizy rynku, WPN Warszawa 1973, s.21.

Elementy rynku turystycznego, zwłaszcza po stronie podaży, nie są jednak tak dalece elastyczne, by reagowały natychmiast na każdą zmianę warunków układu. Wynika to zarówno z braku wewnętrznej zgodności, np. niesprawny system informacji o przedmiotach rynku pomiędzy podmiotami, jak i z wpływów otoczenia, głównie z zakłóceń w powiązaniach układu rynkowego z ośrodkami decyzyjnymi. Przykładem może być sposób ustalania cen.

W gospodarce socjalistycznej istnieją jednak przesłanki do budowy sprawnego systemu regulacji układu rynkowego. Tkwią one w jedności interesów wytwórców i konsumentów, która stwarza możliwość zbudowania jednolitego systemu regulacji sterowanej z zewnątrz, tzn. ingerowania zewnętrznego w procesy rynkowe ze strony ośrodka dyspozycyjnego za pomocą planu. W gospodarce socjalistycznej regulacja i sterowanie może się odbywać z jednego ośrodka dyspozycyjnego, przy równoczesnym pozostawieniu swobody dyspozycji wewnątrz układu rynkowego^{8/}. Jest bowiem możliwe kształtowanie przez centrum, przez wszystkie czynniki popytotwórcze, odpowiedniego modelu konsumpcji turystycznej z uwzględnieniem czynników czasu i przestrzeni oraz odpowiedniej podaży dóbr turystycznych, a także za pośrednictwem prawidłowej polityki społecznej, płac, cen, inwestycyjnej itp. Podstawowym warunkiem poprawności podejmowanych decyzji jest dokładne rozpoznanie funkcjonowania systemu rynku turystycznego.

Z przedstawionego funkcjonowania rynku turystycznego i jego miejsca w systemie gospodarowania wyłaniają się istotne problemy do badań. Badaniami należy obejmować te zjawiska, których poznanie stanowi podstawę podejmowania decyzji rynkowych zarówno przez podmioty rynkowe, jak też ośrodki polityki gospodarczej. Skupić się powinny głównie na zjawiskach występujących na tych obszarach, na których istnieją jednolite warunki zapewnienia potrzeb turystów ujawnianych w różnych formach ruchu turystycznego. Do realizacji tych potrzeb organizować należy określoną sieć źródeł podaży dóbr turystycznych bazującą na miejscowych walorach turystycznych.

8/ Tamże, s. 36.

3. Organizacja analizy rynku turystycznego w Polsce

Konsekwencją systemowego podejścia do zarządzania gospodarką narodową jest wyodrębnienie z systemu rynku podsystemu rynku turystycznego, który przybiera kształt całości złożonej z elementów wzajemnie zależnych i przyczyniających się do powodzenia całości. Całość ta ulega dalszemu podziałowi według kryterium przedmiotowego - wówczas mamy do czynienia z rynkami usług turystycznych - oraz według kryterium przestrzennego. Kryterium to należy uznać za pierwotne, segmentujące rynek turystyczny na międzynarodowy /np. europejskich krajów socjalistycznych/i krajowy, ulegający dalszemu podziałowi na regionalne rynki turystyczne.

Takie podejście do rynku turystycznego powinno mieć swoje odzwierciedlenie w organizacji i funkcji scalonych działań marketingowych, z których najważniejszą jest analiza rynku.

Analiza rynku ma swoje przekroje zgodne nie tylko z systemem planowania i zarządzania, ale także z ośrodkami podejmowania decyzji rynkowych i zasięgiem tych decyzji. Występują trzy przekroje analizy: przekrój makroekonomiczny, regionalny i mikroekonomiczny /w skali przedsiębiorstwa/.

Celem analizy rynku turystycznego w skali makroekonomicznej powinno być gromadzenie, opracowywanie i analiza danych dotyczących potrzeb turystycznych ludności kraju i potencjalnych turystów zagranicznych, realizacji popytu i podaży oraz ich prawidłowości i współzależności, jak również określenie ich struktury i dynamiki^{9/}.

Na tym szczeblu analizę rynku turystycznego prowadzi się z punktu widzenia centralnych organów planujących i kierujących gospodarką turystyczną. W obecnym układzie organizacyjnym turystyki analizę w tej skali powinien przeprowadzać Główny Komitet Turystyki, czerpiąc informacje analityczne z central poszczególnych pionów organizacyjnych turystyki, oraz z Głównego Urzędu

^{9/} Por. Praca zbiorowa pod red. T. Kramera, Analiza rynku ..., op.cit., s. 81.

Statystycznego i Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług, a także z regionalnych ośrodków realizacji zadań konsumpcyjnych w turystyce /centrów regionalnych/.

Cele analizy rynku turystycznego w skali regionu to przede wszystkim ocena poziomu realizacji zgłaszanego popytu na obszarach turystycznych oraz śledzenie prawidłowości w kształtowaniu się podaży dóbr turystycznych i popytu na nie, a także wzajemnych powiązań elementów regionalnego rynku turystycznego z rynkiem lokalnym, krajowym i rynkami międzynarodowymi. Analiza rynku turystycznego w tym układzie winna więc tworzyć przesłanki równowagi rynku w regionie^{10/}.

W przekroju regionalnym analizę rynku turystycznego powinno się prowadzić w regionalnych ośrodkach badań rynku i konsumpcji, do których należałoby:^{11/}

- zbudowanie systemu informacyjnego obejmującego konsumpcję i rynek dóbr, w tym także turystycznych,
- prowadzenie stałych analiz rynkowych w branżowych i wewnętrz-branżowych oraz przestrzennych przekrojach rynku regionalnego; przedmiot analizy to: spożycie, podaż, popyt ludności miejscowej i napływowej, główne czynniki oraz ich związki z podażą i popytem,
- badanie cen krajowych i międzynarodowych, kursów walut,
- budowanie prognoz rozwoju rynków i programów działania marketingowego,
- upowszechnianie i wdrażanie wyników analiz.

10/ A. Kornak, J. Prudzienica: Zarys analizy rynku, maszynopis do druku, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1979.

11/ Koncepcję organizacyjną i projekt techniczny regionalnych ośrodków badań rynku i konsumpcji opracował zespół pracowników Instytutu Handlu i Usług Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu pod kierunkiem prof.dr hab. Józefy Kramer i dra Leezka Żabińskiego. Regionalny ośrodek badań rynku i konsumpcji. Część I projekt ogólny, Część II projekt techniczny, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1976.

Organizacja regionalnych ośrodków badań rynku i konsumpcji powinna uwzględniać elastyczność form organizacyjnych i zakresu działania. Ośrodki takie - ze względu na szczególną ostrożność w doborze form organizacyjnych, kadr i planowania zadań - w początkowym stadium rozwoju należy organizować na szczeblu makroregionów. Pracownie /zespoły/ analizy rynku turystycznego, wchodzące w skład istniejących już lub powstających regionalnych ośrodków badań rynku i konsumpcji, można utworzyć w centrum regionów realizacji popytu turystów. Wynika to ze specyfiki rynku turystycznego i w konsekwencji z odmienności metod badań w porównaniu z innymi rynkami przedmiotowymi.

Należy przestrzegać zasady, aby w gromadzeniu i przetwarzaniu informacji korzystać z systemów informatycznych i komputerów.

Odbiorcami informacji i wyników analiz byłiby wojewodowie, wojewódzkie rady rynku, odpowiednie wydziały urzędów wojewódzkich, komitety wojewódzkie PZPR, jednostki gospodarki turystycznej, przedsiębiorstwa handlowe, Główny Komitet Turystyki i naukowe ośrodki akademickie.

Opiekę metodyczną nad ośrodkami badań rynku powinny sprawować uczelnie ekonomiczne /wydziały ekonomiczne uniwersytetów/ prowadzące prace badawcze w zakresie funkcjonowania i analizy rynku. Nad pracowniami badań regionalnego rynku turystycznego mogą sprawować opiekę metodyczną również oddziały Instytutu Turystyki prowadzące badania rynkowe /jeżeli mają odpowiednią kadrę specjalistów/. Poniżej przedstawiono przykład organizacji analizy rynku turystycznego w przekroju regionalnym:

- Regionalny Ośrodek Badań Rynku i Konsumpcji Makroregionu Południowo-Zachodniego we Wrocławiu /ze względu na zaplecze naukowe/, w którego skład wchodziłyby:

Zespół Badań Rynku Turystycznego Regionu Sudeckiego z siedzibą w Jeleniej Górze,

Zespół Badań Rynku Turystycznego Regionu Lubuskiego z siedzibą w Zielonej Górze.

Na tych pracowniach opiekę metodyczną sprawowałaby Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, filia w Jeleniej Górze.

Analiza rynku turystycznego w skali przedsiębiorstwa jest zgodna z przekrojem mikroekonomicznym, w którym również występują problemy równowagi między popytem i podażą dóbr turystycznych oraz jej kształtowania przez odpowiednie czynniki. Analiza rynku turystycznego w tym układzie powinna być prowadzona przez wyspecjalizowane komórki samodzielnych jednostek gospodarki turystycznej i w tym przedmiotowym przekroju rynku turystycznego, czyli na tym segmencie rynku, który odpowiada przedmiotowemu zakresowi działalności jednostki prowadzącej analizę. Jednostki te powinny w szerokim zakresie wykorzystywać elementy strategii marketingowej opartej nie tylko na wynikach analizy odpowiedniego segmentu rynku, ale także na wynikach analizy ekonomicznej sprzężonej więzią informacyjną z analizą rynku turystycznego^{12/}.

W systemie organizacji analizy rynku turystycznego, poza wymienionymi podmiotami, tj. resortem, jednostkami gospodarki turystycznej szczebla centralnego i regionalnego oraz pracowniami badań regionalnych rynków turystycznych, bardzo ważną funkcję pełnią instytucje naukowo-badawcze, a zwłaszcza Instytut Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Zakłady Turystyki uczelni ekonomicznych. Oprócz opieki metodycznej nad pracowniami badań regionalnych rynków turystycznych ich zadaniem jest doskonalenie metod badawczych, ich upowszechnianie, a także realizacja prac badawczych w ramach problemów rządowych, węzłowych i resortowych, dotyczących funkcjonowania i organizacji rynku turystycznego^{13/}.

Istotnym zagadnieniem rynku turystycznego jest optymalizacja jego efektywności społecznej i ekonomicznej. Ponieważ zaspokojenie potrzeb w turystyce występuje poza sferą ekonomiczną, natomiast działalność gospodarcza umożliwia osiągnięcie stopnia

^{12/} A.Kornak, J.Prudzienica, Zarys analizy ..., op.cit.

^{13/} Prace badawcze w tym zakresie w ramach problemu węzłowego 13.2. są aktualnie prowadzone przez zespół pracowników Zakładu Ekonomiki i Organizacji Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, filii w Jeleniej Górze.

pożądanego zaspokojenia, przeto analiza rynku turystycznego musi uwzględniać różne układy działalności turystycznej^{14/}, a mianowicie:

- badanie efektywności społeczno-ekonomicznej, układów rynkowych w skali międzynarodowej,
- badanie efektywności społeczno-ekonomicznej w układzie krajowym,
- badanie efektywności społeczno-ekonomicznej w skali gałęzi i branż turystycznych,
- badanie efektywności społeczno-ekonomicznej w skali regionów turystycznych,
- badanie efektywności społeczno-ekonomicznej w skali przedsiębiorstw obrotu turystycznego oraz jednostek i instytucji turystycznych /ekonomika i analiza przedsiębiorstw turystycznych/.

W analizach efektywności wystąpią również czynniki preferencji ogólnospołecznych, przedsiębiorstw i konsumentów.

Niezwykle istotną sprawą będzie przygotowanie odpowiednich kadr do prowadzenia wykazanych wyżej analiz rynku i przedsiębiorstw. Jednostki obsługi ruchu turystycznego, administracja turystyczna, przedsiębiorstwa i hotele, jednostki i organizacje obsługi turystyki socjalnej nie są przygotowane ani do aktywnego działania na rynku, ani do prowadzenia analiz rynku i przedsiębiorstw. Nie znają scalonych systemów marketingowego działania i sterowania. Specjalistów w tej dziedzinie nie ma również w Instytucie Turystyki. Analizy rynku zostały zapoczątkowane w pionie GKT jedynie w Centrali Turystycznej "Orbis" w dziale kierowanym przez dr. Kwiatkowskiego. W związku z tym analizy rynku przedsiębiorstw w szerszym zakresie mogą być realizowane, jeżeli:

- 1/ będą prowadzone dla GKT w zakładach naukowych Akademii Ekonomicznych specjalizujących się w turystyce,

^{14/A}Kornak, J. Prudzienica: Zarys analizy ..., op.cit.

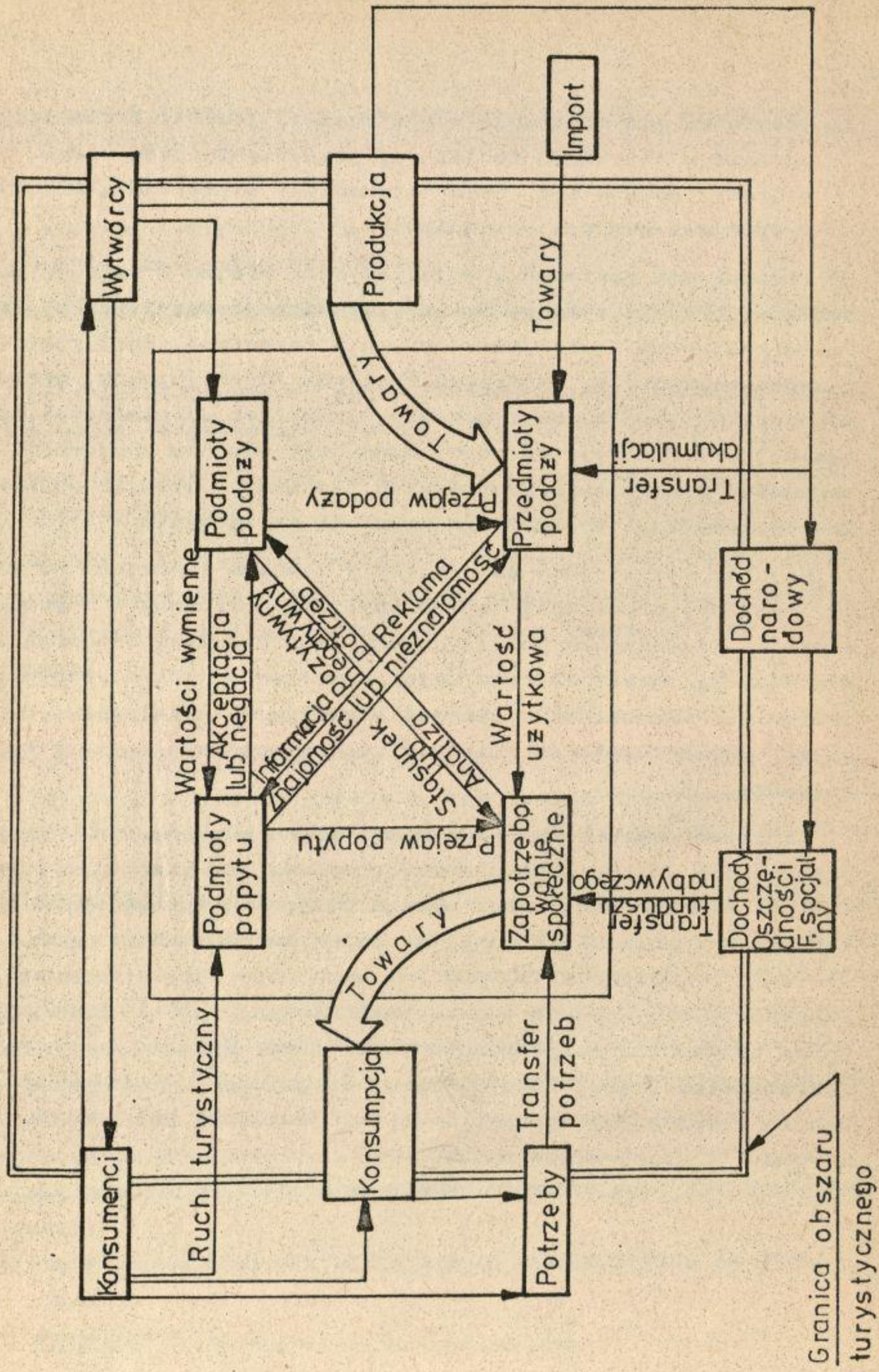
2/ jednostki administracji turystycznej, jednostki realizujące zadania w turystyce socjalnej, przedsiębiorstwa, biura podróży, hotele itp. będą zatrudniały odpowiednią liczbę wyspecjalizowanych ekonomistów.

Powinni oni posiadać specjalistyczną wiedzę z zakresu ekonomiki turystyki, usług, rynku i konsumpcji turystycznej, obrotów krajowych i międzynarodowych w turystyce, rozliczeń finansowo-walutowych, ekonomiki regionów turystycznych, przedsiębiorstw, hoteli, biur podróży, jednostek działalności specjalnej w turystyce itp. Konieczna jest ponadto znajomość zagadnień rynków międzynarodowych, scalonych działań marketingowych, analiz i systemów organizacji zarządzania.

Majątek turystyczny posiadający w dobrach trwałych 100 mld zł musi być odpowiednio chroniony, eksploatowany i reprodukowany. Do prowadzenia analizy rynku, kierowania gospodarką i organizacją turystyki oraz zagospodarowaniem turystycznym potrzebni są ekonomiści o specjalistycznym wykształceniu, dysponujący jednocześnie odpowiednią wiedzą metodologią i techniką badawczą.

Zaprezentowane uwagi na temat systemu analizy rynku turystycznego w Polsce mają charakter dyskusyjny i z konieczności ogólny. Problem ten pilnie wymaga podjęcia szczegółowych badań zarówno nad metodologią analizy rynku turystycznego, jak i nad systemem organizacji tej analizy w celu podejmowania decyzji gospodarczych, a także w celu kształtowania modelu konsumpcji przez wszystkich zainteresowanych: Główny Komitet Turystyki, Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, Ministerstwo Handlu i Usług, władze regionalne, jednostki gospodarki turystycznej i pracowników nauki.

Rys.1 UKŁAD RYNKU TURYSTYCZNEGO I JEGO POWIĄZANIE
Z OTOCZENIEM

ZRÓDŁO: OPRACOWANIE - J. PRUDZIEŃCA: BADANIE RYNKU..., op. cit., s. 61

NA PODSTAWIE - S. MYNARSKI : CYBERNETYCZNE ASPEKTY ... 18

Anna Konieczna-Domańska
Instytut Turystyki

POZYCJA WPT NA TURYSTYCZNYM RYNKU PRL

Terenowe przedsiębiorstwa turystyczne kształtują swoją działalność organizacyjną i ekonomiczną. Większość z nich działa dopiero 2-3 lata. Szybki wzrost zasięgu działalności terenowych przedsiębiorstw turystycznych w latach ich masowego powstawania obrazują przedstawione niżej dane dotyczące wyników ekonomicznych tych przedsiębiorstw:

	w mln zł			
	lata: 1974	1975	1976	1977
Sprzedaż	2 196,8	4 289,8	6 908,1	9 951,3
Akumulacja	102,6	187,6	253,1	375,7

Źródło: Analiza wyników terenowych przedsiębiorstw turystycznych za lata 1974 i 75 GKKFiT; 1976 - Ogólna informacja o działalności gospodarczej jednostek organizacyjnych koordynowanych przez ZGT, ZGT 1977 r.; 1977 - Informacja o działalności gospodarczej przedsiębiorstw koordynowanych. Centrala Turystyczna "Orbis" 1978 r.

Istniejące obecnie 43 wojewódzkie przedsiębiorstwa turystyczne obejmują swym zasięgiem prawie cały kraj /bez województw sieradzkiego i leszczyńskiego/. Ich potencjał usługowy stanowi obecnie ponad 300 tys. miejsc noclegowych w bazie trwałej /w tym pełne pośrednictwo w wynajmowaniu kwater prywatnych/, co stanowi około 30% bazy krajowej, ponad 40 tys. miejsc gastronomicznych oraz ponad 600 autokarów. Na będący w dyspozycji terenowych przedsiębiorstw turystycznych potencjał bazy noclegowej składały się w latach 1976-1977 następujące rodzaje bazy:

Miejsca noclegowe		1976	1977
- hotele, domy wycieczkowe, domki turystyczne, pensjonaty, schroniska, motele, zajazdy		37 353	43 697
- pokoje gościnne		180 313	262 242
- inne stałe obiekty		1 222	-
	Razem	218 888	305 939

Merytorycznie najbardziej słusznym sposobem określenia pozycji terenowych przedsiębiorstw turystycznych na turystycznym rynku PRL wydaje się wyliczenie wskaźnika udziału tych przedsiębiorstw w obsłudze całkowitej wielkości krajowego ruchu turystycznego obywateli PRL. Resort nie żąda jednak od terenowych przedsiębiorstw turystycznych wykazu ich usług w wielkościach naturalnych ani w rozbiciu na poszczególne rodzaje działalności usługowej przedsiębiorstw.

Dokonano szacunkowego obliczenia przybliżonej liczby turystów obsługiwanych przez terenowe przedsiębiorstwa turystyczne w roku 1976, eliminując zawyżenia wynikające z dwukrotnego wykazywania ich w statystyce. Udział tej liczby w liczbie ogółem uczestników krajowego ruchu turystycznego w roku 1976 wynosi około 10%.

Szczegółowa analiza treści ofert poszczególnych przedsiębiorstw i ich wzajemne porównanie prowadzą do wniosku, że jakość pracy poszczególnych przedsiębiorstw jest w omawianym zakresie krańcowo różna. Najczęściej oferty są niekompletne /w zakresie założonych podstawowych rodzajów usług: imprez lokalnych, wycieczek krajoznawczych, wycieczek specjalistycznych, pobyków turystyczno-wypoczynkowych, samego wynajmu bazy noclegowej/, natomiast asortymenty poszczególnych rodzajów usług bardzo wąskie. Najlepsze przedsiębiorstwa, chociaż jest to mała grupa, dają ofertę bogatą i atrakcyjną, obejmującą komplet wszystkich rodzajów usług w kilku lub kilkunastu odmianach imprez turystycznych. Na drugim krańcu znajdują się przykłady ofert obejmujących kilka zaledwie propozycji łącznie.

Zauważono, że przedsiębiorstwa działające na obszarach, gdzie brak tradycji recepcji turystycznej, wykazują niedostateczną inwencję w zakresie kreowania atrakcyjnych odmian asortymentowych. Natomiast przedsiębiorstwa działające na obszarach tradycyjnie turystycznych, gdzie presja ogromnego popytu mogłaby zachęcić organizatora wypoczynku do obniżenia jakości programu usługowego, oferują jednak zestawy najbogatsze, wykorzystując atrakcyjniące elementy natury, historii i kultury regionu. Programy wycieczek zawierają wciąż zbyt małą ilość wariantów specjalistycznych, odmian zaspokajających specyficzne potrzeby nie tylko krajoznawcze, lecz również zawodowe, rozrywkowo-kulturalne czy rekreacyjne. Programy mnożone są prawie wyłącznie w zakresie, w jakim pozwalają na to tradycyjne szlaki turystyczne. Stwierdzono również wąski zakres asortymentu usług wczasowych. Zarówno w odniesieniu do wycieczek jak i wczasów, w bardzo wąskim zakresie stosuje się elementy uatrakcyjniające imprezy we wszystkich wariantach programowych. Wnioski takie potwierdziła analiza faktycznie realizowanego programu działalności usługowej. Stwierdzono, że w masie usług świadczonych przez terenowe przedsiębiorstwa turystyczne największy jest udział usług noclegowych /ewentualnie wraz z żywieniowymi/ świadczonych samodzielnie, a nie razem z innymi usługami programu turystycznego. Waga wynajmu samej bazy noclegowej w realizowanym programie usług okazała się znacznie większa niż wynikałoby to z propozycji oferty. W świetle danych o realizowanej strukturze usług /w ujęciu liczby turystów obsługiwanych poszczególnymi formami usług turystycznych/ rodzaj ten okazuje się podstawą usług świadczonych przez tpt na rzecz obsługi ruchu turystycznego. Stwierdzono również jednostronność świadczonych usług obejmujących jedynie wczasy lub wycieczki. Poza zapewnieniem noclegów, organizowaniem wycieczek i wczasów, terenowe przedsiębiorstwa turystyczne prawie nie świadczą innych usług.

Konfrontacja zadań postawionych przed terenowymi przedsiębiorstwami z deklarowanym przez nie w ofercie zestawem usług pokazuje, że zadania te, przedstawione w ofercie, są treścią dość skromną, a zestawienie tej treści z rzeczywiście realizowanymi

usługami rysuje jeszcze wyraźniej ubóstwo form. Miarą zaspokojenia potrzeb przez przedsiębiorstwo nie może być sprzedaż usług. Wiadomo bowiem, że usługi przedsiębiorstw kupowane są w bardzo znacznym procencie nie przez indywidualnych turystów, lecz przez kierowników akcji socjalnej poszczególnych zakładów pracy.

Zasady dysponowania funduszem zakładowym oddziałują więc bardzo silnie na możliwość sprzedaży usług przez terenowe przedsiębiorstwa turystyczne. Asortyment usług świadczonych przez tpt /przede wszystkim wycieczki autokarowe i standardowe wczasy/ jest dostosowany do popytu ze strony służb socjalnych. Terenowe przedsiębiorstwa turystyczne świadczą bowiem przede wszystkim te usługi, na które znajdują zbyt wśród służb socjalnych zakładów pracy. Turysci indywidualni ponoszący w całości koszt zakupu usługi są drugim, mniej częstym rodzajem klientów tpt. Jest to grupa nieliczna w porównaniu z poprzednią. Wymagania turystów indywidualnych są większe, bardziej sprecyzowane i bardziej różnorodne. Sposób i stopień, w jakim podaż usług terenowych przedsiębiorstw turystycznych może zapewnić realizację wymagań tej właśnie grupy klientów, kształtuje w największym stopniu obraz przedsiębiorstwa w opinii społecznej.

Niezwykle istotny wpływ na decyzje terenowego przedsiębiorstwa turystycznego w kwestii rodzajów i asortymentu świadczonych usług mają narzędzia funkcjonującego systemu kierowania tym przedsiębiorstwem, określające zasady jego ekonomiki /w tym system finansowy/. Sprzedaż i zysk jako podstawowe mierniki działalności przedsiębiorstwa zachęcają do "ekspansji ekonomicznej", do podnoszenia wartości sprzedaży i sumy zysku, co w dobie odczuwanego niedostatku podaży usług turystycznych jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym. Z drugiej jednak strony ustalenie systemu rachunku /sposób liczenia sprzedaży, naliczania marż, kalkulowanie cen itd./ powoduje pewne zawężenie pola świadczonych usług, atrakcyjnego z punktu widzenia przedsiębiorstwa. W tym względzie można stwierdzić, że:

- przedsiębiorstwo jest zainteresowane świadczeniem usług drogich zarówno w zakresie usług własnych, jak i obcych, w których sprzedaży pośredniczy,

- dla przedsiębiorstwa korzystne jest pośredniczenie w sprzedaży usług świadczonych przez inne instytucje,
- relatywnie bardziej korzystne jest sprzedawanie własnych podstawowych usług dla przedsiębiorstwa w postaci zorganizowanych pakietów obsługi,
- przedsiębiorstwo wybiera rodzaje usług i takie ich formy, by nakład pracy własnej był jak najniższy.

Obeorny system kierowania terenowymi przedsiębiorstwami turystycznymi eliminuje pewne rodzaje usług oraz nie zachęca do wzbogacania i urozmaicania programu świadczonych usług /impresz/.

Oceniając pozycję terenowych przedsiębiorstw turystycznych na rynku turystycznym naszego kraju, nie można pominąć porównania terenowych przedsiębiorstw z innymi największymi organizatorami podaży usług turystycznych w zakresie wartości świadczonych usług. Dysponujemy tu jednak niestety tylko ewidencją tzw. sprzedaży. Poziom wskaźnika "sprzedaż" w poszczególnych terenowych przedsiębiorstwach turystycznych, centralnych biurach podróży oraz przedsiębiorstwach hotelowych "Orbis" w latach 1976-1977 obrazuje tabela 1.

Tabela 1

Sprzedaż ogółem w przedsiębiorstwach
turystycznych w latach 1976-1977 w tys. zł

Przedsiębiorstwa turystyczne	1976	1977
1	2	3
<u>Terenowe przedsiębiorstwa turystyczne</u>		
Warszawa - WPT "Syrena"	461 499	583 095
Białystok - WPUT	93 503	125 218
Bielsko-Biała - WPT "Beskidy"	321 922	469 436
Bydgoszcz - WPT "Brda"	151 170	242 922
Częstochowa - WPT	22 377	44 224
Elbląg - WPGT "El-Tourist"	166 989	284 723
Gdańsk - WPGT "Turus"	807 116	997 616

c.d. tab. 1.

1	2	3
Gorzów Wlkp. GPT "Warta-Tourist"	132 242	185 505
Jelenia Góra - WPGT "Karkonosze"	214 424	304 726
Kalisz - WPGT	-	14 396
Katowice - WPUT	210 325	247 492
Kielce - WPT "Łysogóry"	122 586	216 865
Konin - WPGT "Kontur"	17 108	74 020
Koszalin - WPT "Jantaria"	246 842	371 739
Kołobrzeg - KPT "Bałtywia"	222 897	296 204
Kraków - KPT "Wawel-Tourist"	266 522	298 479
Krosno - WPT "Bieszczady"	101 267	158 678
Legnica - WPGT "Piast"	180 025	217 424
Lublin - WPT	123 924	164 912
Łódź - PT "Łódź"	107 092	225 677
Nowy Sącz - WPGT	530 346	825 469
Olsztyn - WPT "Mazur-Tourist"	208 305	254 045
Opole - WPTiW	130 361	236 023
Ostrołęka - OPGT "Kurpie"	15 701	38 011
Pila - WPT "Noteć"	57 807	112 024
Piotrków Tryb. - WPGT "Trybunalskie"	35 660	86 495
Poznań - WPT "Przemysław"	164 011	241 497
Radom - WPT "Radom-Tourist"	25 056	78 507
Rzeszów - WPT "Resowia-Tourist"	101 210	207 405
Słupsk - SPT "Przymorze"	188 034	306 213
Suwałki - WPT	131 820	226 474
Szczecin - WPUT "Pomerania"	492 993	657 393
Tarnów - WPT "Pogórze"	56 032	87 352
Toruń - WPT "Drwęca"	78 556	101 194
Wałbrzych - WPGT "Śnieżnik"	266 977	331 891
Włocławek - WWPT	38 176	120 651
Wrocław - PGT "Odra"	170 888	194 832
Zamość - WPT "Roztocze"	18 190	41 185
Zielona Góra - LPGT "Lubtour"	248 188	281 307
Razem terenowe przedsiębiorstwa	6 908 140	9 951 319

c.d. tab. 1.

1	2	3
<u>Centralne biura podróży</u>		
PBP "Orbis"		
sprzedaż ogółem	5 695 170	6 974 400
w tym turystyka krajowa	701 902	902 700
Sports-Tourist		
sprzedaż ogółem	392 739	401 600
w tym turystyka krajowa	67 489	62 500
ZDG PTTK	1 251 652	1 543 921
OST "Gromada"	1 555 340	1 772 941
SBT "Turysta"	631 699	685 312
PZMot	1 549 885	2 059 347
BPiT SZSP "Almatur"	215 069	277 181
BTM ZSMP "Juventur"	410 977	530 651
BUT ZHP "Harcetur"	47 321	60 725
 Hotele "Orbis" /usługi noclegowe/	 911 000	 1 163 000

Źródło: Informacja o działalności gospodarczej przedsiębiorstw koordynowanych za rok 1977, Centrala Turystyczna "Orbis", Warszawa 1978; Analiza działalności gospodarczej Zjednoczenia Gospodarki Turystycznej za rok 1976, Warszawa 1977; Tabele analityczne wyników działalności przedsiębiorstw podporządkowanych za rok 1977, Załącznik nr 2 do analizy Centrali Turystycznej "Orbis", Warszawa 1978.

Wyżej zaprezentowana tabela 1 pozwala zorientować się jedynie w ogólnych relacjach wartości usług świadczonych na rzecz turystyki krajowej przez wyodrębnione grupy przedsiębiorstw obsługujących ruch krajowy.

Skorygowawszy wskaźniki sprzedaży zawarte w tabeli 1 o wartości sprzedaży z tytułu obsługi turystyki zagranicznej /łącznie z wymianą walut/, wyliczyć można, że w łącznej sprzedaży

usług wszystkich biur podróży i terenowych przedsiębiorstw na rzecz ruchu krajowego udział terenowych przedsiębiorstw turystycznych wynosi około 60%, a łącznie centralnych biur podróży 40%. Wyżej zaprezentowana tabela pozwala zorientować się jedynie w ogólnych relacjach wartości usług świadczonych, w tym na rzecz turystyki krajowej, przez wyodrębnione grupy przedsiębiorstw obsługujących ruch turystyczny.

Nie można natomiast dosłownie rozumieć bezwzględnej wartości liczby wykazywanej jako "sprzedaż". Stosowane sposoby obliczania wartości miernika "sprzedaż" w terenowych przedsiębiorstwach turystycznych powodują, że traci on w znacznym stopniu swoje walory informacyjne. Występuje tu kilka nieprawidłowości. Do sprzedaży wlicza się prócz sprzedaży usług własnych przedsiębiorstwa /usługi noclegowe, żywieniowe, transport, marża za organizatorstwo, prowizja za pośrednictwo/ również sprzedaż usług obcych, gdy przedsiębiorstwo pośredniczy w ich sprzedaży lub jest organizatorem imprez świadczonych w oparciu o usługi obce. Ponadto składniki sumy wykazywanej jako "sprzedaż" przedsiębiorstwa stanowią:

1/ łączna wartość usług noclegowych świadczonych przez przedsiębiorstwo według ewidencji prowadzonej przez obiekty noclegowe plus dochody ze sprzedaży miejsc w kwaterach prywatnych liczone pełną ceną noclegów,

2/ łączna wartość usług gastronomicznych świadczonych przez obiekty prowadzone przez przedsiębiorstwo - według ewidencji obrotów prowadzonej przez obiekty,

3/ łączna wartość usług transportowych świadczonych przez bazę transportową będącą w posiadaniu tpt,

4/ łączna wartość imprez turystycznych świadczonych przez terenowe przedsiębiorstwo, organizowanych w oparciu o własną bazę noclegową, żywieniową, transportową i usługi podmiotów obcych ewidencjonowana wg cen imprez płaconych przez klientów,

5/ wartość następujących rodzajów działalności: transportu gospodarczego świadczonego na rzecz własnej działalności gospodarczej przedsiębiorstwa przez bazę własną, robót budowlanych

świadczonych przez własne ekipy remontowo-budowlane na rzecz własnej działalności gospodarczej oraz tym podobnych prac i czynności.

Jak z powyższego wynika, część usług noclegowych, żywnościowych i transportu turystycznego świadczonych przez obiekty i bazę terenowego przedsiębiorstwa turystycznego /jak również noclegów w kwaterach prywatnych, w których świadczeniu tpt pośredniczy/ zostaje sprzedana turystom w formie zorganizowanej obsługi /imprez/. Jest ona odnotowywana we wskaźniku "sprzedaży" podwójnie. Ponadto, jak pokazano wyżej, wskaźnik "sprzedaży" obejmuje też wartość usług remontowo-budowlanych, transportu gospodarczego i podobnych czynności świadczonych wewnątrz przedsiębiorstwa.

Trudno znaleźć uzasadnienie dla odnotowywania wartości tych usług w jednym rzędzie z wartością usług turystycznych świadczonych przez przedsiębiorstwo. Pierwsze są raczej częścią procesu wytwarzania drugich lub zalozowania tej wartości do dochodu ze sprzedaży. Jest to raczej element kosztów poniesionych na wytwarzanie usług turystycznych.

Jak wynika z powyższego, w dotychczasowy sposób wyliczony miernik "sprzedaż" mówi mało o asortymencie i wartości rzeczywiście powstającego w terenowym przedsiębiorstwie turystycznym "produkcie".

Na zakończenie należy powiedzieć, że działalność terenowych przedsiębiorstw turystycznych w zakresie świadczenia usług jest konsekwencją szeregu uwarunkowań o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Są to przede wszystkim: będący w ich dyspozycji potencjał czynników wytwórczych, sposób działania mechanizmu ekonomicznego przedsiębiorstw, jakość systemu prawno-organizacyjnego, warunki kadrowe, układ kanałów dystrybucji usług turystycznych /rynek, klient, tpt/, braki w zaopatrzeniu oddziałujące na utrzymanie stanu technicznego bazy materialnej itd. Tylko duża inicjatywa kolektywów ludzkich tworzących przedsiębiorstwa może dać efekty zgodne z założeniami programowymi. Wyrazem tej inicjatywy są programy ofert przedstawione na organizowanych

okresowo giełdach. Doskonale instrumentów systemu kierowania i usuwanie stwierdzonych barier to drogi do uzyskania pełnego efektu społecznego, jaki dać może słuszną w swej intencji inicjatywa skupienia w jednym ręku jak największej ilości elementów bazy turystycznej i świadczenia w oparciu o nie usług turystycznych.

Źródła:

Analiza stanu bazy materialnej i zakresu świadczonych usług przez terenowe przedsiębiorstwa turystyczne, A. Domańska, E. Misiak-Bremer, Instytut Turystyki 1976.

Wpływ systemu ekonomicznego terenowych przedsiębiorstw turystycznych na zakres ich programowej działalności, A. Domańska, Instytut Turystyki 1978.

Zewnętrzne i wewnętrzne czynniki określające zakres programowej działalności terenowych przedsiębiorstw turystycznych, E. Misiak-Bremer, Instytut Turystyki 1978.

Ogólna informacja o działalności gospodarczej jednostek organizacyjnych koordynowanych przez ZGT za rok 1976, Zjednoczenie Gospodarki Turystycznej, Warszawa 1977.

Informacja o działalności gospodarczej przedsiębiorstw koordynowanych za rok 1977, Centrala Turystyczna "Orbis" 1978.

Tabele Analityczne wyników działalności przedsiębiorstw zgrupowanych za rok 1976, Załącznik Nr 2 do analizy Zjednoczenia Gospodarki Turystycznej, Zjednoczenie Gospodarki Turystycznej, Warszawa 1977.

Tabele Analityczne wyników działalności przedsiębiorstw podporządkowanych za rok 1977, Załącznik Nr 2 do Analizy Centrali Turystycznej "Orbis", Warszawa 1978.

Centrala Turystyczna
"Orbis"

DZIAŁALNOŚĆ CENTRALNYCH BIUR TURYSTYCZNYCH

I. Ocena stanu istniejącego

Na rynku turystycznym PRL aktualnie działa 9 centralnych biur turystycznych. 2 centralne biura: Polskie Biuro Podróży "Orbis" i Przedsiębiorstwo Imprez Sportowych "Sports-Tourist" prowadzą działalność jako przedsiębiorstwa państwowe, podporządkowane Centrali Turystycznej "Orbis"; pozostałe 7 centralnych biur turystycznych /ZDG, PTTK, OST "Gromada", SBT "Turysta", BT PZMot, BPiT SZSP "Almatur", BTM ZSMP "Juventur" i BUT ZMP "Harctur" /jako środowiskowe i młodzieżowe społeczne biura turystyczne/ są koordynowane przez CT "Orbis" w zakresie określonej działalności gospodarczej związanej z ruchem turystycznym, podróżniczym, wczasami i wypoczynkiem.

W celu przedstawienia pozycji centralnych biur turystycznych na rynku turystycznym podajemy w formie tabeli 1 dane porównawcze posiadanej bazy i wyniki łącznej działalności tych biur w zestawieniu z wynikami osiągniętymi razem przez 39 terenowych biur turystycznych za rok 1977. Z tabeli wynika, że 9 centralnych biur turystycznych ma blisko lub ponad połowę następujących urządzeń do obsługi turystów:

69,7% jednostek organizacyjnych obsługujących klientelę,
45,6% obiektów bazy hotelarskiej,
54,8% domków campingowych,
43,6 % miejsc konsumpcyjnych w bazie gastronomicznej,
56,9% autokarów do celów eksploatacyjnych,
100,0% samochodów do celów eksploatacyjnych.

Porównując wyniki sprzedaży ogółem centralne biura turystyczne osiągnęły za 1977 r. 63,9% obrotów w tym:

- sprzedaż turystyki krajowej wczasów i wypoczynku - 44,1%
- sprzedaż turystyki zagranicznej łącznie z wpływami ze skupu walut - 99,4%

- sprzedaż hoteli	- 59,4%
- sprzedaż gastronomiczna	- 50,7%

Poza tym należy zwrócić uwagę na uzyskaną przez centralne biura turystyczne stosunkowo wysoką akumulację rzeczywistą, która przy zatrudnieniu 54,7% ogólnej liczby pracowników w turystyce wynosi 71,2%, a jednocześnie wyższą o blisko 100 tys. zł wydajność pracy na osobę zatrudnioną w centralnych biurach turystycznych w porównaniu z wydajnością zatrudnionych w biurach terenowych.

Niewątpliwie na tworzenie omawianej powyżej wysokiej akumulacji i wydajności pracy centralnych biur turystycznych ma wpływ m.in. rodzaj świadczonych usług /turystyka zagraniczna/ - niemniej jednak nie można ominąć tych wyników przy omawianiu pozycji centralnych biur turystycznych na naszym rynku.

Na podkreślenie zasługuje szybki wzrost sprzedaży usług centralnych biur turystycznych, który w latach 1970 - 1977 wzrósł 6-krotnie przy stosunkowo nikłym rozwoju bazy hotelarskiej i campingowej. Liczba miejsc w obiektach hotelarskich i domkach campingowych łącznie w takim samym okresie wzrosła zaledwie o ca 60%.

Tabele 2 i 3 przedstawiają wzrost usług centralnych biur turystycznych w latach siedemdziesiątych /zestawienie porównawcze za lata 1970, 1977 i 1978/. Nie dokonano ogólnego zbilansowania wyników osiągniętych przez przedsiębiorstwa koordynowane, gdyż zestawienie zostało wykonane na podstawie nadesłanych przez te przedsiębiorstwa danych nie zawsze dających się porównać, np. brak pełnych danych PTTK za 1970 r. i zastąpienie ich danymi z 1973 r, niewyodrębnienie niektórych wyników w oddzielne pozycje i łączenie ich w pozycje globalne /obroty z turystyki krajowej i zagranicznej PTTK; działalność hotelowa i gastronomiczna "Juventuru", podawanie wysokości osiągniętej marży zamiast ogólnych obrotów, jak to ma miejsce przy wpływach z działalności kas wymiany dewiz PZMot itp.

Poza tym trzeba zaznaczyć, że wyniki za 1978 r. nie stanowią danych bilansowych ze względu na czas zbierania materiałów

/styczeń 1979 r./, lecz przedstawiają przewidywane wykonanie za 1978 r. /na dzień 31.XII.1978/, niemniej zestawienia tabelaryczne 2 i 3 dają aktualny obraz pozycji poszczególnych centralnych biur turystycznych i wykazują ich rozwój w latach 1970-1978.

Z obszernego materiału opisowego nadesłanego przez centralne biura turystyczne wynika, że w okresie ostatnich kilku lat działalność podstawowa tych biur wynika ze statutowych uprawnień świadczenia usług na rynku krajowym z uwzględnieniem określonych środowisk. Jest to warte podkreślenia, ponieważ dzieje się to w okresie rozbudowy sieci terenowych biur turystycznych, które na skutek administracyjnych zarządzeń otrzymały od centralnych biur turystycznych niemal całość potencjału kwater prywatnych i część bazy hotelarskiej.

Pomijając /ogólnie znane/ opisy charakteryzujące działalność biur i ich ścisłe zakresy działania obejmujące usługi typowe dla wszystkich centralnych biur turystycznych /turystyka grupowa i indywidualna/ podajemy poniżej wybrane rodzaje działalności charakterystyczne dla poszczególnych biur specjalistycznych o ogólnokrajowym zasięgu działania. Wybrane poniżej działalności biur różnią te biura nie tylko samym zakresem działania, ale też często odmiennym kręgiem odbiorców świadczonych usług.

PTTK

- organizacja i prowadzenie obiektów i urządzeń turystycznych na potrzeby turystyki krajowej i zagranicznej ze szczególnym uwzględnieniem turystyki kwalifikowanej i krajoznawstwa,
- prowadzenie wypożyczalni sprzętu sportowego i turystycznego,
- prowadzenie usług przewodnickich /13 000 przewodników z uprawnieniami/,
- udzielanie informacji turystycznych wraz z poradnictwem krajoznawczym /60% pracowników BORT ukończyło szkolenie/.

OST "Gromada"

- silnie rozwinięta sieć organizacyjna: 17 oddziałów okręgowych, 32 oddziały wojewódzkie, 130 ekspozytur terenowych oraz 500 gminnych punktów informacyjno-akwizycyjnych,
- działalność programowa dla mieszkańców wsi: wycieczki turystyczno-poznawcze do obiektów postępu rolniczego /ok. 240 000 uczestników rocznie/,
- wczasy miejskie dla rolników, wycieczki turystyczne, obozy i kolonie dla wiejskiej młodzieży szkolnej,
- rozwijanie formy "wczasów pod gruszą" /wsie letniskowe/,
- specjalistyczne wycieczki zagraniczne.

SBT "Turysta"

- organizacja różnych form turystyki i wypoczynku przede wszystkim dla środowiska spółdzielczego w miastach,
- organizacja obozów wypoczynkowych dla młodzieży - spółdzielców bez marży cennikowej.

PZMot

- szkolenie motorowe amatorskie i zawodowe,
- prowadzenie stacji obsługi samochodów oraz stacji diagnostycznych,
- prowadzenie parkingów strzeżonych,
- udzielanie pomocy drogowej,
- rzeczoznawstwo w zakresie techniki samochodowej i ruchu drogowego,
- organizacja dla zmotoryzowanych indywidualnej i grupowej turystyki krajowej i zagranicznej.

BTM "Juventur"

- przyjazdowa i wyjazdowa turystyka zagraniczna dla młodzieży w formie wymiany bezdewizowej.

BPiT "Almatur"

- organizacja studenckiego ruchu turystycznego - rajdy piesze, wczasy niedzielne, wycieczki rowerowe, spływy kajakowe, wycieczki na narty, żagle, wycieczki zagraniczne o charakterze krajoznawczym i specjalistycznym.

BUT "Harctur"

- organizacja turystyki i wypoczynku dla młodzieży szkolnej, zwłaszcza harcerskiej,
- wymiana turystyczna dla młodzieży szkolnej i harcerzy z zagranicą,
- organizacja centralnych akcji i imprez harcerskich i oświatowych.

PBP "Orbis"

- silnie rozwinięta sieć jednostek obsługi podróżniczej i turystycznej /najstarsze biuro podróży/ bilety komunikacyjne, turystyka krajowa,
- organizacja turystyki zagranicznej wyjazdowej i przyjazdowej z wolnej akwizycji,
- dominująca rola biura w obsłudze przyjazdowego ruchu turystycznego z krajów kapitalistycznych /różne formy turystyki: krajoznawcze, pobytowe i specjalistyczne/, przyjazdy grupowe i indywidualne/,
- gęsta sieć kas wymiany walut, rozwinięta baza transportowa,
- przedstawicielstwa zagraniczne, duża sieć korespondentów zagranicznych.

PIST "Sports-Tourist"

- organizacja turystyki wyjazdowej i przyjazdowej związanej z międzynarodowymi imprezami sportowymi /obsługa kibiców sportowych/.

II. Wnioski dotyczące dalszego rozwoju turystyki

1. Przewidywany wzrost liczby osób korzystających z wypoczynku i różnych form turystyki, który ma objąć w roku 2000 80% ogólnej liczby obywateli PRL, może nastąpić wówczas, gdy do 1990 r. baza hotelarska i gastronomiczna wzrośnie o 100%, a baza campingowa o 150% i tempo wzrostu będzie utrzymane również w następnym dziesięcioleciu.

Głównym mankamentem w ostatnich latach, powodującym największą trudności w organizacji turystyki krajowej i zagranicznej, było zbyt powolne tempo wzrostu bazy hotelarskiej i campingowej na recepcyjnych terenach turystycznych.

Spiętrzenie trudności w tej dziedzinie wystąpiło szczególnie ostro w 1979 r., w tym okresie przybył tylko 1 hotel wyższej kategorii. Ze względu na konieczność przeprowadzenia remontów zmniejszy się liczba miejsc noclegowych w kategoriach średnich i niższych. Nowo budowane zajazdy w małym stopniu wpływają na zmniejszenie deficytu miejsc noclegowych w głównych regionach turystycznych.

Nie negując potrzeby utrzymania i dalszego rozwoju bazy kwater prywatnych, inwestycje turystyczne należy ukierunkować na budowę sieci obiektów hotelarskich następujących typów:

- hotele turystyczne I, II i III kategorii,
- pensjonaty wypoczynkowe w górach, nad morzem i Pojezierzu Mazurskim,
- domy i schroniska turystyczne,
- campingi /ze stałymi domkami campingowymi/.

2. Nie ograniczając akcji szukania i odkrywania nowych ośrodków i szlaków turystycznych, w czym przodują obecnie terenowe przedsiębiorstwa turystyczne - wysiłki inwestycyjne należy skoncentrować na kilku najbardziej atrakcyjnych regionach turystycznych, które mają największe walory krajoznawcze, zaś dla turystów zagranicznych nie wymagają zbyt dużej reklamy i popularyzacji i dadzą się stosunkowo łatwo zagospodarować. Chodzi

tu o rozwinięcie w tych regionach odpowiedniej infrastruktury, zapewnienie wygodnej komunikacji, zgrupowanie kadry fachowej do obsługi, osiągnięcie lepszych wyników ekonomicznych, przede wszystkim przez przedłużanie sezonu turystycznego.

Do takich regionów pretendują:

- Pojezierze Mazursko-Augustowskie,
- wybrzeże Bałtyckie - zachodnie, środkowe, wschodnie,
- Tatry /Beskidy/,
- Bieszczady,
- Karkonosze /Dolny Śląsk/,
- Kraków i okolice,
- Warszawa i okolice,
- Poznań i okolice.

3. Należy zmienić profil działania terenowych przedsiębiorstw turystycznych dzieląc je na dwa typy:

- 1/ przedsiębiorstwa regionów recepcyjnych,
- 2/ przedsiębiorstwa regionów wysyłkowych.

Tym samym trzeba zerwać z poglądem, że każde województwo musi być docelowym obszarem ruchu turystycznego, że w każdym województwie trzeba z jednakowym natężeniem budować bazę hotelarską na potrzeby przyjazdowego ruchu turystycznego. Nawet najbardziej rozwinięte kraje turystyczne /Włochy, Hiszpania, Grecja, Austria, Bułgaria/ nie mogły sobie pozwolić na luksus deglomeracji w rozwoju bazy turystycznej na całym obszarze swych krajów.

Dlatego też jedynie racjonalne scentralizowanie inicjatyw inwestycyjnych w kilku wybranych regionach turystycznych /makroregionach/, a następnie właściwe ich zagospodarowanie z punktu widzenia potrzeb turystycznych stworzy podstawy do dalszego rozwoju ilościowego i jakościowego usług turystycznych dla milionów obywateli PRL i turystów zagranicznych. Oczywiście, w każdym województwie poza tym mogą funkcjonować lokalne ośrodki wypoczynku, lokalne szlaki turystyczne wykorzystywane przez okoliczną ludność po pracy, w czasie weekendów.

4. Przyjęciu koncepcji wzmożonego rozwoju kilku makroregionów turystycznych, mających najlepsze walory krajoznawcze, powinny towarzyszyć:

- koncentracja środków finansowych na zagospodarowanie wytypowanych makroregionów,
- koncentracja działań reklamowych wokół rozwojowych regionów,
- dostosowanie rozkładów jazdy PKP, PKS, LOT do zmian w ruchu turystycznym,
- polepszenie warunków dojazdu do ośrodków turystycznych samochodami,
- rozwój sieci placówek handlowych i usługowych w typowych regionach,
- zapewnienie odpowiednio rozlokowanej sieci punktów informacyjnych na szlakach turystycznych itp.

5. Pomyślne wykonanie zamierzonych planów rozwoju turystyki jest uzależnione w dużym stopniu od rozwoju:

- a/ własnej bazy transportowej biur turystycznych /głównie autokary i samochody osobowe/,
- b/ obcych środków komunikacji: PKP, PKS, PLL LOT, WARS.

Małe dostawy autokarów /z importu/ i samochodów osobowych w 1978 r. oraz możliwość dalszego zmniejszenia się bazy transportowej w 1979 r., ze względu na konieczność wycofania znacznej liczby autokarów z eksploatacji na skutek zużycia, nie stwarzają dobrych perspektyw na najbliższe 2 lata. Aktualnie jedynie 23% autokarów jest pełnosprawnych, 45% jest średniosprawnych, a 32% nadaje się do likwidacji jako niesprawne. Do wykonania planu rozwoju turystyki jest niezbędne wyrównanie braków w istniejącym stanie autokarów oraz dalsze zwiększenie ich liczby przez zakupy: w r. 1979 - 386 szt., w 1980 - 481 szt., w 1981 - 516 szt. Można przewidywać, że w 1990 r. przy utrzymaniu dotychczasowego tempa rozwoju turystyki będzie trzeba zakupywać rocznie 800-1000 autokarów.

Niezbędne jest zwiększenie taboru kolejowego, dokonanie przez Ministerstwo Komunikacji odpowiednich zmian w rozkładach jazdy PKP przez wprowadzenie nowych wygodnych bezpośrednich kolejowych połączeń między głównymi miastami Polski a ośrodkami turystycznymi, przyspieszenie biegu pociągów, zmniejszenie liczby przesiadek, zwiększenie liczby pociągów w okresach ruchu urlopowego itp.

- skomunikowanie autobusowe większych miast z miejscowościami wypoczynkowymi i turystycznymi w okresach sezonu turystycznego,
- uruchomienie nowych linii lotniczych wg potrzeb ruchu turystycznego,
- wprowadzenie całkowitej "odnowy" w komunikacji "WARS", podniesienie standardu usług w wagonach sypialnych, "kuszetkach" i wagonach restauracyjnych do poziomu europejskiego.

6. Konieczność definitywnego rozwiązania sprawy udostępnienia zakładowej bazy noclegowej dla biur turystycznych, co stworzy rezerwową potencjał bazy noclegowej do obsługi ruchu turystycznego nie tylko krajowego, ale i zagranicznego.

7. Wzmoczenie współpracy między centralnymi i terenowymi biurami turystycznymi w ramach porozumień terenowo-branżowych zwłaszcza rozwiązywanie spraw dotyczących obsługi turystów w miejscowościach, w których równolegle są czynne placówki obsługi turystów różnych biur turystycznych o tym samym zakresie działania.

Porównanie wyników działalności gospodarczej
centralnych biur turystycznych i terenowych biur turystycznych
w 1977 roku

Lp.		Ogółem		Centralne biura turystyczne		Terenowe biura turystyczne	
		1977	%	1977	%	1977	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Liczba przedsiębiorstw	77	100	34 ^{x/}	46,6	39	53,4
2	Liczba jednostek org.	631	100	420	69,7	191	30,3
3	Baza hotel. /l.m./	65 555	100	29 905	45,6	35 650	54,4
4	Domki camping. liczba miejsc	17 788	100	9 751	54,8	8 037	45,2
5	Baza gastronomiczna liczba miejsc	67 776	100	29 527	43,6	38 249	56,4
6	Baza transportowa w tym autobusy	1 913	100	1 261	56,9	652	34,1
	sam.osob.	486	100	486	100,0	-	-
7	Sprzedaż usług ogółem mln zł	27 555,9	100	17 604,6	63,9	9 951,3	36,1
8	Sprzedaż turyst.kraj. wczasówi wypoczynku mln zł	6 368,2	100	2 806,9	44,1	3 561,3	55,9
9	Sprzedaż turyst.zagr. łącznie z wpływami ze skupu walut mln zł	7 686,2	100	7 640,7	99,4	45,5	0,6
10	Sprzedaż hoteli mln zł	2 472,5	100	1 461,8	59,1	1 010,7	40,9
11	Sprzedaż gastronom. mln zł	4 499,8	100	2 282,4	50,7	2 217,4	49,3
12	Akumulacja rzeczy- wista mln zł	1 302,9	100	927,2	71,2	375,7	28,8
13	Zatrudnienie /pełno- zatrudnieni i niepeł- nozatrudnieni w prze- liczeniu na pełne etaty/	59 187	100	32 357	54,7	26 830	45,3
14	Wydażność pracy /sprzedaż na 1 za- trudn./ tys.zł	466	-	566,1	-	371	-

x/ Wliczono 9 centralnych biur turystycznych i 25 przedsiębiorstw hotelowych.

Zestawienie porównawcze danych o działalności gospodarczej przedsiębiorstw podporządkowanych Centrali Turystycznej "Orbis" w latach 1970, 1977, 1978

P.	Przedsiębiorstwa Sport. i Turyst.				Polskie Biuro Podróży "Orbis"				Hotele "Orbis"				Ogółem przedsiębiorstwa			
	"Sports-Tourist"				"Orbis"				"Orbis"				podporządkowane			
	1970	1977	1978		1970	1977	1978		1970	1977	1978		1970	1977	1978	
1	3	4	2		6	7	8		9	10	11		12	13	14	
1	Liczba jednostek organizacyjnych na pełnym rozrachunku gospod.															
	9	11	11		1	13	13		-	25 ^z /	25 ^z /		35	49	49	
	8	10	10		100	157	163		-	-	-		108	167	173	
2	Środki transportu															
	16	37	38		196	454	451		-	-	-		212	491	489	
	-	-	-		106	486	334		-	-	-		106	486	334	
	liczba samochod. osob.															
3	Sprzedaż ogółem /mln zł/															
	137,6	401,6	444,8		1 188,0	6 974,0	7 980,0		780,1	3 214,9	3 642,8		2 105,7	10 590,5	12 067,6	
4	Sprzedaż usług tur. kraj. wczasów i wypoczynku /mln zł/															
	20,9	70,5	48,0		210,0	903,0	900,0		-	-	-		230,9	973,5	948,0	
5	Sprzedaż dot. obsługi podróży															
	-	-	-		32,0	35,0	37,0		-	-	-		32,0	35,0	37,0	
	-	15,8	64,9		658,0	2 176,0	2 620,0		-	-	-		703,6	2 251,0	2 944,5	
	2,8	12,4	13,8		43,0	136,0	180,0		-	-	-		45,8	148,4	193,8	
	marża															
6	Sprzedaż z tur. zagr. łącznie ze sprzedażą działu wymiany walut															
	104,2	320,3	350,1		840,0	5 566,0	6 500,0		-	-	-		944,1	5 856,3	6 850,0	
	/mln zł/															
7	Sprzedaż usług nocleg. /mln zł/															
	-	-	-		-	-	-		211,1	1 163,0	1 310,0		211,1	2 162,0	1 310,0	
8	Sprzedaż zakł. gastr. /mln zł/															
	-	-	-		-	-	-		501,5	1 716,9	1 960,2		501,5	1 716,0	1 960,0	
9	Akumulacja ze sprzed. rzeczywista - bez odsetek od kred. inwest. /mln zł/															
	3,5	30,3	54,0		58,0	694,0	800,0		-	-	-		63,5	733,3	854,0	
	-	-	-		-	711,0	815,0		-	-	-		-	711,0	815,0	
10	Zatrudnienie / liczba osób pełnozatr. /															
	172	272	275		2 020	3 723	3 856		-	-	-		2 192	3 995	4 131	
11	Wydatki na pracę /sprzed. na izatr. / tys. zł/															
	800	1 500,0	1 600,0		588,0	1 873,0	2 069,0		-	-	-		604,0	1 846,0	2 039,0	

o.d. tabeli 3

P Z M o t		BPiT SZSP Almaty		BIN ZSNP Juventur		BUT ZHP Harotur	
1970	1977	1970	1977	1970	1977	1970	1977
2	3	10	18	17 ^{2/}	61 ^{2/}	3	3
-	-	30	49	14	54	4	12
-	-	4 621	11 504	261	499	508	520
-	-	1 088	1 368	261	550	300	300
-	-	726	848	93	150	45	-
29,4	144,4 ^{1/}	64,8	293,0	103,5	528,9	15,1	60,7
-	3,7	10,8	101,0	4,7	32,1	15,1	60,7
29,0	140,7	33,0	147,6	88,9	437,9	-	17,6
-	-	12,2	22,8	7,0 ^{2/}	34,3 ^{3/}	5,4	5,9
-	-	9,8	20,6	-	-	2,4	8,2
4,5	29,5	13,6	57,0	1,6	35,8	0,2	1,2
43	105	-	659	135	479	149	186
653	1 376,0	-	444,6	785	1 104,3	101	326
			447,6		1 226,0		222
							372

1/ W sprzedaży ogółem zaliczana jest prowizja od skupu EK

Skup wynosi: / w tys. zł /

ogółem	36,2	309,1	371,4
w tym EK	12,8	208,8	234,8
w tym ES	23,4	100,3	137,6

2/ jednostki samodzielnie bilansujące i przedstawicielstwo wojewódzkie

3/ sprzedaż hotelowa podana łącznie ze sprzed. gastronomiczną

Polski Związek
Motorowy

PERSPEKTYWY ROZWOJU TURYSTYKI ZMOTORYZOWANEJ

I. Założenia prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej
w PRL do roku 2000

1. Założenia kierunkowe i aspekty społeczno-gospodarcze
rozwoju motoryzacji

Podstawę rozważań stanowi opracowanie Rady Motoryzacyjnej przy Radzie Ministrów pt. "Zarys prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej do roku 2000" /wydanie powielaczowe - Warszawa, marzec 1978 r./. Opracowanie to wprowadza niezbędne korekty do opracowanego przez tę samą jednostkę w roku 1974 "Programu rozwoju motoryzacji indywidualnej w Polsce do roku 1990 i jej reperkusje w turystyce motorowej".

Wymieniony na wstępie "Zarys prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej do roku 2000" stanowi opracowanie, które:

- obejmuje dłuższą perspektywę czasu,
- koryguje wielkości wyliczone w prognozie z 1974 r.,
- nawiązuje do współczesnej zamożności społeczeństwa, współczesnego modelu funduszu spożycia,
- nawiązuje w znaczniejszym stopniu do infrastruktury niezbędnej do rozwoju motoryzacji,
- nawiązuje w szerszym zakresie do warunków rozwoju motoryzacji indywidualnej w świecie.

Wyliczone w prognozie liczby samochodów, które będą eksploatowane w określonym czasie, wyznaczają z konieczności linię rozwojową szeregu dziedzin jak np. przemysł motoryzacyjny, ilość i stan dróg, stan zaplecza technicznego motoryzacji, stan zaplecza turystycznego i całej infrastruktury motoryzacji, stan urba-

nizacji kraju, miast, osiedli. We wspomnianej prognozie przyjęto słuszne założenia uznania motoryzacji indywidualnej za czynnik dynamizujący rozwój społeczno-gospodarczy. Samochód uznano za podstawowy środek komunikacji indywidualnej związanej z wszelkimi potrzebami współczesnego człowieka. W sposób wyraźny podkreślono trwałe i ciągle poszerzające się związki posiadaczy samochodów z rynkiem towarowym, posiadanie samochodu bowiem wywołuje stałą potrzebę dokonywania zakupów określonych towarów /paliwo, części, usługi itp./, co zmienia strukturę zakupów, zmienia model konsumpcji zbiorowej i indywidualnej. Zwiększająca się liczba pojazdów w posiadaniu prywatnym to także szansa dla rozwoju krajowej i zagranicznej turystyki motorowej.

2. Poniżej zamieszczamy dane dotyczące liczby samochodów osobowych i motocykli w Polsce w latach 1975-1985 wg programu rozwoju motoryzacji indywidualnej z roku 1974 /opracowanie Rady Motoryzacyjnej/:

Rok	Samochody osobowe /tys.szt./	Motocykle /tys.szt./	Liczba mieszkań- ców na samochód
1975	1 000	2 000	31
1980	2 000	1 800	ok. 17
1985	3 500	1 500	ok. 11

Dane statystyczne z okresu 1975-1977 wskazują, że faktyczna liczba samochodów osobowych była większa od liczby przyjętej do prognozy, nastąpiły bowiem określone zmiany w strukturze spożycia, w zapotrzebowaniu rynkowym na samochody, a wreszcie w modelu konsumpcji. Doświadczenia ostatnich lat każą przewidywać, że dynamika rozwoju motoryzacji indywidualnej będzie wyższa od przyjętej w programie z roku 1974, stąd potrzeba nowego spojrzenia na te problemy. Zarys prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej do roku 2000 nie obejmuje prognozy stanu posiadania motocykli, które stanowią jednak nadal ważny element motoryzacji indywidualnej w szerszym tego słowa znaczeniu i jako środek transportu turystycznego powinny być uwzględ-

nione przy ustalaniu prognozy ruchu turystycznego.

3. Metody opracowania prognozy rozwoju motoryzacji w Polsce do roku 2000

Propozycje prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej do 2000 roku zostały zestawione według metody statystycznej /analogii/, tj. podobnie jak prognozy poprzednie /szczegółowe omówienie metody w wydawnictwie Rady Motoryzacyjnej z marca roku 1978/.

Za podstawę porównań /analogii/ przyjęto trendy rozwoju motoryzacji w 5 krajach /Szwecja, Włochy, NRF, Francja, W. Brytania/ w kolejnych 36 latach, z tym, że dla poszczególnych krajów są to lata różne. Dla Polski przyjęto lata 1965- 2000. Przy tej metodzie liczenia liczba ok. 4 mieszkańców na 1 samochód wystąpi w Polsce w roku 2000, wówczas gdy w innych krajach w następujących latach:

- Szwecja	1973 r.
- Włochy	1980 r.
- RFN	1981 r.
- Francja	1970 r.
- W. Brytania	1969 r.

Wyniki prognozy dla Polski

<u>Rok</u>	<u>Samoch. osobowe</u> <u>/w tys./</u>	<u>Liczba mieszkańców</u> <u>/w mln /</u>	<u>Liczba mieszk.</u> <u>na 1 samochód</u>
1975	1 078	34,2	31,7
1980	2 225	35,9	16,1
1985	3 650	37,7	10,5
1990	6 200	39,1	6,3
1995	8 200	40,2	4,9
2000	10 250	41,0	4,0

Przy zastosowaniu właściwej dla prognozowania metody "widełkowej" /od - do/ powstanie następująca tabela:

Rok:	Liczba samochodów /w tys./		Liczba mieszkańców na 1 samochód	
	od	do	od	do
1980	2 000	- 2 350	17,1	- 15,3
1985	3 400	- 3 900	11,1	- 9,7
1990	5 800	- 6 600	6,7	- 5,9
1995	7 800	- 8 600	5,1	- 4,7
2000	9 500	- 11 000	4,3	- 3,7

Prognoza ta, jak wspomniano wcześniej, nie obejmuje danych dotyczących motocykli.

4. Prognozy rozwojowe liczby samochodów osobowych w niektórych krajach

Jako podbudowę do prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej w Polsce - Rada Motoryzacyjna podała szereg danych porównawczych rozwoju motoryzacji w niektórych krajach, są one następujące:

Kraj	Rok					Liczba mieszkańców na 1 samochód osob. w 1990 r.
	1975	1980	1985	1990	2000	
CSRS	1,5	2,2	3,1	3,6	-	4,4
NRD	1,9	3,1	4,0	-	-	3,6
Polska	1,1	2,2	3,3	6,2	10,3	6,0
Węgry	0,6	1,1	1,5	3,0	-	5,0
Austria	1,7	2,2	-	3,6	-	2,3
RFN	18,2	21,0	23,0	-	-	1,7
USA	107,4	120,0	-	-	-	1,4

Powyższe dane stanowią niewątpliwie dodatkowy dowód realności prognozy rozwoju motoryzacji indywidualnej w Polsce.

II. Udział turystyki motorowej w ruchu turystycznym ogółem w Polsce

1. Dotychczasowe prognozy rozwoju turystyki motorowej na tle prognozy rozwoju turystyki ogółem

Opracowany w 1974 r. przez b. GKKFiT "Program rozwoju kultury fizycznej i turystyki w latach 1976-1990" zakładał między innymi następujące wielkości:

- przyjęto, że w r. 1990 we wszystkich rodzajach krajowego ruchu turystycznego uczestniczyć będzie 235 mln osób statystycznych na łączną liczbę 950 mln osobodni.

W stosunku do stanu z 1973 r. oznaczało to wzrost:

- liczby uczestników o 133 %
- liczby osobodni o 170 %

Liczba uczestników turystyki krajowej w podziale na rodzaje

Rok:		1975	1990
-	<u>turystyka wycieczkowa</u>		
	osób	40 mln	82,2
	osobodni	96 mln	222 mln
	średni czas pobytu	/2,4 dnia/	/2,7 dnia/
-	wypoczynek po pracy osób	84 mln	129 mln
		82,2 osobo- dni	232,2 mln
	średni czas pobytu	/1,3 dnia/	/1,8 dnia/
-	<u>turystyka pobykowa</u>		
	osób	16,0 mln	23,5 mln osób
	osobodni	288,0 mln	493,5 mln
Razem	-	osób	120,0 mln
		osobodni	234,7 mln
		467,2 mln	947,6 mln

W zamieszczonych wyżej liczbach mieści się także turystyka kwalifikowana /piesza, motorowa, kolarska, żeglarska, narciarska/, rozmiary tej turystyki oceniono w programie w roku 1990 na:

- ok. 8,5 mln osób, co miało oznaczać ponad dwukrotny wzrost w stosunku do roku 1973.

Wniosek: w cytowanych wyżej założeniach "Programu rozwoju turystyki w latach 1976-1990" nie jest w pełni uwzględniona turystyka motorowa. Na podstawie mało precyzyjnych definicji i szacunkowych wyliczeń został opracowany przez GKKFiT w 1976 roku "Program rozwoju turystyki kwalifikowanej w latach 1976-1980". Program ten zakłada następujące liczby uczestników turystyki kwalifikowanej:

Rok x/	Uczestnicy krajowej turystyki kwalifi- kowanej	Uczestnicy krajowego ruchu turystycznego	Uczestnicy turystyki motorowej
1975	7,5 mln	125,0 mln	-
1980	10,2 mln	171,0 mln	-
1985	13,2 mln	220,0 mln	-
1990	16,5 mln	275,0 mln	3,8 mln

x/Zródło: Studium Poddyplomowe w Instytucie Turystyki w Warszawie - praca dyplomowa Stefana Mendykowskiego pt. "Kierunki rozwoju turystyki motorowej w Polsce".

Wyliczona liczba 3,8 mln uczestników turystyki motorowej w 1990 r. nasuwać musi przypuszczenie, że programem objęto tylko rejestrowane imprezy turystyki motorowej, co nie powinno być utożsamiane z krajową turystyką motorową ogółem.

Nie była zatem opracowana dotychczas żadna pełniejsza wersja prognozy czy programu rozwoju turystyki motorowej w Polsce - zarówno krajowej jak i zagranicznej.

Ponadto, co jest chyba najważniejsze, nie ustalono jednolitego pojęcia, które by odpowiadało na pytanie: co to jest turystyka motorowa ? A wiadomo przecież, że na tę sprawę występują nadal różne podglądy. Równocześnie nie sposób nie dostrzegać coraz istotniejszego i wszechstronnego znaczenia, jakie odgrywa samochód osobowy w posiadaniu indywidualnym w tym także jako środek transportu turystycznego.

Istotnym mankamentem prawidłowego oszacowania wielkości przewozów turystycznych samochodami osobowymi jest brak konsekwentnej, porównywalnej statystyki lub nawet okresowych odpowiednio przygotowanych i przeprowadzonych sondaży społecznych, badań ankietowych, brak oczywistych, podstawowych elementów do postawienia właściwych hipotez.

2. Rozwój turystyki oraz turystyki motorowej w świecie do roku 2000 /w świetle m.in. opracowania profesora HP Schmidthausera z Uniwersytetu w St. Gallen, Sekretarza Generalnego Stowarzyszenia Międzynarodowego Ekspertów Turystyki, Wicedyrektora Instytutu Turystyki i Transportu w Szwajcarii/.

Opracowanie prof. Schmidthausera zostało wykonane na zlecenie Międzynarodowej Federacji Samochodowej /FIA/, w której Polskę reprezentuje Polski Związek Motorowy. Niepodważalny jest autorytet w przedmiotowej dziedzinie prof. Schmidthausera, którego opracowania stanowią podstawę określonych analiz organów ONZ.

Wywody i przewidywania dotyczące rozwoju turystyki w świecie prof. Schmidthauser oparł na dostępnych źródłach danych statystycznych, stwierdzając jednocześnie małą dokładność takich danych ze względu na różne metody tworzenia statystyki ruchu turystów, a więc np.:

- statystyka krajów przyjmujących turystów tworzona w przejściach granicznych lub miejscach pobytu turysty,
- badanie opinii mieszkańców krajów najbardziej liczących się w wysyłaniu turystów,
- inne metody badań okresowych, ankietowanie itp.

Jak łatwo się domyślić, prof. Schmidthauser wspomina o statystyce w zagranicznym ruchu turystycznym, brak natomiast systematycznych statystyk na temat turystyki krajowej w tym turystyki motorowej, zwłaszcza że wypracowane przez ONZ definicje turystyki pomijają zjawisko turystyki krajowej. Jest rzeczą udowodnioną, iż w niektórych krajach, szczególnie wysoko uprzemysłowionych, turystyka krajowa jest większa od przyjazdów obcokrajowców. Rozważania swoje prof. Schmidthauser oparł więc na nieoficjalnej definicji, która uznaje za turystę krajowego osobę, która we własnym kraju udaje się do innego miejsca niż mieszka i przebywa tam 24 godziny lub 1 noc w celach niezarobkowych. Ta definicja może pasować do naszych polskich warunków, chociaż oficjalnie nie została ustanowiona.

Zgodnie z danymi WTO /dawna UIOOT/, dotyczącymi 13 krajów Europy Zachodniej przyjmujących turystów, na 1 turystę zagranicznego przypada średnio 4 dni pobytu /noclegi/ w kraju recepcji. Ze statystyki tych 13 krajów /Austria, Belgia, Dania, Francja, RFN, Grecja, Holandia, Italia, Szwajcaria, Norwegia, Portugalia, Hiszpania i Jugosławia/ wynika, że 67,6% noclegów ogółem udzielonych turystom w 1975 r. dotyczy noclegów turystów krajowych. Jest to zaskakujące, ale oparte na statystyce.

Prof. Schmidthauser przeprowadza analizę aktywności turystycznej społeczeństwa nazywając ją umownie:

- współczynnikiem "zamiłowania" do podróży netto, tj.
wzór:
$$\frac{\text{liczba osób podróżujących co najmniej raz w roku}}{\text{liczba ludności w danej grupie}}$$
- współczynnikiem "zamiłowania" do podróży brutto, tj.
wzór:
$$\frac{\text{liczba podróży odbytych przez daną zbiorowość w roku}}{\text{liczba członków zbiorowości.}}$$

Zgodnie z danymi statystycznymi z 1975 r. niektórych krajów, wysoko uprzemysłowionych, sytuacja wygląda następująco:

	<u>RFN</u>	<u>Anglia</u>	<u>Szwajcaria</u>
- "zamiłowanie" do podróży netto	48,5%	62,2%	68,4%
- "zamiłowanie" do podróży brutto	56,4%	90,0%	106,3%
- liczba podróży krajowych /tys./	15 200	40 500	3 470
- liczba podróży zagranicznych /tys./	19 200	8 300	3 290

Powyższe dane wskazują na bardzo istotny udział turystyki krajowej w turystyce ogółem poszczególnych krajów, zwłaszcza Anglii, gdzie turystyka krajowa jest 5-krotnie większa od zagranicznej.

Rozpatrując znaczenie używania samochodów na cele turystyki krajowej i zagranicznej, prof. Schmidthauser stwierdza między innymi:

- samochód jest głównym środkiem transportu turystów w Stanach Zjednoczonych AP, Kanadzie i w Europie Zachodniej,
- zasadniczy wzrost liczby samochodów przypada na lata 1950 - 1965,
- o roli samochodu w turystyce świadczy następująca statystyka:

% wakacji krajowych spędzonych przy użyciu samochodu

	Rok:	<u>1951</u>	<u>1955</u>	<u>1972</u>	<u>1975</u>
- ogółem w Europie Zachodniej		27%	brak danych		69%
- w RFN		brak danych	25%	61%	brak danych

W odniesieniu do wakacji /urlopów/ spędzonych za granicą wyliczono, że co piąta osoba wyjeżdża samochodem.

Perspektywa roku 2000 wg prof. Schmidthausera

- w ciągu 23 lat /1978-2000/, jeśli nie wystąpi recesja gospodarcza w świecie, turystyka może wzrosnąć:

- krajowa	30 - 50%	/wg liczby osób/
- zagraniczna	50 - 70%	" "

Główny ruch turystyczny będzie obejmował turystykę krajową w krajach uprzemysłowionych oraz turystykę międzyregionalną w Europie Zachodniej, Wschodniej i Północnej.

Rola samochodu jako środka transportu w 2000 roku będzie uwarunkowana:

- liczbą samochodów, która wzrośnie w większości krajów,
- większą liczbę turystów, będzie więcej czasu na wypoczynek, dojdzie do 2-3 wyjazdów średnio w roku,
- lepszymi drogami,
- obniżeniem kosztów paliwa np. przez wprowadzenie metanolu.

Dla osób ceniących swobodę i niezależność samochód będzie niezastąpiony. Stwierdzono jednak w ostatnim okresie tendencje do faworyzowania innych środków transportu i tak np. w Szwajcarii zauważono zależność środka transportu od odległości do miejsca docelowego podróży.

Przeprowadzono wyliczenie wskazując, że im dystans większy tym rzadziej używa się samochodu np.:

<u>odległość w linii prostej</u>	<u>% korzystania z samochodu</u>
1 - 300 km	69 %
301 - 700 "	60 %
705 - 1500 "	56 %
1501 - 4000 "	39%%
ponad 4000 "	7 %

Istotny wpływ na wybór samochodu jako środka transportu turystycznego ma także wiek podróżujących i tak np.:

w wieku	0 - 15 lat	podróżuje samochodem	ok. 70 %
	16 - 45 lat	" "	ok. 63 %
	46 - 65 lat	" "	ok. 55 %

Według autora % korzystających z samochodu w celach turystycznych będzie w 2000 roku wyższy 30 - 50% niż obecnie.

Z załączników i tabel zaprezentowanych przez prof. Schmidthausera wynikają ponadto następujące informacje i relacje:

1/ Liczba turystów przyjeżdżających z zagranicy samochodami do niektórych krajów w roku 1975:

- Austria	92 %	- Węgry	74 %
- CSRS	72 %	- Jugosławia	88 %
- RFN	89 %		

2/ Wzrost liczby turystów w niektórych krajach /w tys.osób/

Kraj	Rok	<u>Liczba turystów ogółem</u>	<u>Liczba turystów krajowych</u>	<u>Liczba turystów zagranicznych</u>
Francja	a/1964	31 161	27 377	3 784
	b/1975	41 700	35 200	6 500
	b : a	133,6%	129,1%	175,6%
RFN	a/1962	16 041	9 783	6 258
	b/1975	34 400	15 200	19 200
	b : a	215%	155,4%	306%
Szwajcaria	a/1967	4 730	2 730	2 000
	b/1974	6 760	3 470	3 290
	b : a	149,2%	127,1%	164,5%

3/ Niektóre kraje wysyłające turystów w 1972 r. samochodami:

<u>Kraj</u>	<u>Wszystkie podróże</u>	<u>Podróże krajowe</u>	<u>Podróże zagraniczne</u>
RFN	60,8%	53,5%	60,9%
Francja	75,9%	78,9%	60,0%
Holandia	72,2%	80,7%	63,0%
Dania	51,7%	60,0%	39,0%
Szwajcaria	61,0%	66,0%	51,0%
Austria	66,7%	68,5%	64,5%

3. Sprawdzenie prognozy rozwoju turystyki motorowej w Polsce do roku 2000 za pomocą metody porównawczo-statystycznej /metoda analogii/

Dane z prognozy Rady Motoryzacyjnej

<u>Rok</u>	<u>Liczba samochodów osobowych w tys.</u>	<u>Udział mieszkańców w %</u>
1980	2 225	35,9
1985	3 650	37,7
1990	6 200	39,1
1995	8 200	40,2
2000	10 250	41,0

Dane z prognozy rozwoju turystyki z 1974 r. /GKKFiT/

<u>Rok</u>	<u>Liczba turystów ogółem /suma/</u>	<u>Liczba turystów krajowych</u>	<u>Liczba turystów zagranicznych</u>
1980	180,8 mln	170,4 mln	10,4 mln
1990	251,6 mln	234,7 mln	16,9 mln

Zakładając dla lat 1990 - 2000 tempo wzrostu analogiczne do lat 1980-1990 otrzymamy dla roku 2000 następujące dane:

Rok 2000	349,5 mln	322,0 mln	27,5 mln
----------	-----------	-----------	----------

Liczba wakacji /urlopów/ krajowych spędzonych przy użyciu samochodu

Dla Europy Zachodniej w 1975 roku średni wskaźnik wynosił 69%. interpretując te dane na tle prognozy motoryzacyjnej i innych czynników porównawczych dla Polski, z dużą ostrożnością można przyjąć, że w 2000 roku wskaźnik ten wyniesie ok. 50%, co oznaczałoby:

I wariant prognozy: liczba turystów krajowych w roku 2000 =
 $= 322 \text{ mln} \times 50\% = 161 \text{ mln}$ statystycznych turystów podróżujących po kraju samochodem /dotychczas prognozowano 3,8 mln turystów zmotoryzowanych i/. Przy czterech noclegach średnio na każdy wyjazd daleko to zapotrzebowanie na ok. 644 mln noclegów.

Opierając się na tabeli przytoczonej przez prof. Schmidthausera dotyczącej korelacji dystansu odległości z użytym środkiem transportu turystycznego, należy przyjąć, że średnia odległość podróży urlopowych w Polsce układa się w przedziale 301 - 700 km - co oznacza, iż przyjęto 50% podróżujących samochodem na pokrycie w normach europejskich.

II wariant prognozy turystyki motorowej w roku 2000

Dla konfrontacji z wyliczeniami opartymi na badaniach i analizach prof. Schmidthausera dokonanych na zlecenie FIA, podaje się inny wariant prognozy. Wyliczeń dokonano według pracy dyplomowej Stefana Mendykowskiego na Podyplomowym Studium Wiedzy o turystyce w Instytucie Turystyki w Warszawie, rok 1976.

	<u>Rok 2000</u>
1/ liczba samochodów w posiadaniu prywatnym	10 250 tys.
2/ średnia liczba osób w 1 samochodzie na wycieczce turystycznej	2 osoby / 1 samochód będzie przypadał na 4 osoby/
3/ liczba samochodów uczestniczących jednocześnie w imprezach turystycznych	50% = 5 125 tys.
4/ liczba uczestników imprez turystycznych - jednorazowo	= 10 250 tys. osób
5/ liczba wyjazdów turystycznych w roku = 10 weekendów w roku /sobota - niedziela/	
razem <u>2 wyjazdy</u> urlopowe 12 wyjazdów	= 123 000 tys. osób /przy średnio 4 noclegach dałoby to zapotrzebowanie na 492 mln noclegów/.

Wariant ten nie obejmuje ruchu turystycznego, przy użyciu motocykli, których w roku 2000 będzie na pewno ok. 1 miliona /w 1985 r. wg prognozy z roku 1974 miało być 1 500 tys. z tendencją malejącą/.

Wariant wyjściowy dla oceny wielkości zapotrzebowania na usługi

Wychodząc z mniejszych tradycji turystyki motorowej w Polsce oraz opóźnionego w stosunku do innych krajów wskaźnika "zamiłowania" do szacunku zapotrzebowania na usługi, przyjmuje się wariant następujący:

w 2000 roku - turystów uczestników imprez turystyki motorowej i osób uprawiających turystykę samochodem będzie ok. 123 mln, natomiast zapotrzebowanie na noclegi wyniesie ok. 492 mln osobonoclegów.

Wyliczony wskaźnik "zamiłowania" do krajowej turystyki motorowej netto wyniesie:

<u>Liczba podróżujących 1 raz w roku</u>	<u>10 250 tys.</u>	$\times$	100	=	<u>25%</u>
liczba mieszkańców	41 000 tys.				

są to więc relacje prawdopodobne.

Wyliczone warianty prognozy rozwoju turystyki motorowej w Polsce w roku 2000 są oczywiście dyskusyjne, jak wszystkie tego typu opracowania, ponieważ z konieczności są oparte na interpolacji i szacunku.

Wyliczone wielkości krajowej turystyki motorowej obejmują wszelkie jej formy od udziału w turystycznych imprezach sprawnościowych, rajdach do zwykłego przejazdu samochodem na urlop czy wypoczynek, na czas dłuższy niż 24 godziny lub z noclegiem.

III. Rodzaj i zakres usług specjalistycznych występujących w obsłudze turystyki motorowej

1. Specyfikacja i charakterystyka poszczególnych rodzajów usług

Turystyka motorowa wymaga zapewnienia usług i świadczeń:

- dla podróżującego turysty,

- dla pojazdu samochodowego o coraz bardziej skomplikowanej konstrukcji.

Świadczenia dla turysty:

- zakwaterowanie w obiektach noclegowych, charakterem i usytuowaniem dostosowanych do obsługi turystów motorowych /hotel, motel, camping/,
- wyżywienie /z wyłączeniem napojów alkoholowych/,
- usługi kulturalno-rozrywkowe,
- inne usługi bytowe /fryzjer, krawiec, szewc itp./,
- informacje turystyczne /dotyczące zarówno spraw krajoznawstwa, bazy noclegowo-gastronomicznej, obejmujące przede wszystkim dane związane z używaniem pojazdu jako środka komunikacji/.

Świadczenia dla pojazdu samochodowego:

- parking strzeżony lub widoczny z okna motelu,
- myjnia samochodu,
- stacje obsługi, w tym dla napraw szybkich /2-4 stanowisk/,
- stacja diagnostyczna,
- stacja paliw,
- stacja, patrol "pomocy drogowej",
- sprzedaż akcesoriów i części zamiennych.

Uwaga: w Polsce nie istnieje żaden obiekt hotelowo-usługowy o pełnym zakresie usług dla turysty zmotoryzowanego.

2. Orientacyjne wyliczenie zapotrzebowania na niektóre usługi dla turystyki motorowej w Polsce w roku 2000

Jednorazowa potrzebna maksymalna liczba noclegów 10 250 tys.

- Stan bazy w 1976 r. wg

Rocznika Statystycznego z 1977 r.

ogółem 346 578 miejsc

z tego: hotele 49 016

- campingi i pola namiotowe 117 535 miejsc
- motele i domy wycieczkowe 31 566 miejsc

Program rozwoju turystyki do 1990 r., opracowany przez GKKFiT w 1974 r., przewidywał potrzebę zwiększenia miejsc noclegowych w 1990 r. do 5 306,5 tys. dla wszystkich form turystyki; w tym kontekście zapotrzebowanie na noclegi dla turystyki motorowej jest bardzo duże, jednak jak zakłada prognoza GKKFiT:

- 1/3 uczestników korzystać będzie z bazy własnej,
- 1/3 uczestników korzystać będzie z obiektów urządzonych dla wypoczynku świątecznego.

Jednorazowe zapotrzebowanie turystów zmotoryzowanych na świadczenia żywieniowe /na podstawie praktyki/ szacować można na 1/2 liczby osób odbywających podróż, pozostała 1/2 korzystać będzie z własnego prowiantu, kuchenek turystycznych itp. /noclegi na campingach/. Stwierdzony brak bazy noclegowo-żywieniowej i technicznej dla turystyki motorowej stwarza pilną potrzebę budowy sieci takich obiektów.

3. Baza do obsługi pojazdów samochodowych

Parkingi

Konieczne jest wyznaczenie odpowiednich terenów przeznaczonych na parkingi nie strzeżone, usytuowane w pobliżu miejsc zakwaterowania turystów.

Myjnie samochodowe

Problem wymaga zasadniczego rozwiązania ze względu na ogólny brak tych urządzeń, na nierównomierne zasoby wodne, a także ogólny brak oczyszczalni ścieków.

Stacje obsługi samochodów

Według danych "Polmozbytu" stan publicznych stacji obsługi na 1.I.1975 r. wynosił 5 600, a liczba stanowisk naprawczych ok. 12 000, co pokrywało w tym okresie średnie roczne zapotrzebowanie na usługi rzędu 90% zaś w sezonie 60%. W 1975 r. było 1 078 tys. sztuk samochodów, co oznacza, że na 1 stanowisko obsługowe przypadało ok. 89 samochodów osobowych. Jeśli relacje

te przyjąć dla roku 2000, to dla liczby 10 250 tys. z korektą na zmniejszenie średniego wieku samochodów i na poprawienie średniego stanu technicznego pojazdów, potrzeba będzie ok. 110 samochodów na 1 stanowisko, co da 93 000 stanowisk obsługowych w stacjach obsługi, z tego odpowiednia liczba potrzebna jest przy szlakach turystycznych i obiektach motelowych.

Stacje diagnostyczne i punkty "Pomocy Drogowej" powinny być urządzone stosownie do potrzeb.

Stacje paliw

Ustalony na koniec roku 1975 stan 12200 stacji paliw oznaczał, że 1 stacja przypada na ok. 260 km² powierzchni, wówczas gdy w krajach europejskich o rozwiniętej motoryzacji 1 stacja przypada w tym czasie na ok. 70 km², oznacza to potrzebę ok. 4-krotnego zagęszczenia sieci stacji paliw, co może nie być jednak w pełni równoznaczne z potrzebą 4-krotnego wzrostu ilości stacji, biorąc pod uwagę przeciętnie większe rozmiary stacji paliw w Polsce.

Taka rozbudowa stacji była przewidziana w programie ich rozwoju do 1980 r.

Uwaga:

Powyższe rozważania i analiza są oparte na prognozie motoryzacyjnej kraju i obejmują turystykę uprawianą przez turystów polskich w kraju. Osobnym problemem, rzutującym na zapotrzebowanie na usługi przez turystów zmotoryzowanych, jest motorowa turystyka przyjazdowa do Polski. Jest to temat wymagający odrębnego opracowania. Skutki tego ruchu powodujące obciążenie bazy muszą być konfrontowane również z odciążeniem bazy przez zmotoryzowanych turystów polskich wyjeżdżających za granicę.

IV. Specyficzna rola Polskiego Związku Motorowego w organizacji i obsłudze turystyki motorowej, wynikająca z przynależności do międzynarodowych organizacji motorowych

Polski Związek Motorowy jako organizacja społeczna o statucie stowarzyszenia wyższej użyteczności ma statutowe zadania

w zakresie rozwoju i koordynacji turystyki motorowej krajowej i zagranicznej. Dzięki przynależności do międzynarodowych organizacji samochodowych i motorowych jak np. FIA, ALT, FIM, Polski Związek Motorowy:

- reprezentuje interesy polskich turystów motorowych na forum międzynarodowym,
- ułatwia polskim turystom zmotoryzowanym uzyskiwanie pomocy za granicą,
- umożliwia turystom polskim korzystanie ze świadczeń wynikających z różnych konwencji międzynarodowych /pomoc drogowa, karnety celne, karnety campingowe, międzynarodowe prawa jazdy itp./,
- akwiruje przyjazdy turystów motorowych z zagranicy i organizuje ich pobyty,
- realizuje na terenie Polski na rzecz turystów zagranicznych świadczenia wynikające z umów międzynarodowych /usługi techniczne, opieka prawna, informacja itp./,
- prowadzi szeroką współpracę z organizacjami społecznymi i motorowymi, zajmującymi się sprawami turystyki na świecie w zakresie metod działania na rzecz rozwoju turystyki, podnoszenia poziomu bezpieczeństwa na drogach, najogólniej zwanej "kulturą motoryzacyjnej".

W zakresie turystyki motorowej PZM jest jedyną w Polsce organizacją o takich uprawnieniach i takim zakresie działania. Polski Związek Motorowy ponadto czynnie rozwija krajową i zagraniczną turystykę motorową w Polsce przez swoje agendy statutowe i usługowe.

V. Usługi świadczone przez PZM turystom motorowym

1. Działania dotyczące zwiększenia liczby turystów zmotoryzowanych

Szkolenie kierowców. W ok. 250 Ośrodkach Szkolenia Motorowego PZM będzie szkolił w 1980 r. ok. 400 tys. osób, co oznacza ok. 50% ogółu szkolonych w kraju.

Pracownie Badań Psychologicznych kandydatów na kierowców.

2. Działania dotyczące obsługi technicznej pojazdów

PZM prowadzi: 80 Stacji Obsługi Samochodów, sieć stacji diagnostycznych, usługi "Pomocy Drogowej" /tj. pogotowie techniczne/, posiadając ok. 300 samochodów PD.

PZM dysponuje ponadto Zespołami Rzeczoznawców Techniki Samochodowej i Ruchu Drogowego, udzielającymi porad technicznych i prawnych, sporządzającymi ekspertyzy stanu pojazdów /również na potrzeby zagranicznych i polskich towarzystw ubezpieczeniowych/.

PZM prowadzi również parkingi strzeżone, dysponuje motelami, prowadzi działalność noclegową i żywieniową, prowadzi stacje paliw, realizuje usługi Międzynarodowej Pomocy Samochodowej na rzecz cudzoziemców.

PZM prowadzi przedsiębiorstwo eksportu wewnętrznego, sprzedające za waluty wymienialne części do samochodów produkcji zachodniej, co ma m.in. decydujące znaczenie dla obsługi turystów zagranicznych w Polsce.

3. Działania w zakresie turystyki motorowej

Organizacja świadczeń i usług turystycznych, krajowych i zagranicznych przez:

- Biuro Turystyki
- Okręgowe Biura Turystyki /17/ + Ekspozytury /13/
- Delegatury graniczne /17/.

Prowadzenie sieci kas skupu walut na wszystkich drogowych przejściach granicznych.

Prowadzenie specjalistycznej informacji turystycznej o warunkach podróżowania samochodem we wszystkich krajach świata.

Wydawanie drukiem we własnym zakresie informatorów, folderów itp.

Prowadzenie sprzedaży pamiątek turystycznych o tematyce motoryzacyjnej oraz produkcja pamiątek.

4. Inne działania na rzecz turystyki motorowej

Prowadzenie własnych brygad remontowo-budowlanych.

Prowadzenie centralnego zaopatrzenia w środki trwałe i materiały.

Polskie Towarzystwo
Turystyczno-Krajoznawcze
Zrzeszenie Gospodarki
Turystycznej

POZYCJA PTTK NA TURYSTYCZNYM RYNKU PRL .

I. Zakres i organizacja działalności gospodarczej PTTK

W realizacji celów statutowych PTTK podstawowe znaczenie ma działalność gospodarcza prowadzona przez Towarzystwo. Wynika to zarówno z bezpośredniego udziału rzeczowego gospodarki w realizacji celów statutowych, jak też ze służebnej funkcji bazy materialnej sfery gospodarczej wobec sfery statutowej oraz z finansowania potrzeb tej sfery przez działalność gospodarczą. Ścisłe powiązanie działalności statutowej i gospodarczej w wymienionych wyżej płaszczyznach wpływa decydująco na zakres działalności gospodarczej i jej formy organizacyjne.

1. Zakres działalności gospodarczej

PTTK prowadzi działalność gospodarczą w zakresie:

- a/ organizacji i obsługi ruchu turystycznego /wycieczek i wozasów krajowych i zagranicznych/,
- b/ eksploatacji bazy materialnej /głównie obiektów noclegowo-gastronomicznych oraz transportu/,
- c/ produkcji i zbytu pamiątek i sprzętu turystycznego,
- d/ działalności wydawniczo-propagandowej,
- e/ działalności inwestycyjno-budowlanej i remontowej.

Wymienione rodzaje i formy działalności gospodarczej uzupełniają: przewodnictwo turystyczne oraz działalność wypożyczalni sprzętu turystycznego.

Ad a/ Charakter ruchu turystycznego, którego organizacją i obsługą zajmuje się PTTK, podkreślają głównie takie elementy jak:

w odniesieniu do krajowego ruchu turystycznego:

- wysokie walory poznawcze i wychowawcze osiągnane głównie przez organizację i obsługę wycieczek krajoznawczych z przewodnikiem /ilość imprez pobytowych o charakterze wczasów wypoczynkowych jest minimalna/,
- masowość ruchu turystycznego PTTK, spowodowana niższymi cenami usług w obiektach PTTK oraz zniżką marż pośredniczkich /dla wycieczek szkolnych, kół PTTK/ czy też zniżek organizacyjnych. O masowości tej w znacznym stopniu decyduje duża ilość form usług krajowego ruchu turystycznego, którą oferuje PTTK,
- kwalifikowany charakter obozów turystycznych, które preferują czynny wypoczynek połączony z nabywaniem lub doskonaleniem umiejętności w wybranej dyscyplinie turystyki kwalifikowanej /górskiej, narciarskiej, żeglarskiej, kajakowej, pieszej, kolarskiej itp./,

w odniesieniu do turystyki zagranicznej

- duży udział wycieczek krajoznawczych w ogólnej ilości organizowanych wycieczek, jak też rozwijanie elementów poznawczych w ramach wycieczek pobytowych /przez programowanie obowiązkowego zwiedzania obiektów turystyczno-krajoznawczych/,
- coraz większy udział wycieczek turystyki kwalifikowanej organizowanych lub obsługiwanych w PTTK,
- dominujące w ofercie PTTK wyjazdy indywidualne, połączone ze zwiedzaniem i biwakowaniem na campingach, co powoduje obniżenie ceny usług, a poza tym stwarza okazję do nabywania najprostszych umiejętności turystycznego biwakowania.

Wymienione elementy, charakterystyczne dla ruchu turystycznego PTTK /krajowego i zagranicznego/, pozwalają na uogólnienie tezy, że ten rodzaj działalności - ze względu na elementy krajoznawstwa i turystyki kwalifikowanej - bezpośrednio realizuje cele statutowe Towarzystwa.

Ad b/ Baza materialna, którą dysponuje PTTK, umożliwia organizację i obsługę ruchu turystycznego przez zapewnienie warunków bytowych i transportu turystów. Równocześnie ze względu na swoją specyfikę baza ta /noclegowa/ determinuje również charakter ruchu turystycznego, który jest w oparciu o tę bazę organizowany i obsługiwany. Do typowych obiektów turystycznych PTTK należą: schroniska górskie, domy wycieczkowe, domy turysty, stacje wodne, campingi i pola campingowe oraz stacje turystyczne PTTK. Zarówno charakter tych obiektów, ich lokalizacja /w górach, na szlakach wodnych, w miastach i miasteczkach/, standard jak też zasady ich eksploatacji różnią je zasadniczo od obiektów hotelowych. Stosowane są preferencje dla ruchu o charakterze turystycznym a nie podróźniczym /zabezpieczają je m.in. zarządzenia wewnętrzne PTTK określające rezerwy miejsc dla wędrujących, nie zapowiadzianych turystów, ograniczające pulę miejsc do wykorzystania przez grupy turystyczne, system zniżek organizacyjnych/.

Ad c/ Działalność produkcyjna uzupełnia ofertę PTTK na rynku turystycznym o pamiątki, fotowidokówki, przezrocza, odznaki, emblematy oraz sprzęt i ekwipunek turystyczny. Uzupełniając koszyk usług, PTTK jednocześnie przyczynia się do kultywowania ^{pamiątki} regionalnej. Zakłady PTTK produkują na rynek ca 25% ogólnokrajowej produkcji pamiątek i pod tym względem ustępują jedynie "Cepelii". Do najczęściej wykorzystywanych surowców pamiątkarskich zalicza się metal, tworzywa sztuczne, szkło i ceramikę, drewno i wiklinę, tkaniny i włókna, skórę, bursztyn i srebro. W produkcji wykorzystywane są również surowce odpadowe i wtórne.

PTTK jest jedynym w kraju producentem kajaków z drewna, kajaków i małych łodzi żeglarskich z żywic poliestrowych oraz małych łodzi żaglowych typu "Mak". Do podstawowego asortymentu produkcji sprzętu pływającego należy zaliczyć łodzie żaglowe, wiosłowe, motorowe, kajaki i ślizgówki.

Ad d/ Działalność wydawniczo-propagandowa jest prowadzona w związku z potrzebami organizacji i obsługi ruchu turystycznego PTTK oraz działalnością organizacyjno-programową PTTK.

Ad e/ PTTK zajmuje się eksploatacją obiektów turystycznych, a zwłaszcza usługami remontowo-budowlanymi za pośrednictwem własnych Zakładów Remontowo-Budowlanych. Zakłady te pracują na potrzeby Towarzystwa, a w miarę możliwości prowadzą roboty na zewnątrz.

2. Struktura organizacyjna działalności gospodarczej

Działalność gospodarcza PTTK jest realizowana przez:

- a/ wyodrębnioną działalność gospodarczą tj. Zrzeszenie Gospodarki Turystycznej PTTK,
- b/ nie wyodrębnioną działalność gospodarczą, tj. Oddziały PTTK - biura obsługi ruchu turystycznego /BORT PTTK/.

Ad a/ Zrzeszenie Gospodarki Turystycznej jest wyodrębnioną organizacją gospodarczą Zarządu Głównego PTTK, działającą na podstawie przepisów Uchwały nr 446/58 Rady Ministrów z 1958 r. Zrzeszenie powstało 1 stycznia 1973 r., na mocy uchwały Zarządu Głównego PTTK z dnia 13 października 1972 r. aprobowanej następnie przez VII Walny Zjazd Delegatów PTTK.

Zrzeszenie prowadzi wszystkie rodzaje działalności wymienione w punkcie 1 z tym, że zgodnie z przyjętym podziałem kompetencji wewnątrz Towarzystwa, Zrzeszenie nie organizuje wycieczek krajowych /p.1 pp.a/, lecz Oddziały PTTK -BORT. Takie rodzaje działalności, jak: prowadzenie i eksploatacja bazy materialnej w swojej podstawowej części tj. bazy noclegowo-gastronomicznej, produkcja pamiątek i sprzętu turystycznego, działalność wydawniczo-propagandowa oraz inwestycyjno-budowlana i remontowa są realizowane wyłącznie przez Zrzeszenie Gospodarki Turystycznej PTTK.

Ten szeroki zakres i zróżnicowanie rodzajów działalności gospodarczej znajduje swoje odbicie w strukturze organizacyjnej Zrzeszenia a mianowicie:

1. Działalność w zakresie organizacji i obsługi ruchu turystycznego oraz eksploatacji bazy noclegowo-gastronomicznej jest realizowana przez Okręgowe Zespoły Gospodarki Turystycznej /OZGT/ PTTK /aktualnie 11 jednostek/, działające z zasady na obszarze kilku województw. OZGT są samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi Zrzeszenia działającymi na pełnym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym. Tam, gdzie to jest uzasadnione potrzebami np. skupienia kilku obiektów w ramach OZGT, zostały utworzone Zespoły Obiektów Turystycznych /ZOT//w zasadzie na bazie jednego większego obiektu/ jako jednostki niesamodzielne, działające na zasadzie wewnętrznego ograniczonego rozrachunku gospodarczego /aktualnie 35 jednostek/. Na takich samych zasadach jak ZOT w 9 OZGT jest prowadzona działalność Okręgowych Biur Turystyki. Do zakresu ich działania należą:

- organizacja i obsługa krajowych obozów turystycznych oraz obsługa turystyki zagranicznej /wyjazdowej i przyjazdowej/.

Do organizacji turystyki zagranicznej powołano Biuro Turystyki Zagranicznej PTTK w Warszawie jako wyspecjalizowaną jednostkę Zrzeszenia.

2. Produkcją pamiątek i sprzętu turystycznego zajmuje się 10 samodzielnych Zakładów Produkcyjnych "Foto-Pam" PTTK w trybie produkcji zwartej oraz produkcji chałupniczej.
3. Działalność wydawniczo-propagandową prowadzi wyspecjalizowany w tym zakresie zakład w Warszawie.
4. Działalność inwestycyjno-budowlaną i remontową prowadzi 6 samodzielnych Zakładów Remontowo-Budowlanych.

Nadzór nad OZGT, Zakładami Produkcyjnymi "Foto-Pam", Zakładami Remontowo-Budowlanymi oraz Biurem Turystyki Zagranicznej

i Zakładem Wydawniczo-Propagandowym - sprawuje Dyrekcja Zrzeszenia Gospodarki Turystycznej PTTK w Warszawie. Wyodrębniona działalność gospodarcza PTTK jest związana z planem centralnym i otrzymuje wskaźniki do planu techniczno-ekonomicznego z GKT.

Ad b/ Na ogólną liczbę 581 Oddziałów PTTK, działalność w zakresie nie wyodrębnionej gospodarki prowadzi 348. Biura Obsługi Ruchu Turystycznego zajmują się organizacją i obsługą krajowego ruchu turystycznego /z wyjątkiem obozów turystycznych w bazie PTTK, które wyłącznie organizują jednostki Zrzeszenia/, prowadzeniem stacji turystycznych, sprzedają miejsc w ramach wycieczek zagranicznych i sprzedają detaliczną pamiątek i sprzętu turystycznego - Gospodarka Oddziałów PTTK oparta na zasadach budżetowych ma typowo terenowy charakter. Środki wypracowane w działalności gospodarczej oddziału pozostają w tym oddziale finansując jego działalność statutową. Bezpośredni nadzór i odpowiedzialność za działalność gospodarczą BORT sprawuje Zarząd Macierzystego Oddziału jako osoba prawna, a w trybie nadzoru zwierzchniego sprawowanego w imieniu Zarządu Głównego - właściwy terenowo Zarząd Wojewódzki PTTK. Działalność nie wyodrębniona jest objęta planem terenowym i wskaźniki dla tej działalności są ustalane przez odpowiednie Urzędy Wojewódzkie.

II. Ilościowo-rzeczowy zakres działalności Zrzeszenia Gospodarki Turystycznej PTTK

Ze względu na różnorodność rodzajów i form prowadzonej działalności przedstawiono oddzielnie dane liczbowe charakteryzujące rozmiary działalności Zrzeszenia według rodzajów.

1. Działalność w zakresie turystyki

a/ Baza noclegowo-gastronomiczna /tabela 1/

Według stanu na koniec 1978 r. ZGT PTTK dysponowało ogółem 278 obiektami noclegowymi, z czego stałych i czynnych cały rok

- 248, czynnych sezonowo - 30. Ogółem liczba miejsc noclegowych wyniosła 25 866 z czego w obiektach czynnych cały rok - 21 519 oraz w obiektach sezonowych 4 347. W 1978 r. w całej bazie udzielono 3 772 356 osobonoclegów na łączną wartość 198 316 tys. zł. Sprzedaż zaś usług gastronomii wyniosła 503 119 tys. zł, co łącznie daje sprzedaż globalną usług obiektów Zrzeszenia w 1978 r. 701 435 tys. zł. Z braku danych za 1978 rok dotyczących globalnej sprzedaży osobonoclegów przez wszystkie przedsiębiorstwa koordynowane przez Centralę Turystyczną "Orbis" - podajemy w tym miejscu udział liczby osobonoclegów udzielonych w bazie PTTK do udzielonych przez w/w jednostki łącznie w roku 1977 - w wysokości - 22,6% /ZGT PTTK - 3 808 338 osobonoclegów, przedsiębiorstwa koordynowane razem - 14 640 000/. Również w 1977 r. Zrzeszenie dysponując 37% ogólnej liczby miejsc wszystkich jednostek koordynowanych w bazie campingowej /Zrzeszenie 6 543 miejsca, pozostałe jednostki łącznie 17 788/ udzieliło blisko 34% ogólnej liczby udzielonych osobonoclegów w bazie campingowej /Zrzeszenie 504,7 tys., jednostki koordynowane łącznie 1 501,9 tys./. W 1978 r. Zrzeszenie dysponowało ogółem 19 893 miejscami gastronomicznymi w bazie stałej czynnej cały rok i w bazie sezonowej łącznie. W roku 1977, z liczbą 19 243 miejsc udział Zrzeszenia w ogólnej liczbie miejsc gastronomicznych wszystkich jednostek koordynowanych przez Centralę Turystyczną "Orbis" wyrażał się wskaźnikiem 26% /Zrzeszenie 19 243 miejsca, jednostki koordynowane łącznie 73 615 miejsc w tym 53 252 miejsc stałych i 20 363 miejsca czynne sezonowo/.

b/ Krajowe obozy turystyczne /tabela 1/

W tej jedynej formie działalności organizacyjno-usługowej w ramach turystyki krajowej Zrzeszenia uczestniczyło 25 000 turystów w roku 1973, 41 443 w 1975 r., 65 367 w 1977 r. i 68 000 w 1978 r.

Wymienione liczby jakkolwiek są nieporównywalnie małe w stosunku do uczestników krajowego ruchu turystycznego w ogóle - to jednak ze względu na kwalifikowany charakter

tego rodzaju czynnego wypoczynku, obozy turystyki kwalifikowanej PTTK są poszukiwaną szkołą umiejętności turystycznych i dobrą okazją do pozyskania - poprzez swój program - miłośników narciarstwa, kajakowania, żeglowania, turystyki pieszej i innych dyscyplin turystycznych.

c/ Turystyka zagraniczna /tabela 2/

Jest drugą formą /obok krajowych obozów turystycznych/ usług jednostek organizacyjnych Zrzeszenia. W ramach tej działalności, którą objęto w latach 1973, 1975, 1977 i 1978 r. odpowiednio: 57 105, 75 358, 78 725 i 93 300 turystów /w ramach turystyki wyjazdowej/, dominuje zdecydowanie wyjazdowa turystyka indywidualna. Jest ona ponad 2-krotnie większa, jeśli mierzyć liczbą obsłużonych turystów, od wyjazdowej turystyki grupowej. Zasadniczym obszarem działania Biura Turystyki Zagranicznej i jednostek Zrzeszenia z nim współdziałających /Okręgowych Biur Turystyki/ jest obszar krajów socjalistycznych z przewagą usług o niższym standardzie oraz ruchu o charakterze krajoznawczym. Na podkreślenie zasługuje dynamiczny, zwłaszcza ostatnio, rozwój turystyki przyjazdowej i zwiększenie wpływów dewizowych, chociaż w porównaniu z innymi biurami podróży jest to jeszcze działalność niezbyt znacząca. Rośnie również udział imprez turystyki kwalifikowanej zarówno w zagranicznej turystyce przyjazdowej jak i wyjazdowej.

2. Działalność w zakresie produkcji /tabela 3/

Globalna wielkość produkcji z 306,3 mln zł w 1973 r. wzrosła do 840,0 mln w 1978 r. Dla rozwoju działalności produkcyjnej charakterystyczny jest stale zwiększający się udział produkcji pamiątek do produkcji ogółem. W 1973 r. udział ten wynosił 154,9 mln tj. ca 50% do produkcji ogółem, zaś w 1978 r. 530,7 mln zł tj. ca 63% do produkcji ogółem. Od roku 1973 wskaźnik udziału wartości produkcji pamiątkarskiej PTTK do globalnej wartości produkcji pamiątek w kraju wzrósł z 18,0% do 23,6% w 1978 r. Przeszkodą w dalszym rozwoju produkcji pamiątkarskiej PTTK na wysokim poziomie artystycznym jest niedostateczny limit

funduszu płac na opłacanie pamiątkarskiej produkcji rękodzielniczej, która charakteryzuje się wysokim nakładem pracy ręcznej i w związku z tym wysokim udziałem kosztów osobowych do wartości pamiątek. Istotną cechą działalności produkcyjnej PTTK - poza asortymentem produkcji - jest również sposób produkcji. Więcej niż połowa wartości produkcji to wyroby stanowiące efekt produkcji chałupniczej. Ma to również istotne znaczenie w pobudzaniu do kultywowania i rozwijania pamiątkarstwa regionalnego o motywach ludowych a ponadto stwarza możliwość aktywizacji zawodowej części ludności zawodowo biernej. Należy podkreślić, że z globalnej produkcji PTTK w 1978 r. aż 777 mln tj. 92,5% stanowi produkcja rynkowa.

3. Działalność wydawniczo-propagandowa /tabela 4/

Wydawnictwa PTTK przyczyniają się do popularyzacji krajoznawstwa i turystyki w ogóle, a PTTK w szczególności. Wartość produkcji powołanego w 1974 r. Zakładu Wydawniczo-Propagandowego wynosiła 3 834 tys. zł, a w 1978 r. już 20 569 tys. zł tj. blisko 6 razy więcej.

4. Działalność w zakresie budownictwa i remontów /tabela 4/

Ten rodzaj działalności własnej Zrzeszenia ma bardzo istotne znaczenie dla reprodukcji prostej majątku Towarzystwa, jego modernizacji i przyrostu. Praktyka dowodzi, że w znacznym rozproszeniu bazy w terenie, specyficznych warunkach budów w górach czy nad wodą - i braku uspołecznionych wykonawców robót budowlano-remontowych - własne Zakłady Remontowo-Budowlane Zrzeszenia są jedynym skutecznym rozwiązaniem zapobiegającym procesom szybkiej dekapitalizacji bazy noclegowo-gastronomicznej PTTK. O wartości robót zrealizowanych głównie na potrzeby wewnętrzne PTTK w 1978 r. świadczy wartość przerobu Zakładów w wysokości 243 231 tys. zł. Specyfika tego rodzaju działalności PTTK nie pozwala na dokonywanie jakichkolwiek porównań z działalnością budowlaną jednostek gospodarki uspołecznionej.

5. Omówienie niektórych podstawowych wskaźników ekonomicznych działalności gospodarczej Zrzeszenia Gospodarki Turystycznej PTTK /tabela 4/

W latach 1973-1978 globalna wartość sprzedaży całokształtu działalności Zrzeszenia wzrosła z 987 262 tys.zł do 2 637 891 tys. zł, tj. ponad 2,5-krotnie. O udziale poszczególnych rodzajów działalności w sprzedaży globalnej Zrzeszenia informuje tabela 4.

Sprzedaż działalności turystycznej /baza noclegowo-gastronomiczna, turystyka krajowa i zagraniczna/ wraz z budownictwem /zadania w planie techniczno-ekonomicznym są ustalone łącznie dla turystyki i budownictwa/ osiągnęła wartość za 1978 r. 1 776 930 tys.zł. Podobny wskaźnik za 1977 r. wyniósł 1 524 445 tys. zł.

W stosunku do sprzedaży osiągniętej łącznie przez centralne biura podróży w 1977 roku w wysokości 6 930 078 tys.zł, udział sprzedaży działalności turystycznej Zrzeszenia /bez produkcji i wydawnictw/ wynosił 22%, zaś w stosunku do sprzedaży wszystkich jednostek koordynowanych przez Centralę Turystyczną /tj. biura centralne i terenowe przedsiębiorstwa turystyczne/ udział ten wynosił nieco powyżej 9% /sprzedaż jednostek koordynowanych ogółem wynosiła w 1977 r. 16 881 397 tys.zł/.

Gdyby porównać globalną wartość sprzedaży Zrzeszenia /łącznie z produkcją i wydawnictwami/ za rok 1977, to odpowiednie wskaźniki udziału wynoszą:

- 33% w stosunku do sprzedaży centralnych biur podróży,
- 13% w stosunku do sprzedaży wszystkich jednostek koordynowanych.

Świadczy to o wysokiej pozycji Zrzeszenia Gospodarki Turystycznej PTTK na krajowym rynku turystycznym, tym bardziej że stosowany układ cen /w usługach turystycznych, w budownictwie/ stosunkowo do innych organizacji turystycznych relatywnie obniża wartość sprzedaży Zrzeszenia.

Te porównawcze wielkości dotyczyły tylko wyodrębnionej działalności gospodarczej PTTK. Gdyby bowiem uwzględnić również

wartość sprzedaży osiąganą przez Oddziały PTTK - BORT, to udział PTTK w sprzedaży wszystkich jednostek koordynowanych byłby ponad 2 razy wyższy /ca 29%/.

Poważny udział w wartości sprzedaży działalności turystycznej Zrzeszenia mają usługi dla ludności /z 248 814 tys. zł w 1973 r. wzrosły do 464 913 tys. zł, w 1978 r./. Łącznie z produkcją rynkową sprzedaż usług i produkcja na rynek za lata 1977 i 1978 wyniosły odpowiednio 1 089 737 tys. zł i 1 242 960 tys. zł.

W okresie od 1973 do 1978 r. zatrudnienie w Zrzeszeniu wzrosło o 2 750 osób, ale jednocześnie sprzedaż wzrosła ponad 2,5 raza. Wydajność pracy w tym okresie mierzona stosunkiem obrotu do zatrudnionych wzrosła dwukrotnie. Znajduje to m.in. swoje odbicie w wyniku finansowym działalności Zrzeszenia. Z kwoty zysku 48 412 tys. zł w 1973 roku wynik ten wzrósł do kwoty 152 807 tys. zł za rok ubiegły. Należy równocześnie uwzględnić znaczny wzrost w tym okresie podatku obrotowego /z 16 348 tys. zł do 46 255 tys. zł/ i dochodowego /z dotacji w kwocie 1 610 tys. zł - do spłaty podatku dochodowego do budżetu państwa w kwocie 61.966 tys.zł/. Równocześnie wzrosła wpłata do budżetu Zarządu Głównego PTTK na finansowanie działalności programowej z kwoty 35 150 tys. zł do kwoty 65 000 tys. zł. Wymienione dane liczbowe świadczą o znaczącej pozycji wyodrębnionej działalności gospodarczej PTTK /i PTTK w ogóle/ w sieci ogólnokrajowej organizacji turystycznych, jak też o znaczeniu, jakie ta gospodarka ma dla realizacji własnych celów statutowych Towarzystwa.

Tabela 1

Dane z zakresu turystyki /bazy, wypożyczalni sprzętu
i obozów turystycznych/

Lp.	T r e ś ć	L a t a			
		1973	1975	1977	pw. 1978
1	2	3	4	5	6
1	Liczba obiektów ogółem	208	258	275	278
	w tym:				
	wg rodzajów				
	- obiektów stałych czynnych cały rok i czynnych sezonowo	-	231	245	248
	- campingów i samodzielnych pól namiotowych czynnych sezonowo	-	27	30	30
2	Liczba miejsc noclegowych ogółem:	22 800	22 977	25 519	25 866
	w tym:				
	- w obiektach stałych czynnych cały rok i czynnych sezonowo i w domkach campingowych czynnych sezonowo	20 800	20 187	21 172	21 519
	- na camp. i samodz. polach namiotowych czynnych sezonowo	2 000	2 790	4 347	4 347
3	Liczba miejsc gastronomicznych ogółem	17 636	18 416	19 243	19 893
4	Liczba wypożyczalni sprzętu ogółem	60	52	78	78
5	Liczba uczestników obozów ogółem wg rodzaju obozów	25 000	41 443	65 367	68 000

c.d. tabeli 1

1	2	3	4	5	6
6	Średnia cena noclegowa w zł w obiektach PTTK	32,4	32,5	47,3	52,6
7	Liczba udzielonych osobonoclegów w obiektach ogółem	3 183 322	3 922 380	3 808 338	3 772 356
	w tym: wg rodzaju obiektów				
	- w obiektach stałych czynnych cały rok i czynnych sezonowo i w domkach camp. czynnych sezonowo	-	3 524 759	3 443 494	-
	- na campingach i samodzielnych polach namiotowych czynnych sezonowo	-	397 621	364 844	
8	Wartość sprzedaży usług noclegowych ogółem	103 210	127 399	180 074	198 316
9	Wartość sprzedaży gastronomicznej ogółem	243 401	339 922	433 338	503 119
10	Sprzedaż noclegów i gastronomii łącznie	346 611	467 321	613 412	701 435

Tabela 2

Dane liczbowe dotyczące turystyki zagranicznej PTTK

Lp.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Wykonanie 1973	Wykonanie 1975	Wykonanie 1977	Przewidyw. wykonanie 1978 r.
1	2	3	4	5	6	7
1	Sprzedaż turystyki zagranicznej - ogółem		154 630	225 644	340 248	406 371
	w tym: a/ turystyka wyjazdowa grupowa	tys. zł	86 692	120 536	163 827	204 050
	b/ turystyka wyjazdowa indywidualna	tys. zł	42 284	76 414	145 926	162 291
	c/ turystyka przyjazdowa	tys. zł	21 091	21 541	21 093	31 100
	d/ transport turystyczny	tys. zł	4 563	7 153	9 402	8 930
2	Wpływy dewizowe	tys. zł	44,0	47,3	61,1	90,0
	w tym: skup dewiz	tys. zł	3 866	-	-	5 324
3	Liczba obsługiwanych turystów w turystyce wyjazdowej - ogółem	tys. zł	57 105	75 358	78 725	93 300
	w tym: a/ w turystyce wyjazdowej grupowej	tys. zł	20,030	21 900	24 840	28 300

c.d. tabeli 2

1	2	3	4	5	6	7
	b/ w turystyce wyjazdowej indywidualnej	tys.zł	37 075	53 458	53 885	65 000
4	Liczba obsłużonych turystów w turystyce przyjazdowej ogółem	tys.zł	14 357	17 595	30 345	30 940
5	Wynik finansowy	tys.zł	7 436	+ 9 297	+27 407	+22 940
6	Usługi dla ludności	tys.zł	166 685	166 667	161 033	196 885

Dane dotyczące działalności produkcyjnej PTTK

Lp.	Wielkość produkcji	W latach			
		1973	1975	1977	1978
1	Ogółem PTTK	306,3	511,6	758,7	840,0
	w tym: zwarta	115,8	197,6	350,5	396,4
	nakładeza	190,5	314,0	408,2	444,0
2	Pamiątkarskiej	154,9	301,3	520,5	530,7
3	Sprzętu pływającego	23,1	44,8	52,9	53,5
4. ^{x/}	Wskaźnik % udziału pamiątek produkowanych w ZP PTTK do pamiątek produkowanych w Polsce	18,0	21,4	24,9	23,6
5. ^{x/}	Wskaźnik % udziału sprzętu pływającego produkowanego w ZP PTTK do sprzętu produkowanego w Polsce	19,3	22,7	17,0	16,3

x/ Uwaga: dane o wielkości produkcji pamiątkarskiej i sprzętu pływającego w Polsce uzyskano w Zjednoczeniu Ogólnobranżowym Przemysłu Pamiątkarskiego "Cepelia", Zjednoczeniu Sprzętu Sportowego "Polsport".

Dane liczbowe charakteryzujące działalność gospodarczą PTK

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie			Wykonanie 1977	Przewidywa- ne wykonanie 1978
		1973	1975	1977		
1	2	3	4	5	6	
I	Sprzedaż ogółem /1+2/	2 291 278	3 291 436	4 819 778	5 318 820	
	1. Nie wyodrębniona działalność /BORT/ gospodarcza	1 304 016	1 735 262	2 528 118	2 680 929	
	2. Wyodrębniona działalność gospodarcza /a + b + c + d/	987 262	1 556 174	2 291 660	2 637 891	
	w tym:					
	a/ turystyka	680 952	936 735	1 286 815	1 533 699	
	b/ budownictwo	-	103 960	237 630	243 231	
	c/ produkcja	306 310	511 645	758 738	840 392	
	d/ wydawnictwa	-	3 834	8 477	20 569	
II	Usługi dla ludności ogółem /1+2/	248 814	340 116	398 703	464 913	
	1. Nie wyodrębnionej działalności gospodarczej Statystycznych	dane znajdując się w Wojewódzkich Urzędach				
	2. Wyodrębnionej działalności gospodarczej	248 814	340 116	398 703	464 913	
III	Sprzedaż produkcji na zaopatrzenie rynku	289 293	437 787	691 034	777 047	

c.d. tabeli 4

1	2	3	4	5	6
IV.	Zatrudnienie ogółem wyodrębnionej działalności gospodarczej /1+2+3+4/	7 639	8 982	10 097	10 209
	1. Turystyka	4 215	5 121	4 422	4 410
	2. Budownictwo	-	-	1 231	1 241
	3. Produkcja	3 424	3 857	4 415	4 525
	4. Wydawnictwa	-	4	29	33
V.	Wynik wyodrębnionej działalności gospodarczej	+48 412	+99 982	+149 857	+152 807
VI.	Podatek obrotowy	16 348	25 682	38 817	46 255
VII.	Podatek dochodowy	- 1 610	-	54 651	61 966
VIII.	Wpłata do budżetu ZG - PTK	35 150	49 400	62 995	65 000

Adam Mazur

Instytut Handlu
Wewnętrznego i Usług

ROZWÓJ HANDLU I USŁUG W ASPEKcie TURYSTYKI DO 1990 R.

1. Podstawowe określenia i metody analizy

Rynek jest pojęciem bardzo szerokim i rozpatruje się je w różnych ujęciach. Zakładam, że per analogiam do innych rynków branżowych /rynek odzieżowy, samochodowy itd./ można również mówić o rynku turystycznym.

Zgodnie z definicją A. Hodolego za rynek turystyczny uznaje ogół stosunków wymiennych między osobami i instytucjami sprzedającymi towary turystyczne /dobra i usługi/ - przedstawiającymi podaż a osobami i instytucjami nabywającymi towary turystyczne - przedstawiającymi popyt^{1/}.

Na towar w turystyce składa się wiele komponentów - są to dobra i usługi, które zaspokajają potrzeby turysty. Ocenia się, że rynek turystyczny jest obsługiwany przez około 70 branż. Określenie produktu turystycznego w związku z tym jest dość złożone^{2/}. Przyjmuję, że produkt w turystyce stanowi usługa łączna wraz z dobrami zaspokajającymi potrzeby turysty od momentu opuszczenia przezeń miejsca stałego zamieszkania i zarobkowania aż do chwili powrotu. W takim ujęciu za podstawowe komponenty usługi łącznej należy uznać:

1. Informację turystyczną
2. Transport lotniczy, wodny, kolejowy, samochodowy /samochod-

1/ Por. A. Hodoly, Wstęp do badań rynku, PWiG, Warszawa 1961.

2/ Istnieje w tej dziedzinie wiele poglądów, por. np. D. Lundberg. The tourist Business, I. V. T. M. Chicago 1973, A. Burkard, S. Medlik, Tourism, Heinemann, London 1974, oraz autorów polskich: K. Rogoziński. Marketing w turystyce, Handel Wewnętrzny nr 4/77. A. Mazur, J. Mazur. Usługa jako przedmiot działalności marketingowej na przykładzie usług turystycznych, Roczniki IHWiU, nr 4/78.

dy osobowe, autobusy, motocykle itp./^{3/}

3. Atrakcje - zwiedzanie, rozrywki itp.
4. Gastronomię - catering oraz stała i sezonowa baza gastronomii otwartej i zamkniętej
5. Handel - hurtowy i detaliczny w podstawowych dla turysty branżach, tzn. żywność, sprzęt turystyczny, odzież i obuwie, upominki, artykuły fotograficzne oraz inne towary jak: kosmetyki, baterie itp.
6. Noclegi - hotele, motele, domy wycieczkowe, kwatery prywatne, campingi itp.
7. Obsługę samochodów - stacje benzynowe, stacje obsługi
8. Opiekę medyczną - szczególnie ważne jest jej znaczenie na wczasach leczniczych
9. Łączność - telefoniczną i pocztową
10. Obsługę finansowo-bankową - obrót gotówkowy i bezgotówkowy
11. Ubezpieczenia - w zależności od sposobu poruszania się oraz indywidualnego lub zbiorowego charakteru wyjazdu
12. Wypożyczalnie - sprzętu sportowo-turystycznego, samochodów
13. Instalację i naprawę sprzętu - mocowanie wiązań i naprawa nart, naciągi rakiet tenisowych itp.
14. Inne usługi bytowe - w zakresie prania, czyszczenia garderoby, krawieckie, szewskie itp.

Tak pojęty produkt w turystyce umożliwia realizację jej funkcji /wypoczynkowych, poznawczo-edukacyjnych, przyjemnościowych/. Funkcje, które w modelu konsumpcji 1990 r. powinny być w pełni realizowane przez turystów.

Funkcje turystyki mogą być realizowane przez turystów indywidualnych i zbiorowych na zasadach turystyki pobytowej, wycieczkowej lub weekendowej.

^{3/} W turystyce pieszej transport wielokrotnie odgrywa dużą rolę dowożąc turystów do miejsca, w którym rozpoczyna się wędrówka.

Punktem wyjścia do oszacowania wydatków ludności na turystykę w skali makroekonomicznej - obrotów rynku turystycznego - są wyniki badań indywidualnych wydatków na ten cel w IHWiU^{4/}. Przy użyciu metody zastosowanej przez S. Bosiackiego^{5/} polegającej na multiplikacji wydatków gospodarstw domowych /przy przeciętnej liczbie osób = 4/ przez aktywność turystyczną miejskich gospodarstw domowych = 90,4. Dla wiejskich gospodarstw domowych przyjęto stopę aktywności turystycznej = 10, natomiast na podstawie badań ich wydatki turystyczne ustalono na 1800-2000. zł rocznie.

W korekcie prognoz za pomocą porównań międzynarodowych przyjęto w wypadku USA i Francji obroty na rynku turystycznym związane z wyżywieniem, zakwaterowaniem, odzieżą i obuwem. Przyjęto, że dystans w spożyciu w ramach rynku turystycznego w USA i Polsce wynosi 25 lat, czyli proporcji obrotów turystycznych w USA w 1965 r. odpowiadać będzie struktura polska roku 1990. W wypadku Francji oparto się na badaniach wykonanych w Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques w latach 1963-1969^{6/}. Wzięto również pod uwagę Czechosłowację.

Przyjęto, że turystyka w 1/3 stymulowana jest posiadaniem przez turystę samochodu^{7/}.

Całość opracowania ma na celu prezentację obrotów rynkowych będących wynikiem wydatkowania przez nabywców dochodów indywidualnych. W razie występowania w obliczeniach funduszy społecznych, jest to wyraźnie zaznaczone. Dlatego też rola tych funduszy jest w zasadzie pomijana. Do takiego podejścia składają tendencje do "urynkowiania" spożycia w turystyce.

Bazę rozważań stanowi sytuacja na rynku turystycznym w latach 1974/75 oraz ceny stałe na poziomie roku 1975.

4/ Por. S. Bosiacki, Wpływ turystyki na popyt konsumpcyjny ludności, IHWiU, Warszawa 1976.

5/ Tamże.

6/ D. Lundberg. The Tourist Business, op.cit., Collection de l'I.N.S.E.E., Novembre 1970, M6, Paris, Rynek i konsumpcja.

7/ K. Słomczewski. Kierunki usprawnień obsługi handlowej samochodowego ruchu turystycznego, UL Łódź 1978 /maszynopis/.

2. Konsumpcja indywidualna w ramach rynku turystycznego

W ostatnich latach obserwuje się wyraźne przesunięcia w strukturze konsumpcji ludności. Polegają one przede wszystkim na maleniu procentowego udziału żywności na rzecz towarów nieżywnościowych. Równocześnie następuje unowocześnianie się struktury konsumpcji w wyniku zwiększającego się udziału usług w spożyciu^{8/}. Istotną rolę odgrywają tu wydatki na turystykę.

Jak wynika z rozważań wstępnych, rynek turystyczny jest przede wszystkim rynkiem usług. Pewną orientację w tej dziedzinie daje zestawienie wydatków ogółem na towary zaspokajające potrzeby turystyczne z wydatkami na dobra i usługi.

Tabela 1

Przeciętne roczne wydatki na 1 mieszkańca na
dobra i usługi turystyczne w latach 1971/75^{9/}

Lata	Wydatki z dochodów indywidualnych i funduszy społecznych			Wydatki z dochodów indywidualnych		
	ogółem	w tym usługi		ogółem	w tym usługi	
	zł	zł	odsetki	zł	zł	odsetki
1971	209	196	93,7	128	81	63,2
1975	397	361	90,9	227	200	88,1

Źródło: Kompleksowy model konsumpcji na lata 1976/80 MHWiU, Warszawa, sierpień 1974, Plan konsumpcji ludności na lata 1976/80, MHWiU, Warszawa, luty 1976. Obliczenia własne.

^{8/} Por. E. Wiszniewski, *Ekonomika konsumpcji*, PWN, Warszawa 1977.

^{9/} Niska suma wydatków wynika z faktu, iż w rachunku brano pod uwagę: wycieczki krajowe i zagraniczne, zakwaterowanie w motelach, hotelach, campingach itp, wczasy oraz organizację wypoczynku świątecznego i sprzęt turystyczny. Nie wliczano natomiast innych wydatków wymienionych w punkcie 1.

W okresie pięciolecia 1971-1975 nastąpił prawie 90% wzrost wydatków ludności na turystykę. W tym czasie wydatki z dochodów osobistych wzrosły o 77,3%. Równocześnie wskaźnik wzrostu wydatków na usługi wynosił 246,9% przy wzroście dochodów realnych ponad 22%.

Popyt na usługi turystyczne cechuje duża elastyczność dochodowa $E_d = 3/10$.

Wraz ze wzrostem dochodów nominalnych wzrost bezwzględnej wielkości wydatków na turystykę jest znaczny, jednakże procentowy udział tych wydatków w ogólnej strukturze ulega tylko niewielkiemu wzrostowi /0,1 punktu/^{11/}.

W poszczególnych grupach dochodowych, zawodowych i w zależności od wykształcenia, występuje silna współzależność wydatków na turystykę z wymienionymi kryteriami klasyfikacji grup społecznych^{12/}. Na tym tle stwierdza się, że udział wydatków na dobra materialne jest relatywnie duży w niskich grupach dochodowych /ok. 50%/, natomiast maleje wraz ze zwiększeniem zamożności /do ok. 20%/. Wraz ze wzrostem wykształcenia występuje zjawisko wydatkowania większych sum na usługi.

Istotnym czynnikiem różnicującym strukturę wydatków ludności na turystykę jest wykonywany zawód. Nawet bardzo ogólny podział na pracowników umysłowych i fizycznych pozwala stwierdzić, że w wypadku tych pierwszych wydatki na turystykę są wyższe /1,5 - 3-krotnie/ niż w wypadku drugich.

Ludność miejską cechuje nieporównanie wyższa aktywność turystyczna niż ludność wiejską. Z kolei zaś ludność dużych miast cechuje większa ruchliwość niż ludność miast małych.

10/ Por. D. Sackiewicz, Wpływ motoryzacji indywidualnej na strukturę konsumpcji, IHWiU, Warszawa 1978.

11/ Por. A. Mazur: Rola turystyki w kształtowaniu konsumpcji indywidualnej /maszynopis/, Również Rocznik Statystyczny GUS 1976, tab. 7/127/ s. 82.

12/ Są to wyniki badań: S. Boslaacki: Wpływ turystyki na popyt konsumpcyjny ludności, IHWiU, Warszawa 1976, D. Sackiewicz, Popyt na sprzęt turystyczny i sportowy w r. 1990. IHWiU, Warszawa 1976, A. Mazur, Wpływ czasu wolnego na rozwój turystyki, IHWiU, Warszawa.

3. Miejsce handlu i usług w obsłudze turystów

Na bazie rozkładu wydatków turystów indywidualnych, oszacowano przeciętne obroty /1974 r./ w ramach następujących składników rynku turystycznego /dla ludności miejskiej/: w mln zł.

1. Przejazdy	6 554 791,9	18,3%
w tym benzyna i usługi samoch.	418 866,6	6,4%
2. Zakwaterowanie	1 888 493,9	5,3%
3. Wyżywienie	7 447 521,8	20,8%
w tym - gastronomia	3 432 076,9	9,6%
- we własnym zakresie	4 015 444,8	11,2%
4. Opłata za wczasy oraz wycieczki krajowe i zagraniczne	5 648 449,2	15,9%
5. Odzież i obuwie	1 219 430,5	13,6%
6. Usługi naprawcze	155 422,8	0,4%
7. Leczenie i zabiegi	170 326,4	0,5%
8. Sprzęt sportowo-turystyczny	1 888 493,9	5,2%
w tym - zakup nowego	1 579 777,3	4,4%
- naprawa starego	66 001,4	0,1%
- wypożyczanie	242 715,1	0,7%
9. Rozrywki	2 190 823,3	6,2%
10. Pamiątki i upominki	1 111 379,7	3,1%
11. Artykuły i usługi fotograficzne	353 427,2	1,0%
12. Czasopisma, książki, mapy itp.	713 241,8	2,0%
13. Art. i usługi związane z higieną osobistą	581 238,8	1,6%
14. Opłaty klimatyczne	227 279,2	0,7%
15. Inne wydatki /łącznie itp./	1 924 688,3	5,4%
ogółem	32 079 912,0	100,0%

W sumie wydatki te wynosiły ponad 32 mld zł. Równocześnie wydatki ludności wiejskiej o znacznie mniejszej aktywności turystycznej oszacowano na sumę ok. 800 mln zł. Na tej podstawie można oszacować sumę obrotów turystycznych wynikających z wydatków indywidualnych ludności na sumę 32 879 912 mln zł. Jeżeli do tego dodać wydatki pochodzące z funduszy społecznych /4,7 mld zł / oraz wydatki turystów zagranicznych, suma obrotów

na rynku turystycznym będzie równa 39 579 912 mln zł. Stanowi to 4,9% spożycia ogólnych dóbr i usług z funduszy indywidualnych i społecznych^{13/}.

Przyporządkowując odpowiednie pozycje w obrocie towarowym poszczególnym gałęziom gospodarki narodowej otrzymano następujące wyniki w rozłożeniu obrotów rynkowych /bez udziału funduszy społecznych/^{14/} w układzie resortowym:

GKKFiT	- 22,6%
MHWiU	- 45,0%
Min. Kultury	- 8,2%
Min. Zdrowia	- 0,5%
Pozostałe resor- ty /chemii, łącz- ności, MPM itp./	- 23,7%

Przeprowadzona analiza miała na celu wykazanie roli handlu i usług, jaką odgrywają w zaspokojeniu potrzeb turystów i tym samym w organizacji rynku turystycznego.

4. Tendencje rozwojowe rynku turystycznego do r. 1990

4.1. Możliwości przemian społeczno-ekonomicznych w r. 1990

Przemiany demograficzne

Zakłada się, że w r. 1990 ludność Polski powinna wynosić ok. 37,4 mln. Równocześnie 65% będzie stanowić ludność miejska. Ludność w wieku produkcyjnym powinna stanowić 60% ogółu ludności. 44,3% ludności powinno być zatrudnione poza rolnictwem.

^{13/} Wydaje się to być wartością realną, gdyż według danych Komisji Planowania przy Radzie Ministrów w następnym 1975 r. spożycie w ramach kompleksu "Turystyka" wynosiło 5%.

^{14/} Stąd mniejszy udział GKKFiT w realizacji obrotów na rynku turystycznym.

Równocześnie przewiduje się wzrostową tendencję liczby ludności kształcącej się i w wieku poprodukcyjnym^{15/}.

Przemiany w sytuacji dochodowej i spożyciu

Założenia odnoszące się do przemian w podziale i strukturze dochodu narodowego wskazują na 2,6-krotny wzrost funduszy spożycia ogółem w porównaniu z 1974 r. Przewiduje się 2,5-krotny przyrost spożycia z dochodów osobistych globalnie i na 1 mieszkańca 2,3-krotny. W spożyciu coraz większą rolę będą odgrywać towary nieżywnościowe. Przewiduje się pięciokrotny wzrost liczby samochodów osobowych /do 5,3 mln sztuk - 7 osób na 1 samochód w porównaniu z 38 w r. 1974/. Przewiduje się również wzrost udziału spożycia w ramach rynku turystycznego do 7% ogólnego wolumenu spożycia^{16/}.

Rozwój ruchu turystycznego i jego bazy

Tabela 2

Prognoza ruchu turystycznego w 1990 r.

/w milionach/

Wariant	T u r y s t y k a					
	pobytowa		wycieczkowa		weekendowa	
	osoby	osobodni	osoby	osobodni	osoby	osobodni
I	23,3	512,7	75,9	194,2	123,6	170,8
II	24,0	531,2	80,6	204,0	135,4	178,7
III	24,7	549,7	85,3	213,8	147,2	186,6

Źródło: S. Ostrowski, P. Wacławska, Prognoza rozwoju krajowego ruchu turystycznego, Instytut Turystyki, Warszawa 1978.

¹⁵16/Dane Komisji Planowania przy RM, por. również B. Sackiewicz, Prognoza popytu na sprzęt... op.cit.

Tabela 3

Prognoza rozwoju bazy turystycznej na r. 1990

/w tysiącach miejsc/

Baza	Całoroczna	Sezonowa	Razem
Wypoczynkowa	860,0	2 850,0	3 710,0
Krajoznawcza	360,0	715,0	1 075,0
Wypoczynku po pracy	250,0	600,0	850,0
O g ó ł e m	1 470,0	4 165,0	5 635,0

Źródło: Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do r. 1990, GKKFiT, Komisja Planowania przy RM, Warszawa 1973.

Równocześnie zakłada się, że sieć głównych samochodowych tras turystycznych w Polsce będzie wynosić ok. 12 000 km autostrad, dróg szybkiego ruchu i dróg III kategorii^{17/}.

Czas pracy i czas wolny

Czas pracy powinien wynosić 40 godzin tygodniowo w całej gospodarce uspołecznionej, przy pięciodniowym tygodniu pracy. Jeżeli zostaną wzięte pod uwagę postulaty co do uprawnień urlopowych, należy się liczyć z:^{18/}

1. Progresją uprawnień urlopowych z minimum 14 do 24 dni rocznie.
2. Wprowadzeniem 36-dniowych urlopów dla pracowników na stanowiskach samodzielnych i kierowniczych.
3. Progresją urlopową do 36 dni w roku w zależności od stażu pracy.
4. Wprowadzeniem urlopów kilkumiesięcznych jako nagród.

^{17/} K.Słomczewski, Kierunki usprawnień ... op.cit.

^{18/} J.Rosner: Prognoza dotycząca czasu pracy i czasu wolnego od 1990 r. Komitet Badań i Prognoz, Polska 2000, PAN.

5. Uelastycznieniem uprawnień urlopowych.

W sumie zasoby czasu wolnego powinny wynosić dla aktywnych zawodowo:

wolne soboty i niedziele	-	104 dni
ustawowe dni świąteczne	-	9 "
urlop wypoczynkowy	-	26 "
		139 dni

4.2. Kierunki rozwoju handlu i usług

Przedstawione przewidywane trendy rozwojowe w gospodarce powinny mieć następujące skutki w przemianach co do rozwoju i rozkładu wydatków /niezależnie od skali/ w poszczególnych składnikach zaspokajanych potrzeb turystycznych:

	Wydatki ogółem	100,0%
1. Przejazdy		23 do 25%
w tym benzyna i usługi samochodowe		12 do 13%
2. Zakwaterowanie		5 do 7%
3. Wyżywienie		18 do 20%
w tym gastronomia		9 do 11%
we własnym zakresie		9%
4. Opłaty za wczasy, wycieczki krajowe i zagraniczne		18 do 20%
5. Odzież i obuwie		9 do 10%
6. Usługi naprawcze		0,5%
7. Leczenie i zabiegi		0,5%
8. Sprzęt sportowo-turystyczny		6%
w tym zakup nowego		4,4%
naprawa starego		0,1%
wypożyczanie		1,5%
9. Rozrywki		6 do 7%
10. Pamiątki i upominki		3 do 3,5%
11. Art. i usługi fotograficzne		1%
12. Czasopisma, książki, mapy itp.		2%

13. Art. i usługi związane z higieną osobistą	2%
14. Opłaty klimatyczne i inne podatki	0,7% do 1,5%
15. Inne wydatki turystów	4,5 do 5%

Należy się liczyć z faktem ponad dwukrotnego wzrostu skali wydatków na rynku turystycznym. Przyczyny tego zostały już przedstawione w rozdziale poprzednim. Chciałbym się jednak zająć kilkoma konkretnymi, które mają znaczenie dla dalszych perspektyw rozwojowych rynku turystycznego.

Rozwój motoryzacji stanowi zawsze i w każdych warunkach ważny akcelerator rozwoju rynku. Przewidywany pięciokrotny wzrost ilości prywatnych samochodów osobowych nie może pozostać bez wpływu na obroty na rynku turystycznym. Aktualne wyposażenie gospodarstw domowych w samochody osobowe w CSRS jest zbliżone do tego, które mamy osiągnąć w 1990 r. Szacuje się, że obroty rynku turystycznego tym spowodowane stanowią ponad 18% wolumenu ogólnego. Z kolei w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych szacuje się obroty rynkowe związane z samochodem na 8-10%. Przyjęte założenia wstępne pozwalają na szacowanie obrotów rynku turystycznego związanych z samochodem na minimum 12% obrotów ogółem. Równocześnie nie przewiduje się zasadniczych zmian w pozycji "przejazdy" poza omówionymi.

Wzrost liczby turystów zmotoryzowanych powinien stanowić istotny czynnik w kreowaniu popytu na usługi handlowe i gastronomiczne.

Jeżeli przyjąć, że modelem optymalnym^{19/} obsługi turystów zmotoryzowanych jest następujące rozmieszczenie placówek obsługujących:

- co 50 km - parking przy motelu, stacja obsługi samochodów, stacja benzynowa, oraz stacja obsługi handlowej /bar szybkiej obsługi, sklep z napojami, art. drogowymi, spożywczymi, gazetami i innymi drobiazgami potrzebnymi w podróży/,
- co 25 km - parking przy campingu, wyposażony w bufet lub bar szybkiej obsługi, kiosk "Ruch", stację paliw,

^{19/} Por. K. Siomczewski: Kierunki usprawnień handlowej obsługi ... op.cit. również: Rozmieszczenie usług gastronomicznych dla wybranych segmentów rynku, Pr.zbiorowa, IHWiU, Warszawa 1977.

co 12 km - parking z bufetem i miejscem wypoczynku, to taki model wymaga zagospodarowania 12 000 km dróg. Należałoby w związku z tym oczekiwać wyposażenia dróg o znaczeniu najważniejszym dla turystyki w 240 moteli, 480 campingów i 1 000 parkingów. W sumie wymagałoby to, niezależnie od restauracji mieszczących się w motelach, uruchomienia 1 720 punktów gastronomicznych /bufetów i barów szybkiej obsługi/ oraz tyle samo punktów sprzedaży detalicznej /sklepów i kiosków/. Turystyka samochodowa powinna stanowić jeden z czynników zmieniających strukturę obrotów grupy "wyżywienie" na rzecz gastronomii.

Spadek udziału obrotów w pozycji wyżywienie jest spowodowany przewidywaniem istotnego wzrostu w grupie "opłata za wczasy i wycieczki". Przesunięcie strukturalne na rzecz gastronomii może być podyktowane również szerszym wdrażaniem i rozpropagowaniem nowego modelu żywienia zbiorowego.

Pozycja "opłata za wczasy i wycieczki" może ulec znacznemu zwiększeniu ze względu na wzrost zamożności społeczeństwa a tym samym wzrost popytu na wysokiej jakości usługę łączną zarówno wśród ludności czynnej zawodowo jak i w wieku poprodukcyjnym. Istotnym czynnikiem decydującym o takim kierunku przewidywań jest prognoza demograficzna odnosząca się do wzrostu liczby młodzieży kształcącej się. Istotną grupą poza młodzieżą, która powinna stanowić potencjalnych nabywców wczasów i wycieczek, są rolnicy. Rok 1990 powinien być rokiem, w którym ludność rolnicza w dalszym ciągu zwiększając swoją aktywność turystyczną powinna korzystać z form turystyki zbiorowej.

Spadek wydatków turystów na odzież i obuwie należy łączyć z rozszerzaniem się sposobu konsumpcji zurbanizowanej, czyli przybliżaniem się wzorców konsumpcji ludności wiejskiej do miejskiej²⁰. Wydatki mieszkańców miast związane z wyjazdami do rodzin na wsi powinny ulec zmniejszeniu w związku z polaryzacją efektu pokazowego konsumpcji.

Wzrost poziomu życia a tym samym zasobów w gospodarstwach domowych powinien być powodem znacznych korekt w dół w omawianej grupie obrotów na rynku odzieżowym.

²⁰ A.Kantecki, A.Mazur: Urbanizacja Konsumpcji, IHWiU, Warszawa 1977 /maszynopis/.

W pozostałych grupach dóbr i usług można przewidywać tylko niewielkie przesunięcia. Ich skutkiem jednakże powinna być zmiana w proporcjach koordynacji obrotów na rynku turystycznym przez poszczególne resorty.

Przewidywać można, że w 1990 r. koordynowane będzie przez:

GKT	- do 30%	obrotów	rynku	turystycznego,
MHWiU	- do 41%	"	"	"
Min. Kultury	- do 9%	"	"	"
Min. Zdrowia	- ok. 0,5%	"	"	"
Pozostałe resorty	- ponad 23%	"	"	"

Powyższe przewidywania opierają się na sytuacji dzisiejszej, stąd też nawet małe zmiany typu administracyjnego mogą zmienić drastycznie przewidywane wielkości.

Dodatek

Prognozy rozwoju handlu i usług do 1990 r.

Prognoza rozwoju sprzedaży w handlu do 1990 r. zakłada wzrost obrotów detalicznych do 2 045 mld zł przy wzroście sprzedaży hurtowej do 156 mld zł.^{21/}
Równocześnie prognoza rozwoju usług bytowych dla ludności do 1990 r. przedstawia się następująco:

Tabela 4

Prognoza rozwoju usług bytowych dla ludności

	1970	1975	1980	1985	1990
Wartość usług bytowych	100	188	342	613	1 197
Dynamika wzrostu, każde poprzednie 5 lat = 100	100	188	182	179	187

Źródło: W. Jaworek, Wpływ skracania czasu pracy na rozwój usług bytowych /maszynopis/.

21/ Dane Departamentu Planowania i Programowania MHWiU.

J. Rosner podkreśla znaczenie usług bytowych dla uwalniania rezerw czasu wolnego i konstatuje, że od 1990 r. rozwój usług powinien stać się jednym ze źródeł wzrostu ilości czasu wolnego. Jednakże może to nastąpić skutkiem zwiększenia 4,5-krotnego bazy usługowej w stosunku do r. 1975^{22/}.

Konieczne jest wskazanie roli handlu i usług obsługujących turystów zbiorowych. Usługi bytowe, naprawcze, hurt handlowy powinny w 1990 r. pełnić większą rolę niż obserwujemy to aktualnie. Stąd też mówiąc o rynku turystycznym należy mieć na uwadze wzrastającą rolę obrotów pozarynkowych.

Problemy te winny być brane pod uwagę przy dystrybucji dóbr służących turystyce i wypoczynkowi.

Tabela 5

Prognoza popytu ludności na środki transportu indywidualnego oraz wybrane dobra sportowo-turystyczne

Wyszczególnienie	Jedn.miary	1990 r.
Samochody osobowe	tys.szt.	310 - 340
Motocykle i skutery	" "	101 - 105
Motorowery	" "	460 - 500
Rowery	" "	2150 - 2350
Namioty	" "	320 - 610
Aparaty fotograficzne	" "	470 - 510
Kamery filmowe	" "	13 - 23
Narty	" par	270 - 290
Łyżwy z butami i bez	" "	350 - 400

Źródło: Prognoza zapotrzebowania na towary służące turystyce i wypoczynkowi, S. Bosiacki, IHWiU, Warszawa 1978, /maszynopis/.

^{22/} J. Rosner, Prognoza dotycząca czasu pracy ... op.cit.

BIBLIOGRAFIA

1. Bosiacki S.: Prognoza zapotrzebowania na towary służące turystyce i wypoczynkowi, IHWiU, Warszawa 1978, /maszynopis/.
2. Bosiacki S.: Wpływ turystyki na popyt konsumpcyjny ludności. IHWiU, Warszawa 1976.
3. Burkard A., Medlik S.: Tourism, Heinemann, London 1974.
4. Collection CINSEE, Novembre 1970, MG, Paris.
5. Gołembski G.: Rola handlu w obsłudze ruchu turystycznego, Poznań 1973 /maszynopis/.
6. Hodoly A.: Wstęp do badań rynku. PWG, Warszawa 1961.
7. Kantecki A., Mazur A.: Urbanizacja konsumpcji. IHWiU, Warszawa, 1977 /maszynopis/.
8. Kompleksowy model konsumpcji na lata 1976/80, MHWiU, Warszawa sierpień 1974.
9. Kornak A.: Uwagi na temat problematyki rynku turystycznego, Biuletyn Instytutu Turystyki 7/76.
10. Lundberg D.: The Tourist Bussines, Chicago 1973.
11. Mazur A.: Wpływ czasu wolnego na rozwój turystyki. IHWiU, Warszawa 1977.
12. Mazur A.: Rola turystyki w kształtowaniu konsumpcji indywidualnej /maszynopis/.
13. Mazur A., Mazur J.: Marketing usług na przykładzie usług turystycznych, Roczniki IHWiU 4/78.
14. Mazur A., Pazio N.: Reklama i propaganda w realizacji modelu konsumpcji, Reklama nr 1/75.
15. Ostrowski S., Wacławska P.: Prognoza rozwoju krajowego ruchu turystycznego w skali globalnej. Instytut Turystyki Warszawa 1978.

16. Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do r. 1990. GKKFiT, Komisja Planowania przy RM, Warszawa 1973.
17. Plan konsumpcji ludności na lata 1976/80, MHWiU, Warszawa 1976.
18. Rosner J.: Prognoza dotycząca czasu pracy i czasu wolnego do r. 1990. Komitet Badań i Prognoz Polska 2000. PAN.
19. Rozmieszczenie usług gastronomicznych dla wybranych segmentów rynku. Praca zbiorowa, IHWiU, Warszawa 1977.
20. Rynek i konsumpcja w turystyce. Praca zbiorowa, AE Wrocław 1978.
21. Rocznik Statystyczny GUS 1975, 1976.
22. Sackiewicz D.: Popyt na sprzęt turystyczny i sportowy w r. 1990, IHWiU, Warszawa 1976.
23. Sackiewicz D.: Wpływ motoryzacji indywidualnej na strukturę konsumpcji. IHWiU, Warszawa 1978.
24. Słomczewski K.: Kierunki usprawnień handlowej obsługi samochodowego ruchu turystycznego, UL Łódź 1978.
25. Stalski M.: Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego. PWN, Warszawa 1973.
26. Wiszniewski E.: Ekonomia konsumpcji. PWN, Warszawa 1977.
27. Wnuk-Lipiński E.: Czas wolny, CRZZ, Warszawa 1975.

Zjednoczenie Przemysłu
Sprzętu Sportowego
"POLSPORT"

PROGNOZA PRODUKCJI SPRZĘTU I WYPOSAŻENIA
TURYSTYCZNEGO

Niniejsze opracowanie stanowi część programu rozwoju produkcji w Zjednoczeniu Przemysłu Sprzętu Sportowego "POLSPORT", obowiązującego na bieżącą pięciolatkę oraz nowo opracowanego na lata 1981-85. W dotychczasowych opracowaniach zagadnienia dotyczące rozwoju produkcji sprzętu sportowego i turystycznego były rozpatrywane łącznie, jedynie w celach statystycznych niekiedy dokonywano podziału tych dwu grup sprzętu. Wynikało to ze struktury organizacyjnej komitetu zajmującego się zagadnieniami kultury fizycznej i turystyki a ponadto w wielu grupach sprzętu trudno jest w sposób jednoznaczny dokonać podziału na sprzęt sportowy i turystyczny.

Od początków istnienia tej gałęzi przemysłu główny kierunek działania Zjednoczenia "POLSPORT" był skierowany na rozwój i koncentrację produkcji sprzętu sportowego. W Zjednoczeniu POLSPORT wytwarza się ponad 90% krajowej produkcji sprzętu sportowego, prawie dla wszystkich dyscyplin sportowych uprawianych w Polsce. Również w stosunku do globalnej wartości produkcji /4 615 mln zł w 1979 r./ Zjednoczenia "POLSPORT" sprzęt sportowy stanowi około 65%, pozostałe zaś 35% to sprzęt turystyczny. Na mocy Uchwały Nr 121 Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 1976 r. w sprawie koordynacji międzyresortowej i branżowej działalności gospodarczej, Zjednoczeniu "POLSPORT" została powierzona również funkcja wiodąca i koordynacyjna w branży sprzętu sportowego i turystycznego. Wydane na podstawie Uchwały Nr 121 Zarządzenie Nr 15 Prezesa Rady Ministrów z dnia 4 lutego 1978 r. w sprawie ustalenia listy branż /grup wyrobów/ objętych koordynacją gospodarczą ogólnobranżową wg stanu na dzień 1 stycznia 1978 r. określa następująco tę branżę:

- 1/ artykuły sportowe i turystyczne z metalu, drewna, tkanin technicznych, tworzyw sztucznych i skóry,
- 2/ szkutnictwo sportowo-turystyczne,
- 3/ artykuły sportowe powroźnicze,
- 4/ urządzenia oraz wyposażenie obiektów sportowych.

W podległych Zjednoczeniu "POLSPORT" 17 przedsiębiorstwach według aktualnie przyjętego podziału produkuje się następujący sprzęt turystyczny:

1. Turystyka piesza - skafandry /kurtki/ z elano-bawełny i ortalionu, trzewiki turystyczne na spodach wibramowych i poliuretanowych, plecaki z ortalionu na nosilkach i ste-lazu, chlebaki, torby.
2. Turystyka kolarska - kurtki, skafandry, sakwy.
3. Turystyka narciarska - narty, wiązania i kijki do narciar-stwa śladowego, kurtki, spodnie i komplety narciarskie ocieplane.
4. Turystyka wodna - łodzie motorowe, motorowo-wiosłowe, żaglowe, rowery wodne /pedaluxy/, ubiory żeglarskie /sztor-maki/, narty wodne.
5. Sprzęt campingowy - przyczepy namiotowe składane, meble /foteliki, stoliki, łóżka, leżaki, taborety, krzeselka, stołeczki/, kuchenki spirytusowe i benzynowe, naczynia aluminiowe.

Natomiast w 13 przedsiębiorstwach przemysłu kluczowego, 4 spółdzielniach pracy, inwalidzkich i rzemieślniczych, 3 zakładach działających w organizacjach społecznych objętych ko-ordynacją branżową /zewnątrzni uczestnicy porozumienia/ jest produkowany sprzęt turystyczny i campingowy: domki, przyczepy stałe, namioty, materace pneumatyczne, śpiwory, meble, plecaki i chlebaki, łodzie motorowo-wiosłowe, żaglowe, kajaki, śliz-gówki, osprzęt żeglarski, płetwy, maski i fajki do pływania podwodnego.

Koordynacją branżową nie jest objęty i nie został uwzględniony w niniejszym opracowaniu następujący sprzęt turystyczno-campingowy:

- odzież i ubiory turystyczne, rękawiczki, skarpety produkowane w szerokim asortymencie i w dużych ilościach przez zakłady przemysłu lekkiego, ponieważ asortymenty te są koordynowane przez odpowiednie zjednoczenia w Ministerstwie Przemysłu Lekkiego,
- obuwie turystyczne skórzane produkowane głównie przez przedsiębiorstwa Zjednoczenia Przemysłu Skórzanego podlega koordynacji przez to zjednoczenie,
- obuwie tekstylno-gumowe i gumowe z przeznaczeniem dla turystyki podlega koordynacji przez Zjednoczenie Przemysłu Gumowego "STOMIL",
- butle, kuchenki, promienniki, lampki oświetleniowe na gaz propan-butan oraz silniki zaburtowe do łodzi nie są koordynowane w ramach branży sprzętu sportowego i turystycznego, ponieważ odpowiednie Zjednoczenia w Ministerstwie Przemysłu Maszynowego nie wyraziły zgody na przystąpienie do porozumienia ogólnobranżowego wykonywanego przez Zjednoczenie "POLSPORT",
- rowery oraz wyposażenie i osprzęt /poza sakwami/ zaliczane do pojazdów nie są objęte koordynacją przez Zjednoczenie "POLSPORT",
- naczynia do spożywania posiłków, pojemniki na płyny, bidony i karnistry, puszki itp. naczynia turystyczne z tworzyw sztucznych produkowane przez zakłady przemysłu kluczowego i spółdzielczość, ze względu na wielorakie ich przeznaczenie koordynowane są przez Zjednoczenie w Ministerstwie Przemysłu Chemicznego,
- również nie objęty jest koordynacją branżową przez Zjednoczenie "POLSPORT" sprzęt turystyczny produkowany w niewielkich ilościach przez prywatnych wytwórców i rzemiosło, ze

względu na małe ich znaczenie dla branży w ujęciu wartościowym, ciągłe zmiany asortymentu produkcji oraz wynikające stąd trudności w ich zbilansowaniu przez Centralny Związek Rzemiosł.

Jak widać z powyższego, tylko część sprzętu turystycznego, głównie sprzęt podstawowy, jest produkowany przez przedsiębiorstwa zgrupowane w Zjednoczeniu "POLSPORT" bądź jest przez to Zjednoczenie koordynowany. Tylko ten sprzęt został ujęty w tabelach w ujęciu asortymentowym i wartościowym.

Ze względu na brak danych trudno nawet określić, jaka jest ogólna wartość produkowanego sprzętu, ubiorów i obuwia turystycznego według wyżej przyjętej klasyfikacji. Pomimo osiągnięcia pewnych efektów, wynikających ze skoordynowania działalności uczestników porozumienia ogólnobranżowego wyrażającego się dynamicznym rozwojem produkcji sprzętu turystycznego, szereg istotnych zagadnień, które pozwoliłyby na zwiększenie efektów wynikających z koordynacji, jest rozwiązywanych w ograniczonym zakresie.

Wynika to z jednej strony z nieprzestrzegania przepisów koordynacji przez zewnętrznych uczestników porozumienia z drugiej zaś ze zbyt słabego oddziaływania przez Zjednoczenie "POLSPORT" na przedsiębiorstwa koordynowane, wynikającego z małej obsady pracowniczej niektórych służb Centrali Zjednoczenia. Zwłaszcza braku stałego sekretariatu Komisji Ogólnobranżowej lub wydzielonej jednostki zajmującej się sprawami koordynacji branżowej. Główne niedomagania w zakresie koordynacji ogólnobranżowej dotyczyły takich istotnych zagadnień jak:

1. Podejmowanie produkcji i zatwierdzanie nowych wyrobów. Uchwała o koordynacji zobowiązuje wszystkie jednostki organizacyjne, które chcą podjąć produkcję objętą koordynacją, do wystąpienia do Zjednoczenia wiodącego o wyrażenie opinii co do celowości uruchamiania nowych wyrobów i ich przydatności do celów sportowych i turystycznych.

Nie wszyscy producenci występują z takimi wnioskami, co powoduje chaos w produkcji, pojawianie się nowych producentów,

którzy nie przystępują do porozumienia branżowego, a stąd dublowanie produkcji, niezgodnie z założeniami programowymi rozwoju branży oraz specjalizacji i koncentracji produkcji. Również w zakresie uzyskania świadectwa o dopuszczeniu do obrotu towarowego większość ukazujących się na rynku wyrobów nie ma tego dokumentu. Nie respektują tego wymogu niektóre Wojewódzkie Komisje Cen oraz Zjednoczenia, które uzyskały prawo do zatwierdzenia cen. Prowadzi to do przedostawania się na rynek wyrobów złej jakości, często niezgodnych z przepisami dyscyplin sportowych lub normami międzynarodowymi.

2. Zaniechanie przez uczestników porozumienia produkcji wyrobów branży. Przepisy o koordynacji nakładają obowiązek na producentów, że zamierzenia dotyczące wycofania się z produkcji wyrobów lub półfabrykatów branży wymagają zgody jednostki wiodącej.

Jak wykazała dotychczasowa praktyka, przepis ten nie jest przestrzegany przez koordynowane przedsiębiorstwa. Stwarza to pewne perturbacje na rynku, ponieważ znalezienie nowego producenta lub uruchomienie produkcji w przedsiębiorstwach podległych Zjednoczeniu "POLSPORT" wymaga czasu na przygotowanie i uruchomienie produkcji.

3. Inwestycje. Uchwała o koordynacji zobowiązuje jednostki podejmujące działalność inwestycyjną, dotyczącą produkcji objętej zasięgiem branży, do uzyskania opinii Zjednoczenia wiodącego o celowości takiego zamierzenia. Jednakże w praktyce zarówno zewnętrzni uczestnicy porozumienia - inwestorzy jak i banki finansujące inwestycje nie respektują tego obowiązku, podejmując realizację inwestycji pozbawionych opinii Zjednoczenia wiodącego. Powoduje to powstawanie dodatkowych kosztów inwestycyjnych, wiązanie mocy przerobowej budownictwa oraz wydatkowanie środków importowanych nie zawsze celowych z punktu widzenia społecznego i ekonomicznego oraz harmonijnego rozwoju branży.

4. Zaopatrzenie materiałowe. W dziedzinie zaopatrzenia Zjednoczenie wiodące nie ma w zasadzie istotnych uprawnień wynika-

jących z obowiązujących przepisów i stosowanych systemów zaopatrzenia. Co prawda uchwała o koordynacji daje uprawnienia do opiniowania wniosków dotyczących rozdzielnictwa materiałów, ale praktycznie żaden z dystrybutorów materiałów w ogóle nie respektuje tego uprawnienia.

Odrębnym zagadnieniem jest objęcie koordynacją branżową sprzętu turystycznego, który nie podlega koordynacji przez Zjednoczenie "POLSPORT". Dotyczy to zwłaszcza odzieży i obuwia turystycznego produkowanego głównie przez przemysł kluczowy, produkcja zaś Zjednoczenia stanowi jedynie uzupełnienie potrzeb rynku.

W skali koordynowanej branży główny kierunek sprzedaży stanowią dostawy na rynek wewnętrzny, wynoszące około 70% produkcji całej branży. W załączonych tablicach ujęto tylko te wielkości, które dotyczą dostaw rynkowych.

Eksport stanowi pozostałe 30% produkcji całej branży i jest realizowany głównie w następujących asortymentach:

- jednostki pływające,
- narty śladowe,
- namioty,
- materace pneumatyczne,
- rowery /nie objęte koordynacją/.

Oceniając ogólnie rozwój produkcji sprzętu turystycznego w skali koordynowanej branży w ostatnich latach, należy stwierdzić, że pomimo uzyskiwania wysokiej dynamiki produkcji wynoszącej średnio rocznie 8-12%, nie udało się w dalszym ciągu zaspokoić potrzeb odbiorców krajowych. Według ocen szacunkowych, potrzeby odbiorców krajowych w asortymencie objętym koordynacją w różnych grupach są zaspokajane w 60-90%. Główne niedobory dotyczyły namiotów, materacy pneumatycznych, sprzętu pływającego pneumatycznego i składanego, nart, butów, wiązań i kijków śladowych, obuwia tekstylno-gumowego /nie objętego koordynacją/, silników do łodzi, butli na gaz płynny, rowerów, opon i dętek /nie objętych koordynacją/.

Również walory użytkowe i propozycje modelowe nie są w pełni dostosowane do aktualnych zróżnicowanych wymagań odbiorców krajowych oraz do wszystkich dziedzin turystyki i wypoczynku czy też do lansowanej w danym okresie mody. Na sytuację tę miały wpływ głównie następujące czynniki:

- brak mocy produkcyjnej przemysłu tak w zakresie powierzchni produkcyjnej jak i wyposażenia w nowoczesne maszyny i urządzenia wobec niewielkich środków przeznaczonych na inwestycje w skali koordynowanej branży,
- braki materiałowe, spowodowane tym, że Zjednoczenie "POLSPORT" oraz przedsiębiorstwa spółdzielcze i organizacji społecznych są zaopatrywane z puli drobnych odbiorców. Powoduje to niewystarczające zaopatrzenie w niezbędne materiały i surowce, nieterminowe ich dostawy oraz niewłaściwą jakość materiałów, które dostarczane są w niższych gatunkach lub często są to materiały pozagatunkowe i odpadowe,
- duża fluktuacja i braki kadrowe wynikające z gorszych warunków pracy i niedostatecznego jej umaszynowania, niższych zarobków i słabej bazy socjalno-bytowej zwłaszcza w przedsiębiorstwach Zjednoczenia "POLSPORT", spółdzielniach oraz zakładach organizacji społecznych w porównaniu z przedsiębiorstwami przemysłu kluczowego, w dużych aglomeracjach miejskich,
- zbyt duży wybór asortymentu produkcji i związane z tym rozpraszanie sił i środków na bardzo rozległą tematykę w zakresie specjalizacji i koncentracji produkcji oraz postępu technicznego.

Podstawowe założenia rozwoju produkcji sprzętu turystycznego do 1985 roku przewidują dostosowanie mocy produkcyjnej koordynowanej branży do dynamicznie rozwijających się potrzeb ilościowych i asortymentowych na sprzęt turystyczny. Zakłada się, że będzie następowała stała poprawa jakości, nowoczesności i funkcjonalności sprzętu, jak również rozszerzanie jego gamy modelowej.

Oznacza to, że w celu określenia kierunków rozwoju nowej produkcji należy przyjąć zasadę, że przedmiotem dostaw w okresie prognostycznym będą wyroby odpowiadające wymaganiom nowoczesności i jakości, aktualnym w okresie realizacji dostaw. A więc walory konstrukcyjne, eksploatacyjne, estetyczne i ekonomiczne będą odpowiadać wymogom związanym z przewidywanym obszarem i powszechnością zastosowań, wymogom wynikającym z postępu konstrukcyjnego i technologicznego na świecie, wymogom związanym z poziomem zainteresowań użytkowników, a wreszcie wymogom wynikającym z poziomu rozwoju gospodarki narodowej i stopy życiowej ludności. Dalszy rozwój turystyki będzie powodował konieczność opracowywania i wdrażania do produkcji całkowicie nowych, dotychczas nie znanych lub nie produkowanych artykułów turystycznych.

Do końca bieżącej pięciolatki i na lata 1981-85 zakłada się utrzymanie dotychczasowej dynamiki produkcji sprzętu turystycznego w granicach 8-15% rocznie. Znacznie wyższy wzrost produkcji sprzętu turystycznego zakłada się w przedsiębiorstwach koordynowanych niż w zakładach podległych Zjednoczeniu "POLSPORT". Wynika to z przyjętych kierunków dalszej koncentracji i specjalizacji produkcji w poszczególnych resortach i zjednoczeniach.

Zjednoczenie "POLSPORT" zakłada dalszą koncentrację i rozwój produkcji sprzętu sportowego dla wszystkich dyscyplin sportowych przy utrzymaniu produkcji dotychczasowych asortymentów sprzętu turystycznego.

Maksymalna koncentracja produkcji sprzętu sportowego w Zjednoczeniu "POLSPORT" ma swoje uzasadnienie w tym, że Zjednoczenie to jest odpowiedzialne za zaopatrzenie rynku i sportu kwalifikowanego w tej grupie wyrobów. Podlegając GKkFiS odpowiedzialnemu za rozwój kultury fizycznej i sportu, Zjednoczenie "POLSPORT" musi ściśle dostosowywać swoje plany produkcyjne do programowych założeń rozwoju kultury i sportu oraz potrzeb odbiorców.

W pozostałych Zjednoczeniach przemysłu kluczowego /MPL, MPCh., MP Masz./ utrzymanie i rozwijanie produkcji dotychcza-

sowych asortymentów oraz podejmowanie produkcji nowych wyrobów, ze względu na specyfikę technologiczną i materiałową poszczególnych grup wyrobów jest jak najbardziej uzasadnione.

Spółdzielnie, zakłady produkcyjne organizacji społecznych oraz prywatni wytwórcy zrzeszeni w Centralnym Związku Rzemiosł powinni głównie koncentrować się na rozwoju usług w zakresie napraw, remontów i konserwacji sprzętu oraz na produkcji uzupełniających ilości sprzętu dotychczas produkowanego, ponieważ spółdzielnie nie mające ustalonego ściśle profilu produkcyjnego podejmują dorywczo produkcję sprzętu turystycznego i często wycofują się z niej bez uwzględnienia konsekwencji, jakie z tego wynikają dla odbiorców.

Szczegółowy program rozwoju produkcji w Zjednoczeniu "POLSPORT" i założona w nim rozbudowa i modernizacja zakładów produkcyjnych, utworzenie silnych placówek badawczo-rozwojowych szczebla branżowego i wzmocnienie placówek zaplecza technicznego w przedsiębiorstwach, założony rozwój techniki i technologii produkcji oraz inne przedsięwzięcia organizacyjno-techniczne pozwalają na stwierdzenie, że w zakresie technicznego przygotowania produkcji i potencjału produkcyjnego w Zjednoczeniu "POLSPORT" zostaną stworzone warunki do zrealizowania tych zamierzeń. W dziedzinie skoordynowania działalności wszystkich producentów sprzętu w kraju, szczególnie sprzętu, ubiorów i obuwia turystycznego, należałoby dokonać ustaleń na szczeblu zainteresowanych resortów w celu objęcia ich koordynacją branżową oraz ukierunkowania produkcji pod kątem założonego rozwoju turystycznego w kraju.

Tabela 1

Dostawy sprzętu turystycznego na rynek
w latach 1970-1985
/szt./

Lp.	Asortyment	Producent	Wykonanie 1970	Wykonanie 1975	Wykonanie 1978	Plan 1980	Plan 1985
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Ubiory turysty- czne /kpl/	1. ZPSS "POLSPORT"	104 200	118 750	280 000	350 000	500 000
2	Obuwie turyst.	1. ZPSS "POLSPORT"	-	22 600	25 000	50 000	70 000
3	Chlebaki	Ogółem branża	66 070	176 665	240 000	298 000	760 000
		w tym:					
		1. ZPSS "POLSPORT"	66 070	96 565	42 000	60 000	100 000
		2. Woj. Spół. Pr. Jarocin	-	34 200	95 000	100 000	500 000
		3. Zakł. Prod. "FOTO-PAM"	-	-	15 000	33 000	150 000
		4. Zakł. Wytw. "POLSPING"	-	45 900	70 000	80 000	130 000
		5. Z-dy Gal. Wyr. Gum. "STONIL" Łódź	-	-	18 000	25 000	30 000
4	Plecaki	Ogółem branża	66 900	153 941	245 700	270 000	645 000
		w tym:					
		1. ZPSS "POLSPORT"	66 900	112 541	140 800	160 000	180 000
		2. Woj. Spół. Pr. Jarocin	-	41 400	104 900	110 000	465 000
5	Narty śladowe	1. ZPSS "POLSPORT"	8 600	16 000	32 000	60 000	80 000
6	Buty śladowe	1. ZPSS "POLSPORT"	4 000	6 500	10 600	30 000	50 000
7	Kijki biegowe	1. ZPSS "POLSPORT"	2 000	3 000	3 400	30 000	50 000
8	Kajakki składane	1. Zakł. Sprzętu Dom. i Turyst. "PREDOM-PRESPOL"	700	1 382	2 380	2 100	2 400
		Niewiadów					

1	2	3	4	5	6	7	8
9	Kajaki turystyczne / sztywne/	Ogółem branża 1. ZPSS "POLSPORT" 2. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Augustów 3. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" - Miastko 4. Zakł. Chem. "SARZYNA" Nowa Sarzyna	7 500	5 103 990	6 834	9 100	32 300
			7 500	731	1 600	3 000	3 200
			-	3 482	4 150	5 000	28 000
			-	-	1 084	1 100	1 100
10	Kajaki pneumatyczne	1. Grudź. Zakł. Gum. "STOMIL" Grudziądz	1 500	2 000	2 400	3 000	3 200
11	Łodzie motorowe i wiosłowo-motorowe	Ogółem branża w tym:	8 380	13 001	16 164	22 770	40 250
	sztywne	1. ZPSS "POLSPORT"		1 785	1 240	2 000	2 500
		2. Ostródzkie Zakłady Okrętowe - Ostróda	880	442	511	450	650
		3. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Augustów		605	1 150	2 120	10 400
		4. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Miastko		127	150	700	3 700
	składane	1. Zakł. Sprz. Dom. i Tur. "PREDOM-PRESPOL" Niewiadów	500	2 042	2 113	2 500	3 000
	pneumatyczne	1. Grudź. Zakł. Gum. "STOMIL"	7 000	8 000	11 000	15 000	20 000
12	Łodzie żaglowe	Ogółem branża w tym:	345	3 156	3 719	4 899	16 715
		1. ZPSS "POLSPORT"	49	200	257	500	800

1	2	3	4	5	6	7	8
		2. Ostródzkie Zakł. Okreś. Ostróda		422	232	350	700
		3. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Miastko	240	-	70	100	150
		4. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Augustów		2 207	3 270	3 300	14 000
		5. Zakł. Sprz. Dom. i Tur. "PREDOM-PRESPOL" Niewiadów	40	309	124	300	700
		6. Spółdz. Rzem. Szczecinek	-	10	36	40	50
	w tym: jachty	1. Stocznia Jachtowa im. Teligi Szczecin	16	8	14	9	15
	ślizgówki	1. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Augustów	-	-	230	300	300
	Narty wodne	1. ZPSS "POLSPORT"	100	300	434	1 500	5 000
13	Ubiory żeglarskie	1. ZPSS "POLSPORT"	-	-	800	1 500	2 000
15	Pedaluxy	1. ZPSS "POLSPORT"	800	3 141	820	2 000	4 000
16	Domki campingowe	Ogółem branża	200	567	617	680	4 050
		w tym:					
		1. Wytw. Urządzeń i Sprzętu Sport. - Piława	200	527	557	590	3 350
		2. Zakł. Prod. "FOTO-PAM" Miastko	-	40	60	90	700
		Ogółem branża	200	1 500	7 359	13 000	23 000
17	Przyczepy campingowe	w tym:					
		1. ZPSS "POLSPORT"	-	-	269	3 000	8 000

1	2	3	4	5	6	7	8
18	Namioty	2. Zakł. Sprzętu Dom. i Tur. "PREDOM-PRESPOL"- Niewiadów	200	1 500	7 690	10 000	15 000
		Ogółem branża	52 000	171 994	192 746	219 300	249 000
		w tym:					
		1. ZPSS "POLSPORT"	-	500	1 394	1 500	2 000
		2. Zakł. Sprz. Dom. Techn. i Turyst. Legionowo	52 000	102 391	110 481	112 000	120 000
		3. Zakł. Konf. Tech. "POLNA" Częstochowa		55 600	51 871	75 000	90 000
		4. Małop. Przeds. Prod. Wickl. "WIKPLAST-LAS" Rudnik	-	3 503	4 000	4 800	7 000
		5. Spółdz. Sprzętu Żegl. i Rat. "Żagiel" - Gdynia	-	10 000	25 000	26 000	30 000
19	Meble turystyczne	Ogółem branża	161 915	366 972	630 611	980 000	1450 000
		w tym:					
		1. ZPSS "POLSPORT"	161 915	360 444	551 832	880 000	1300 000
		2. Częstoch. Zakł. Metal. "DOMGOS"	-	6 528	76 000	100 000	150 000
		3. Inowr. Zakł. Met. "DOMGOS"	-	-	2 779	-	-
		1. ZPSS "POLSPORT"	32 000	-	132 000	200 000	400 000
		2. Zakł. Metal. "DOMGOS" Częstochowa	-	797	-	-	-
	z tego: foteliki	1. ZPSS "POLSPORT"	26 544	50 346	101 280	130 000	220 000
	stoliki						

1	2	3	4	5	6	7	8
	łóżka	1. ZPSS "POLSPORT"	42 986	52 268	47 472	100 000	100 000
	leżanki	1. ZPSS "POLSPORT"	-	-	12 000	-	-
	taborety i krzesła	1. ZPSS "POLSPORT"	-	36 183	51 080	120 000	180 000
		2. Zakł. Metal. "DOMGOS" Częstochowa	-	3 464	-	-	-
		3. Zakł. Metal. "DOMGOS" Inowrocław	-	-	769	-	-
	leżaki	1. ZPSS "POLSPORT"	60 385	221 647	208 000	330 000	400 000
		2. Zakł. Metal. "DOMGOS" Częstochowa	-	2 267	-	-	-
		3. Zakł. Metal. "DOMGOS" Inowrocław	-	-	2 010	-	-
	stołeczki	1. Zakł. Metal. "DOMGOS" Częstochowa	-	-	76 000	100 000	150 000
20	Materace pneumatyczne	1. Grudź. Zakł. Wyr. Gum. "STOMIL" Grudziądz	300 000	450 000	550 050	800 000	900 000
21	Śpiwory	Ogółem branża w tym:	12 000	120 800	226 400	292 400	300 000
		1. Zakł. Sprz. Techn. i Tur. Legionowo	12 000	-	-	-	-
		2. Bielskie Zakł. Wyr. Folc. Bielsko-Biała	-	120 800	226 400	292 400	300 000
22	Kucharki tur. /benz. i spir. /	1. ZPSS "POLSPORT"	39 000	57 091	52 290	60 000	90 000
23	Naczynia tur. Al/kociołki, me- nażki, manierki i puszki/	1. ZPSS "POLSPORT"	200 820	205 200	211 270	250 000	280 000

Tabela 2

Wartość produkcji sprzętu turystycznego na rynek
w latach 1975-1985 /mln zł/

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 1975	Wykonanie 1978	Plan 1980	Plan 1985
1	2	3	4	5	6
	Ogółem branża	1 429 919	2 843 889	3 303 262	6 391 389
	- ZPSS "POLSPORT"	336 000	950 000	1 200 000	2 000 000
	- przedsiębiorstwa koordynowane	1 093 919	1 893 889	2 103 262	4 391 389
	w tym:				
	- przemysł centralny	921 606	1 609 796	1 772 560	3 363 440
1	Zakł. Przem. Dom i Turyst. "PREDOM-PRES POL" Niewiadów	118 400	241 300	284 300	430 000
2	Zakł. Sprz. Techn. i Turyst. Legionowo	258 300	365 500	389 700	420 000
3	Zakł. Konf. Techn. "POLNAM" Częstochowa	145 600	204 100	270 500	350 000
4	Małop. Przeds. Prod. Wicl. "Wiklast-Las" - Rudnik	35 665	45 000	47 000	63 000
5	Zakł. Met. "DOMGOS" Częstochowa	6 400	4 715	10 440	10 440
6	Inowrocł. Zakł. Met. "DOMGOS" Inowrocław	-	956	-	-
7	Grudz. Zakł. Przem. Gum. "STOMIL" Grudziądz	237 600	460 300	465 200	1 479 700

1	2	3	4	5	6
8	Zakł. Wyr. Filcowych Bielsko-Biała	92 641	212 520	233 920	245 000
9	Zakł. Wyr. Gum. "STOMIL" Kraków	-	24 679	13 350	13 350
10	Zakł. Gal. Przem. Gum. "STOMIL" Łódź	-	2 880	4 000	4 800
11	Zakł. Chemiczne "SARZYNA" Nowa Sarzyna	-	7 046	7 150	7 150
12	Ostródzkie Zakł. Okrętowe - Ostróda	25 100	36 200	45 000	65 000
13	Stocznia Jachtowa im. L. Teligi Szczecin	1 900	4 600	2 000	5 000
	- przemysł spółdzielczy	62 313	90 793	95 702	193 949
1	Spółdz. Pracy "ŻAGIEL Gdynia	30 800	40 000	45 000	50 000
2	Spółdz. Inw. "SATURN" - Warszawa	13 907	17 893	10 902	11 249
3	Wojew. Spółdz. Pracy - Jarocin	17 400	36 400	37 500	130 000
4	Spółdz. Rzem. - Szczecinek	206	2 500	2 300	2 700
	- organizacje społeczne	110 000	193 300	235 000	834 000
1	Wytw. Urządzeń i Sprzętu Turyst. Piława	26 100	56 700	75 000	449 000
2	Zakłady Prod. "FOTO-PAM" - Miastko	10 000	18 500	25 000	75 000
3	" " " - Augustów	42 600	51 000	65 000	200 000
4	Zakł. Wytw. "POLSPING" - Warszawa	31 300	67 100	70 000	110 000

Bolesław Libioki
Instytut Turystyki

ROLA ŚWIADCZEŃ SOCJALNYCH W ROZWOJU TURYSTYKI
W POLSCE W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH

Z rozległej listy problemów dotyczących kompleksowej analizy turystyki socjalnej w Polsce należy przeanalizować:

- kryteria, cele i funkcje turystyki socjalnej,
- zakres problemowy polityki społecznej w dziedzinie turystyki na szczeblu centralnego decydenta,
- wzajemne relacje turystyki socjalnej i komercyjnej na tle społecznych potrzeb turystycznych.

Od wypracowania stanowiska w tych trzech sprawach zależą: treść społecznej polityki w dziedzinie turystyki, jej formy i mechanizmy działań, adekwatność struktur organizacyjnych i systemów koordynacyjnych w stosunku do potrzeb i kryteriów efektywności społeczno-ekonomicznej oraz - co najważniejsze - stopień zaspokojenia potrzeb społeczeństwa w dziedzinie turystyki i suma satysfakcji stąd płynących.

1. Struktura turystyki socjalnej w Polsce, jej cele i zadania

Świadczenia socjalne na rzecz rozwoju turystyki, niezależnie od kanałów i form, poprzez które docierają do ludności, służą realizacji wszystkich najważniejszych celów socjalistycznej polityki społecznej: kształtowaniu człowieka w społeczeństwie socjalistycznym, kształtowaniu i zaspokajaniu potrzeb społecznych w zakresie fizyczno-rekreacyjnych i turystycznych form wypoczynku oraz realizacji zasad sprawiedliwości społecznej^{1/}.

^{1/} Por. Z. Czyżowska: Problemy polityki społecznej, KiW, Warszawa 1978, s. 7-11.

Do głównych kryteriów turystyki socjalnej w Polsce zaliczamy:

- wykorzystanie funduszy społecznych w formie dotacji, dopłat i ulg na pokrywanie uczestnictwa w różnych formach turystyki krajowej i zagranicznej,
- finansowanie i dofinansowywanie uczestnictwa w turystyce i wypoczynku dla wyrównywania różnic materialnych w położeniu różnych grup ludności i jednostek,
- obowiązującą w obiektach i organizacjach usługowych turystyki socjalnej zasadę racjonalności i efektywności gospodarowania, chociaż akumulacja i zysk nie stanowią kryteriów wiodących,
- społeczne dofinansowanie socjalnych usług turystyczno-wypoczynkowych, które obejmuje w zasadzie sferę popytu /ulgi i dopłaty dla osób korzystających ze świadczeń np. wozasy, kolonie/; finansowane są także inwestycje podstawowe, modernizacyjne, uzupełniające, wyposażeniowe itp. Poważna część świadczeń dla określonych grup ludności nie podlega żadnej odpłatności /lecznictwo sanatoryjne, wozasy profilaktyczne/. Całość posiadanych sił i środków programowo służy harmonijnej odnowie sił, prawidłowemu rozwojowi fizycznemu i duchowemu uczestników turystyki oraz podnoszeniu jakości życia.

Organizatorami turystyki socjalnej, gósterami bazy turystyczno-wypoczynkowej i dysponentami funduszy są:

- Centralna Rada Związków Zawodowych,
- branżowe i terytorialne instancje związkowe,
- zakłady pracy, ministerstwa i instytucje,
- organizacje społeczne,
- szkoły oraz uczelnie wyższe,
- masowe organizacje społeczne.

W realizacji części turystycznych programów socjalnych uczestniczą na zasadzie usług rynkowych biura podróży, terenowe przedsiębiorstwa gospodarki turystycznej, właściciele kwater itp. Rozmiary korzystania z usług rynkowych przez zakłady pracy są zależne od rozmiarów własnej bazy wczasowo-wypoczynkowej i

rekreacyjnej, stopnia jej wykorzystania, wielkości posiadanych funduszy, ustalonych limitów, poziomu cen itp.

Formy świadczeń socjalnych w zakresie wczasów i wypoczynku turystycznego ulegają stałemu wzbogacaniu i są dostosowywane do najważniejszych, rozwijających się potrzeb w tej dziedzinie /wczasy pobytowe, wędrownie, specjalistyczne, zagraniczne, lecznicze, profilaktyczne, obozy studenckie, harcerskie i młodzieżowe, kolonie i półkolonie, pociągi przyjaźni, wyjazdy weekendowe i wycieczki itp.

Obiegowa i użyteczna klasyfikacja turystyki socjalnej, choć oparta na niejednorodnych kryteriach systematyzacyjnych, przyjmuje jej podział na następujące plony:

- 1/ turystyka zakładowa,
- 2/ Fundusz Wczasów Pracowniczych,
- 3/ lecznictwo profilaktyczne i sanatoryjne,
- 4/ turystyka dzieci i młodzieży,
- 5/ turystyka organizacji społecznych.

Przedstawione powyżej ujęcia struktur i funkcji turystyki socjalnej w Polsce nie mają postulatywno-doktrynalnego charakteru, są natomiast odbiciem rzeczywistości kształtowanej w warunkach ustroju socjalistycznego oraz pod naporem potrzeb społecznych, w określonej sytuacji polityczno-ekonomicznej, zdrowotnej i demograficznej kraju.

Struktur, podziałów, systemów, zarządzania, finansowania i układów preferencji w turystyce socjalnej nie należy więc absolutyzować, ale jednocześnie każda inicjatywa ich doskonalenia i optymalizacji wymaga rozległej konsultacji społecznej i naukowo-badawczej. Nadrzędnym kryterium uzasadniającym zmiany zakresów działania, form organizacji i koordynacji, zasad odpłatności i metod podwyższania efektywności posiadanych zasobów jest powszechność, realność uczestnictwa całego społeczeństwa w ustrojowych dobrodziejstwach turystyki i wypoczynku, coraz pełniejsze zaspokojenie rosnących potrzeb i aspiracji turystyczno-wypoczynkowych społeczeństwa, coraz wyższa jakość

świadczeń na tym polu i rosnąca suma satysfakcji i korzyści społecznych stąd płynących. Niespełnianie tych warunków stawia pod znakiem zapytania wartość głębszych reform rozpatrywanych z punktu widzenia celów turystyki socjalnej sformułowanych w uchwałach Zjazdów i Plenów Partii i CRZZ. Natomiast inicjatywy w dziedzinie obniżania kosztów osiągania tych celów nie podlegają żadnym ograniczeniom wstępnym.

W całości socjalnych świadczeń turystycznych główne miejsce przypada świadczeniom zakładów pracy. Socjalistyczny zakład pracy jednoczy bowiem z mocy prawa i założeń ustrojowych funkcje produkcyjne i społeczne.

W sferze zakładowej działalności socjalnej na plan pierwszy wysuwają się usługi związane z wypoczynkiem urlopowym, z wykorzystaniem czasu wolnego, z działalnością kulturalno-oświatową, sportową i turystyczną wśród załóg i ich rodzin. Spożywający na kierownictwie zakładu obowiązki organizowania działalności socjalnej jest wypełniany w ścisłym współdziałaniu ze związkami zawodowymi. Prowadzenie działalności socjalnej z szerokim udziałem załóg stwarza możliwość zapewnienia wpływu załóg na podejmowanie w zakładzie socjalnych zadań zgodnych ze społecznymi potrzebami, z pogłębianiem ich znajomości i ustalaniem kierunku oraz proporcji zaspokajania. Jednocześnie umożliwia się tą drogą rozbudzanie aktywności pracowniczej i inicjatyw wzbogacających zakładowe programy socjalne i rozszerzających uczestnictwo we wczasach i innych imprezach turystycznych.

Potrzeby socjalne załóg są objęte systemem planowania społeczno-gospodarczego, co stanowi jedną z cech charakterystycznych zakładowej turystyki socjalnej. Polega ona na tym, że cała załoga przedsiębiorstwa i każdy jej członek jest z jednej strony podmiotem planującym, z drugiej zaś jej potrzeby materialne, rekreacyjne i kulturalne są przedmiotem planowania. Z wielu praktycznych względów /zmiany w strukturze cen, kosztów zatrudnienia i potrzeb, w warunkach finansowania, w zainteresowaniach załogi, w sytuacji pogodowej itp./. zakładowe plany socjalne muszą mieć charakter otwarty i elastyczny, a jednocześnie realistycznie i odpowiedzialnie osadzony w możli-

wościach finansowo-materiałnych zakładu.

W turystyce socjalnej, przede wszystkim młodzieżowej i PTTK-owskiej, ale także zakładowej, FWP-owskiej i leczniczo-uzdrowiskowej, nasila się tendencja do wzbogacania treści programowych i uatrakcyjniania form działania. Równolegle do starań o wzrost efektywności gospodarowania, o pełniejszy rozwój funkcji regenerujących i wypoczynkowo-rozrywkowych wzmaga się troska o kształtowanie pożądanych zasad współżycia i postaw zaangażowanych, o wskazywanie wartościowych wzorów wychowawczych i wzorów zachowań, skuteczne włączenie uczestników imprez turystyki socjalnej w działania służące ochronie środowiska przyrodniczego itp. Biorąc pod uwagę te tendencje, całą turystykę socjalną należy uznać za ważny składnik jakości życia w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym.

W założeniach i celach turystyki socjalnej w Polsce wyróżnić możemy z jednej strony jej masowość, powszechną dostępność i równość szans czyli realny demokratyzm uczestnictwa, z drugiej zaś zróżnicowanie zainteresowań, stylów, form, programów i metod jej uprawiania. Wychodzenie naprzeciw nowym aspiracjom turystyczno-wypoczynkowym ludzi pracy, rozszerzenie ofert usługowych należy do stałych zadań wszystkich gestorów w turystyce socjalnej i centralnych instancji decyzyjno-koordynacyjnych.

Odnowa sił i stan zdrowia załóg, ich pozytywny wpływ na jakość i wydajność pracy, na produkcję, rozszerzenie w świadomości społecznej satysfakcji z turystycznej konsumpcji socjalnej pozostają nadal głównym frontem wypoczynkowych przedsięwzięć socjalnych.

Jednakże rozpatrywanie zadań turystyki socjalnej, głównie zakładowej, jedynie z punktu widzenia instrumentalnych funkcji wobec procesu i wyników produkcji, nie może być uznane za wystarczające.

Preferencje celów produkcyjno-ekonomicznych turystyki socjalnej są trwałe i doniosłe, ale nie jedyne i nadrzędne. Struktura i cele planów socjalnych muszą być aktualizowane

i dostosowane do zadań wynikających z narodowego planu społeczno-gospodarczego i wytycznych oraz zaleceń preferencyjnych centralnych ośrodków decyzyjnych /BP KC PZPR, Rząd, CRZZ/. Ale te ustalenia dla danego okresu planistycznego muszą być harmonizowane z długookresowymi dyrektywami programowymi zjazdów, planów i konferencji partyjnych i związkowych, z których wynika obowiązek realizacji szerokiej, humanistycznej koncepcji organizacji czasu wolnego i traktowania turystyki socjalnej jako płaszczyzny samorealizacji jednostki.

W triadzie generalnych celów turystyki socjalnej: regeneracji sił, wyrównywania warunków bytowych i rozwoju kultury i osobowości dział trzeci tej aksjologii nie może być traktowany jako czynnik uzupełniający dwa pierwsze, lecz jako dyrektywa równorzędna i wartość docelowa samoistna. Szeroka praktyka społeczna ostatnich lat potwierdza tezę, że ta interpretacja celów i zadań turystyki socjalnej upowszechniła się, że troska o doskonalenie działalności programowej zyskuje pożądane priorytety. Za wzmocnieniem zaakcentowania działalności programowej przemawia także przesuwanie się zainteresowań zwłaszcza młodego pokolenia wczasowiczów i turystów z form bierno-konsumpcyjnych w kierunku dominacji form towarzysko-rozrywkowych i wymagających wyższych umiejętności i kultury uprawiania turystyki poznawczej, ruchowej i kwalifikowanej.

Jeśli chodzi o rozwój współpracy dwóch głównych ośrodków oddziałujących na kształt, formy i tempo zaspokajania całokształtu potrzeb społecznych w dziedzinie konsumpcji turystycznej w Polsce tzn. GKT i CRZZ - należy stwierdzić, że może się ona nadal pogłębiać i przynosić coraz lepsze efekty na czterech płaszczyznach działań: organizacyjno-ekonomicznej, szkolenia i doskonalenia kadr turystycznych, uatrakcyjniania ofert programowych i metodyki wprowadzania ich w życie oraz podnoszenia na wyższy poziom działalności ideowo-wychowawczej i krajoznawczej. Maksymalizacja praktycznych inicjatyw dotyczących tej współpracy i koordynacji zadań stanie się bardziej oczywista, jeśli weźmiemy pod uwagę, że turystyka socjalna zajmuje w krajowym ruchu turystycznym pozycję dominującą z punktu widzenia

bazy materialnej dla wczasów, lecznictwa i wypoczynku dzieci i młodzieży, liczby osób korzystających z tej bazy i wielkości środków posiadanych na te cele w ramach zakładowych funduszków socjalnych i nakładów budżetowych^{2/}.

Rozbudzanie i utrwalanie potrzeb turystycznych za pomocą świadczeń socjalnych ma istotny walor ekonomiczno-instrumentalny związany ze stałą przewagą socjalnych potrzeb turystycznych nad możliwościami ich zaspokojenia.

Chodzi o to, że człowiek przyzwyczajony do regularnego zorganizowanego wypoczynku urlopowego, rozsmakowany w uczestnictwie w różnych formach turystyki krajowej i zagranicznej, umiejący czerpać radość życia i odnowy sił ze swych turystycznych upodobań, skłonny będzie - przy uzasadnionym założeniu wzrastania dochodów - angażować zwiększającą się ilość własnych środków finansowych na realizację swych potrzeb turystycznych.

Wielkie reformy sprzed 5 lat z zakresu polityki socjalnej, dotyczące turystycznych form wypoczynku a mianowicie: utworzenia zakładowych funduszków socjalnych, utworzenia Centralnego Funduszu Inwestycji Socjalnych oraz powstania przy MPPiSS Zarządu Państwowych Obiektów Wypoczynkowych - zdały, generalnie biorąc, egzamin.

Wszystkie te nowe rozwiązania są świadectwem konsekwentnego dążenia do ilościowego i jakościowego wzrostu socjalnych świadczeń turystycznych, do wyrównywania dysproporcji w świadczeniach dla różnych grup świata pracy, do stworzenia długofalowego programu działań socjalnych, a zwłaszcza rozwoju bazy wczasowej i efektywniejszego gospodarowania jej zasobami, zarówno z ekonomicznego jak i socjalnego punktu widzenia oraz do zapewnienia stałego dopływu środków na zakładową działalność socjalną.

Szczegółowy program dalszego doskonalenia działalności związków zawodowych w zakresie warunków wypoczynku oraz lecz-

^{2/} Materiały statystyczne dotyczące tych kwestii znajdują się w serii wydawnictw GUS, opracowaniach IT, specjalnych 20 opracowaniach przygotowanych na symposium naukowe "30 lat FWP" /luty 1979/ oraz w materiałach IX Plenum CRZZ z grudnia 1978 r.

nictwa uzdrowiskowego ludzi pracy i ich rodzin jest zawarty w materiałach i uchwałach IX Plenum CRZZ z grudnia 1978 r. Nowym forum skutecznego współdziałania w zakresie doskonalenia wczasów pracowniczych może i powinna stać nowo powołana Centralna Komisja Koordynacji Wczasów Pracowniczych CRZZ.

2. Zakres problemowy polityki społecznej w turystyce

Szeroko rozumiana polityka społeczna prowadzona przez GKT w ścisłym porozumieniu z CRZZ i innymi kontrahentami szczebla centralnego powinna objąć m.in. następujące sprawy:

- ocenę prawidłowości miejsca, treści i form turystyki w budżetach czasu wolnego poszczególnych grup pracowniczych w porównaniu z innymi typami zajęć w tym czasie wykonywanych,
- postulowanie i określenie własnych możliwości działań w ochronie i kształtowaniu środowiska,
- programowanie rozwoju materialnej bazy turystyki,
- programowanie treści wychowawczych, kulturotwórczych i form rozrywkowych turystyki,
- projektowanie zmian w strukturach organizacyjno-instytucjonalnych,
- ocenianie i konstruowanie oraz aktualizowanie zmian dotyczących zaspokajania potrzeb i wskaźników rzeczywistego spożycia turystycznego i społecznie pożądanego /minima wypoczynku, normy optymalne, przejście od wskaźników ilustrujących rozbudowę instytucjonalną turystyki czy wielkość nakładów inwestycyjnych do wskaźników realnego zaspokojenia potrzeb/,
- korelowanie zaspokajania społecznych potrzeb i aspiracji turystycznych poprzez system turystyki dotowanej i komercyjnej,
- postulowanie tempa rozwoju konsumpcji turystycznej w porównaniu z tempem innych rodzajów konsumpcji i elementów postępu socjalnego oraz z uwzględnieniem tempa i struktury rozwoju ekonomicznego,

- koordynowanie funkcji socjalnych i handlowo-ekonomicznych w całym systemie turystyki itd.

Jednym z istotnych argumentów przemawiających za taką rozszerzoną koncepcją turystycznej polityki socjalnej /inaczej: polityki społecznej w zakresie wypoczynku, turystyki i rekreacji/ jest okoliczność, że sfera turystyki socjalnej w Polsce nie ogranicza się do ludzi, których położenie oscyluje wokół minimów społecznych. Nie umniejszając znaczenia koncentracji zainteresowań na warstwie ludności najniższej i gorzej sytuowanej, polityka społeczna rozciąga się na warunki bytu całej ludności pracującej /robotnicy, pracownicy państwowi i społeczni, członkowie spółdzielni, rolnicy indywidualni, rzemieślnicy itd., oraz ich rodziny/ z wyłączeniem luksusowych i zbytkownych szczytów konsumpcyjnych. Coraz częściej również zainteresowania przenoszą się ze standardów bytowych najniższych i przeciętnych na postulowane i etapowo osiągane standardy wyższe. Działają w tym kierunku cechy i prawidłowości naszego rozwoju, a m.in. ogólny rozwój ekonomiczny kraju, wzrost dochodów ludności i funduszy socjalnych, wzrost rangi turystyki we wzorcach konsumpcji i w systemach wartości życia, w ślad za tym w budżetach domowych zmiany demograficzno-socjalne /przedłużenie wieku życia, wstępowanie w życie nowych, lepiej wykształconych roczników z utrwalonymi potrzebami rekreacyjnymi wyższego rzędu obejmującymi także tańsze formy turystyki zagranicznej/, ogólny wzrost poziomu kulturalnego ludności, stały wzrost czasu wolnego od pracy, rozwój komunikacji publicznej i indywidualnej, motoryzacji itd.

Za przedstawioną powyżej rozszerzoną koncepcją turystycznej polityki socjalnej przemawia także rzeczywisty zakres kompetencji, odpowiedzialności i praktycznych działań podejmowanych przez najważniejsze podmioty w tej dziedzinie: Główny Komitet Turystyki, związki zawodowe, zakłady pracy oraz organizacje społeczne i gospodarcze. Miejsce turystyki w planowaniu państwowym i w planach perspektywicznych jest wyznaczone przez organizacyjne włączenie turystyki w gestię organu rządowego pod nazwą Główny Komitet Turystyki, który posiada w tym zakresie szerokie uprawnienia koordynacyjne w stosunku do wszyst-

kich organów państwowych, gospodarczych, społecznych i spółdzielczych zajmujących się turystyką.

3. Turystyka socjalna i rynkowa w Polsce

Szeroki wachlarz społecznych potrzeb turystycznych i wypoczynkowych naszego społeczeństwa jest zaspokajany przez:

- 1/ uczestnictwo w konsumpcji turystyczno-wypoczynkowej dotowanej przez różne podmioty polityki socjalnej,
- 2/ zakup usług turystycznych na rynku w całości z dochodów osobistych, z tzw. funduszu spożycia indywidualnego.

W ślad za tym mówimy o istnieniu w Polsce systemu turystyki socjalnej i systemu turystyki rynkowej albo komercyjnej.

Równoległość rozwoju tych systemów, cechujących się odmiennością mechanizmów, kierujących ich rozwojem oraz struktur organizacyjnych, zapewniających realizację postawionych przed nimi celów i zadań, jest jedną z istotnych cech charakterystycznych polskiej turystyki.

Jest to jednakże podział nie w pełni ostry zarówno z formalno-funkcjonalnego jak i merytoryczno-koncepcyjnego punktu widzenia m.in. z następujących powodów:

1. Znaczna część uczestników ruchu turystycznego korzysta z usług turystyczno-wypoczynkowych i rekreacyjnych zarówno w ramach jednego jak i drugiego systemu.
2. Część usług udostępnianych przez mechanizm rynkowy zawiera ukryte elementy dotacji.
3. Turystyka komercyjna nie ogranicza się do podaży usług turystycznych o najwyższych standardach luksusowych, wykraczających poza zainteresowania polityki społecznej, ale oferuje skalkulowane na zasadach handlowych także usługi powszechnego zapotrzebowania, a nawet ma szanse - przy nowych ustaleniach cenowych - konkurować taniością usług i atrakcyjnością programów z obiektami FWP o najwyższych standardach a więc i cenach.

4. Niektóre formy turystyki uważane potocznie i tradycyjnie za ekskluzywne i luksusowe i z tego powodu przynależne de nomine do systemu turystyki rynkowej /np. jachting śródlądowy, zagraniczne wyprawy wysokogórskie i morskie, turystyka motorowa czy wycieczki zagraniczne/ z tracą znamiona wyjątkowości i uprzywilejowania, upowszechniają się, wchodzi do programu społecznych działań turystycznych wielu zakładów pracy, instytucji i organizacji oraz korzystają z różnorodnych ulg i dotacji.
5. W systemie turystyki socjalnej znajdują się elementy turystyki komercyjnej /np. sprzedaż nie wykorzystanych miejsc w domach wypoczynkowych na zasadzie pełnopłatności/.
6. Udostępnianie pewnej części dóbr i usług przez rynek jest związane z polityką zapewnienia nabywcom odpowiednich dochodów, umożliwiających korzystanie z zaopatrzenia rynkowego, a także z polityką cen umożliwiającą regulowanie poziomu i struktury spożycia turystycznego.
7. Środki uzyskiwane w systemie turystyki rynkowej pełnią w pewnym zakresie także funkcję socjalnie wyrównawczą, są bowiem przeznaczone na dofinansowanie różnych form turystyki socjalnej.

Powstający i utrzymujący się na skutek określonych czynników /wzrost zamożności, kultury, wykształcenia, motoryzacji itd.itp./ trend oddolnego społecznego nacisku na rozwój turystyki indywidualnej, grupowej w układach nieformalnych, kwalifikowanej i zagranicznej tylko częściowo może być uwzględniany w działaniach systemu turystyki socjalnej. Przeważająca część tego popytu turystycznego o cechach znacznej trwałości może być zaspokajana lepiej, bardziej operatywnie, z pełniejszym uwzględnieniem przez system turystyki komercyjnej indywidualnych preferencji i możliwości nabywcy konsumenta.

Rozwój tego systemu w tempie wyższym niż system turystyki socjalnej, którego fundusze będą podlegać stabilizacji, ma jeszcze na względzie - oprócz operatywności działań, wzbogace-

nia ofert podażowych, nowych aspiracji, potrzeb i możliwości ekonomicznych społeczności turystycznej - także sprawę efektywności gospodarowania istniejącymi materialnymi, kadrowymi i finansowymi zasobami gospodarki turystycznej.

Kryterium dotowania bezpośredniego jako wyróżnik turystyki socjalnej będzie w nowych warunkach traciło powoli na znaczeniu, wzrastać natomiast będzie rola polityki kształtowania dochodów, płac, cen i inwestycji turystycznych.

Agregując powyższe konstatacje i motywacje, należy stwierdzić, że położenie w naszej polityce turystycznej silniejszego akcentu na wzrost udziału funduszu spożycia indywidualnego w finansowaniu konsumpcji turystycznej oraz na samofinansowanie się całej turystyki rynkowej i coraz bardziej socjalnej ma poważne uzasadnienie społeczno-ekonomiczne. Wyraża ono komplementarność systemów turystyki socjalnej i rynkowej, ich służebną rolę wobec nadrzędnych celów polityki społecznej w państwie socjalistycznym, wzajemne uzupełnianie się na obecnym poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju^{3/}.

3/ Por. R.Chwieduk, B.Libicki: Turystyka socjalna w Polsce - Referat na XXVII Kongres AIEST, wrzesień 1977 r.

Stanisław Ostrowski
Instytut Turystyki

ANALIZA PORÓWNAWCZA TURYSTYKI KRAJOWEJ
I WYJAZDÓW ZAGRANICZNYCH WYBRANYCH KRAJÓW EUROPEJSKICH

Uwagi wprowadzające

Podstawową trudnością w próbie analiz porównawczych ruchu turystycznego w ujęciu międzynarodowym jest niejednorodność ujęć statystycznych zjawiska przez poszczególne kraje i powstająca przez to niekompletność danych. Wystarczy wspomnieć, że tak jednorodny zdawałoby się element ruchu turystycznego jak liczba osób korzystających z hoteli w ogóle nie jest uwidaczniana w oficjalnych rocznikach statystycznych NRD i ZSRR, zaś Bułgaria w zakresie statystyki ruchu turystycznego ogranicza się jedynie do ujmowania liczby cudzoziemców odwiedzających Bułgarię oraz obywateli LRB udających się za granicę. Do celów niniejszej ekspertyzy konieczne było zatem sięgnięcie do różnorodnych źródeł, przy czym w zasadzie wykorzystano:

- statystykę turystyki krajowej w latach 1975-76 sporządzoną w 1977 r. przez Światową Organizację Turystyki /WTO/ z siedzibą w Madrycie,
- dane dotyczące turystyki zagranicznej w krajach RWPG, zamieszczane w materiałach z kolejnych kilku posiedzeń plenarnych Konferencji Turystycznych Organów Rządowych Krajów Socjalistycznych, z których ostatnie odbyło się w maju 1978 r. w Sofii,
- dane dotyczące wykorzystania domów wczasowych w krajach RWPG pochodzące z Rocznika Statystycznego RWPG za 1977 r.
- dane z oficjalnych roczników statystycznych poszczególnych krajów.

Wyciąg ze statystyki WTO dotyczący interesujących nas krajów zawiera załącznik 1, tabelaryczne zaś zestawienie danych z posiedzeń plenarnych Konferencji Turystycznych Organów Rządowych Krajów Socjalistycznych /z obliczeniem wskaźników struktury i dynamiki - załącznik 2/. Z zastrzeżeniem poczynionym na wstępie stwierdzić można, że ekspertyza jest oparta na najaktualniejszych i najbardziej miarodajnych źródłach, jakie w tym przedmiocie są dostępne nie tylko w Polsce, lecz w skali międzynarodowej.

Ekspertyza niniejsza, mająca za zadanie porównanie aktywności turystycznej społeczeństwa polskiego na tle innych krajów europejskich, zostanie przedstawiona w następujących punktach:

- 1/ aktywność turystyczna w zakresie turystyki krajowej i wypoczynku,
- 2/ aktywność turystyczna w zakresie wyjazdów zagranicznych,
- 3/ próba syntetycznego ujęcia aktywności turystycznej społeczeństwa polskiego na tle innych krajów socjalistycznych.

1. Aktywność turystyczna w zakresie turystyki krajowej i wypoczynku

Na podstawie źródeł omówionych ogólnie w uwagach wstępnych i podanych szczegółowo w przypisach prezentujemy tabelę 1., przedstawiającą aktywność turystyczną niektórych krajów europejskich w 1976 r. w zakresie turystyki krajowej; wyliczony w tej tabeli "Współczynnik aktywności turystycznej w zakresie wyjazdów krajowych" przedstawia stosunek procentowy liczby osób /statystycznych/, korzystających z wszelkiego rodzaju bazy noclegowej do ogólnej liczby ludności danego kraju. Polska ze współczynnikiem 44,8 zajmuje w tej klasyfikacji miejsce piąte od końca, wyprzedza jednak wszystkie kraje socjalistyczne z wyjątkiem Czechosłowacji. Ponadto trzeba stwierdzić, że od poziomu Jugosławii, Francji i Włoch dzieli nas tylko niewielki odstęp. W odniesieniu do danych statystycznych pewne wątpliwości budzi zbyt wysoki współczynnik dla Hiszpanii i wyższy dla Rumunii aniżeli dla Węgier /intuicyjnie wydaje się, że powinno być odwrotnie/.

Niezmiernie interesujące są dane zamieszczone w tabeli 2 przedstawiające /wg oficjalnych danych Rocznika Statystycznego RWPG za 1977 r./ sytuację w zakresie wypoczynku czasowego i to zarówno w ujęciu miejsc noclegowych jak i liczby osób korzystających z czasów w latach 1960-1976.

Jak wynika z tej tabeli, Polska, która pod względem liczby miejsc noclegowych w 1960 r. ustępowała nie tylko Związkowi Radzieckiemu, ale również NRD już w 1970 r. wysunęła się w tym zakresie na czoło wszystkich krajów RWPG, systematycznie

Tabela 1

Aktywność turystyczna niektórych krajów europejskich
w zakresie turystyki krajowej w 1976 roku

Kraj	Liczba ludności mln	Liczba krajowych wyjazdów turyst. mln	Współcz. aktywności turyst. w zakresie wyjazdów krajowych	Uwagi
Austria	7,5	4,5	60,0	1/ nie obejmuje ruchu w hotelach, nie odnotowywanego w oficjalnych statystykach państwowych
Czechosłowacja	14,9	7,5	50,3	
Hiszpania	40,0	22,8	57,0	
Holandia	13,8	8,1	58,7	
Francja	52,9	26,8	50,7	
Jugosławia	21,6	10,1	46,7	2/ dane WTO zmniejszone o liczbę turystów zagr. zaś zwiększone o liczbę osób korzystających z domów wypoczynkowych
NRD	16,8	3,5 ^{1/}	20,8	
Polska	34,4	15,4 ^{2/}	44,8	
RFN	59,5	38,6	64,9	
Rumunia	21,4	8,1	37,8	
Szwajcaria	6,4	6,6	103,1	
Węgry	10,6	3,9	36,8	
W. Brytania	55,9	37,5	67,1	
Włochy	56,2	28,5 ^{1/}	50,7	
ZSRR	256,7	32,0	12,5	

Źródła: - Fremdenverkehr in Zahlen, Wien 1978 /opracowanie własne/
Rocznik Statystyczny GUS, 1978
Statisticka ročenka CSRS 1977
Domestic tourism statistics 1975/76, WTO Madrid, 1977
Statistisches Jahrbuch der DDR 1977
Turystyka i wypoczynek 1976, GUS, W-wa, listopad 1977
Statistisches Jahrbuch 1977 für die Bundesrepublik Deutschland
British home tourism survey 1977
Narodnoje chozjajstwo SSSR 1976g.

Tabela 2

Liczba miejsc noclegowych i osób korzystających
z domów wypoczynkowych w europejskich krajach RWPG

Kraj	Lóżko osoby	L a t a							Wyko- rzysta- nie miejsc ^{1/}	Uwagi
		1960 tys.	1965 tys.	Średnie roczne tempo 1960-65 w %	1970 tys.	Średnie roczne tempo 1965-70 w %	1975 tys.	Średnie roczne tempo 1970-75 w %	1976 tys.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Bulgaria	łóżka osoby	32,8 287	47,0 322	7,5 2,3	66,3 448	7,1 6,8	87,2 798	5,6 10,8	90,7 841	9,3
Węgry	łóżka osoby	45,6 459	50,8 546	2,2 3,5	64,0 681	4,7 4,5	79,6 904	4,5 5,8	85,6 949	11,1
NRD	łóżka osoby	95,2 1144	93,8 1036	-0,3 -2,0	89,5 1140	0 1,9	111 1447	4,4 4,9	116 1584	13,7
Polska	łóżka osoby	75,9 716	143 1166	13,5 10,2	320 2164	17,5 13,2	502 4067	9,4 13,4	535 4312	8,1
Rumunia	łóżka osoby	33,8 231	42,8 318	4,8 6,6	73,5 526	11,4 10,6	98,8 891	6,1 11,1	101 1048	10,4
ZSRR	łóżka osoby	179 3103	229 3988	5,0 5,1	287 4542	4,6 2,6	339 5116	3,4 2,4	354 5218	14,7
CSRS	łóżka osoby	13,0 268	13,4 318	0,6 3,5	12,8 364	-0,9 2,7	12,4 464	-0,6 5,0	12,4 482	38,9

Liczba osób
korzyst. w
1976 r. z
1 miejsca
noclegowego

Źródło: Statistischeskij Jeżegodnik stran - členow CEB, 1977, Moskwa Statistika /oprac.własne/

zwiększając swą przewagę i osiagając we wszystkich okresach pięcioletnich najwyższe wskaźniki wzrostu.

Zupełnie inaczej ma się rzecz, kiedy rozpatrywać efektywność wykorzystania tej bazy, mierzoną w tabeli 2 liczbą osób korzystających w ciągu roku z 1 miejsca noclegowego w bazie wypoczynkowo-wczasowej. W tej klasyfikacji jesteśmy zdecydowanie na ostatnim miejscu /8,1 osób korzystających w ciągu roku z jednego miejsca noclegowego wobec wskaźnika 14,7 dla ZSRR, 13,7 dla NRD i aż 38,9 dla CSRS/. Abstrahując nawet od odmiennej struktury pobyków w bazie CSRS /krótsze pobyty - większa rotacja/, należy zwrócić uwagę na istnienie wielkiego, niedostatecznie wykorzystanego potencjału turystyczno-wypoczynkowego, co daje możliwość szybkiego, bezinwestycyjnego uruchomienia poważnych rezerw.

Ale nawet przy tak znacznych nie wykorzystanych rezerwach, inny wskaźnik porównawczy: liczba korzystających z wypoczynku turystycznego /wczasów/ na 1000 mieszkańców - stawia Polskę ze wskaźnikiem dla roku 1976 125,3 na czele listy krajów RWPG /inne kraje porównawczo: Bułgaria - 95,6, Węgry 89,5, NRD - 94,3, Rumunia - 49,0, ZSRR - 20,3, CSRS - 32,3/.

2. Aktywność turystyczna w zakresie wyjazdów zagranicznych

Zestawienie porównawcze dla tego segmentu aktywności turystycznej było możliwe do wykonania jedynie w odniesieniu do krajów socjalistycznych, ponieważ ani w statystykach krajów pozostałych, ani też w oficjalnych statystykach Światowej Organizacji Turystycznej dane dotyczące wyjazdów zagranicznych nie są odnotowywane. Analityczne opracowanie danych statystycznych dotyczących europejskich krajów RWPG i obejmujące okres lat 1973-77 zawiera część druga załącznika 2, z którego wynika, że największą liczbę wyjazdów zagranicznych swych obywateli w 1977 r. odnotowała NRD /12 554 tys. osób/, o przeszło 100 tys. przewyższając Polskę /12 412 tys./ oraz ponad 3 mln Czechosłowację /9 544 tys./. Mniej więcej o połowę mniej niż Czechosłowacja wysyłała za granicę swych obywateli Węgry /4 685 tys./ a mniej niż jedną czwartą wielkości wyjazdów z NRD i Polski - ZSRR /2 704 tys./.

Najmniejszą liczbę turystów wyjeżdżających za granicę w 1977 roku odnotowała Rumunia /464 tys.osób/, którą o blisko 300 tys. osób wyjeżdżających za granicę wyprzedza Bułgaria /745 tys./.

Pod względem tempa wzrostu wyjazdów zagranicznych Polska ze swoją średnią roczną dynamiką wzrostu wynoszącą w okresie 1973-77 13,0% plasuje się również na drugim miejscu, tym razem jednak za Węgrami /24,0%/ a przed Bułgarią /10,7%/; w tych trzech krajach wyjazdy w ostatnim pięcioleciu wykazały najszybsze tempo wzrostu. Dość wysoką dynamikę w tym względzie wykazuje również Związek Radziecki /6,8%/ natomiast CSRS i NRD praktycznie ustabilizowały w omawianym pięcioleciu poziom wyjazdów zagranicznych swych obywateli /odpowiednio 1,0% i 0,3% średnio rocznego wzrostu/, zaś Rumunia wykazała w tym okresie nawet pewien regres - /0,5%/.

Struktura kierunkowa wyjazdów z analizowanych krajów w podziale na dwie strefy: kraje socjalistyczne i kraje pozostałe jest również dość zróżnicowana. Do innych krajów socjalistycznych kieruje się w przybliżeniu 95% wszystkich wyjeżdżających z CSRS, Polski i Węgier, po 83% z Bułgarii i Rumunii, 76% z NRD oraz tylko ok. 65% z ZSRR. Stosunkowo wysoki poziom wyjazdów do krajów kapitalistycznych ze Związku Radzieckiego tłumaczy się ożywionym ruchem radziecko-fińskim, zaś w przypadku NRD ruchem między NRD a RFN i Berlinem Zachodnim. Na strukturę kierunkową wyjazdów z Polski wpływa zasadniczo okoliczność, że wszystkie kraje bezpośrednio sąsiadujące z Polską to kraje socjalistyczne, a dominacja ruchu turystycznego między krajami sąsiedzkimi jest zjawiskiem całkowicie naturalnym. Uwzględnić wreszcie należy, że przeprowadzona analiza ujmuje wyjazdy łącznie z jednodniowymi, a te w przypadku Polski dotyczą jedynie wyjazdów do NRD i CSRS.

Według orientacyjnej liczby dni spędzonych za granicą przez turystów polskich strukturę kierunkową można ocenić na 2/3 wyjazdów do krajów socjalistycznych i 1/3 do pozostałych. Pod względem dynamiki wyjazdów do tych krajów w pięcioleciu 1973-77 Polska ze średnim rocznym tempem 18,7% plasuje się na pierwszym miejscu przed CSRS /16,5%/ i Węgrami /13,5%/. Najbardziej sta-

tycznie przedstawiały się w omawianym pięciolociu wyjazdy do krajów kapitalistycznych z Rumunii /0,6% średnio roczne tempo wzrostu/ i ZSRR /1,8%/ . Polska jako cel wyjazdów turystów z pozostałych krajów socjalistycznych najwyżej odnotowana jest w NRD /30,2% wszystkich wyjazdów zagranicznych i CSRS /21,4%/ , co oznacza, że nasz kraj odgrywa dla turystów z tych krajów czołową rolę jako cel wyjazdów.

Taką samą rolę mimo nieco niższego wskaźnika struktury /niecałe 16%/ można przypisać Polsce jako krajowi docelowemu wyjazdów turystów z ZSRR. Około 10% stanowią wyjazdy do Polski dla ruchu turystycznego za granicę na węgry i Rumunii zaś zupełnie nie liczącym się partnerem /tylko 3,3%/ jest Polska w wyjazdach zagranicznych obywateli Bułgarii.

3. Ogólna aktywność turystyczna społeczeństwa polskiego na tle innych krajów socjalistycznych

Próbie oceny ogólnej aktywności turystycznej społeczeństwa polskiego na tle innych krajów socjalistycznych podjęto przez tabelaryczne zestawienie liczby wyjazdów turystycznych krajowych oraz zagranicznych wyjazdów turystycznych w 1976 roku. Zestawienie prezentuje tabela 3. Syntetycznym zestawieniem jest kolumna 8 tabeli, gdzie zamieszczono łączny współczynnik aktywności turystycznej powstały w rezultacie zsumowania współczynników dotyczących wyjazdów krajowych oraz wyjazdów zagranicznych. Jak widać, najwyższy poziom w tej klasyfikacji wśród krajów socjalistycznych osiąga Czechosłowacja a to przez równomiernie wysokie współczynniki w zakresie wyjazdów krajowych i zagranicznych. Na drugim miejscu plasuje się NRD /współczynnik 95,8 wobec 114,1 dla Czechosłowacji/. Drugą grupę stanowią Polska /80,8/ i Węgry /77,1/ zaś w trzeciej znalazły się Rumunia i ZSRR.

Nie udało się uwzględnić porównywalnego ujęcia dla Bułgarii ze względu na brak odpowiednich ujęć statystycznych krajowego ruchu turystycznego. Trzecia pozycja Polski w ujęciu łącznym wynika z wysokiego współczynnika aktywności turystycznej w za-

Tabela 3

Aktywność turystyczna europejskich krajów RWPG
w roku 1976

Kraj	Liczba ludności w mln	Wyjazdy turystyczne			Współczynnik aktywności w zakresie wyjazdów			Uwagi
		krajowe mln	zagraniczne ^{2/} mln	łącznie mln	krajowe mln	zagraniczne	łącznie	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bulgaria	6,8	.	0,7	.	.	8,0	.	1/ tylko ruch zarejestrowany we wszystkich rodzajach bazy noclegowej
Czechosłowacja	14,9	7,5	9,5	17,0	50,3	63,8	114,1	
NRD	16,8	3,5	12,6	16,1	20,8	75,0	95,8	
Polska	34,4	15,4	12,4	27,8	44,8	36,0	80,8	
Rumunia	21,4	8,1	0,5	8,6	37,8	2,3	40,1	2/ łącznie z ruchem jednodniowym
Węgry	10,6	3,9	4,7	8,6	36,8	44,3	77,1	
ZSRR	256,7	32,0	2,7	34,7	12,5	1,0	13,5	

Na podstawie tabeli 1 oraz załącznika 2
/opracowanie własne/

kresie turystyki krajowej i zdecydowanie niższej /czwartej/ pozycji w zakresie wyjazdów zagranicznych /współczynnik 36,0/.

Uwagi końcowe

Przedstawiona wyżej analiza pozwala na kilka stwierdzeń uogólniających, dotyczących aktywności turystycznej Polski na tle innych krajów europejskich w tym zwłaszcza socjalistycznych krajów RWPG.

1. Polska jest krajem o średnio rozwiniętej aktywności turystycznej społeczeństwa, przy czym aktywność w zakresie turystyki krajowej jest zarówno bezwzględnie wyższa aniżeli w zakresie wyjazdów zagranicznych, jak i plasuje Polskę wyżej /na drugiej pozycji/ w porównaniu z innymi krajami socjalistycznymi.

2. Polska należy do krajów, w których w ostatnim pięcioleciu dynamika wyjazdów zagranicznych należała do najwyższych /w wyjazdach ogółem na drugim miejscu po Węgrzech, w wyjazdach do krajów kapitalistycznych na pierwszym miejscu/ wśród wszystkich krajów europejskich RWPG.

3. Polska zajmuje czołowe miejsce jeśli chodzi o liczbę miejsc w domach wypoczynkowo-wczasowych i osiąga najwyższy wskaźnik korzystających z tych domów na 1 000 ludności, jednakże liczba osób korzystających w ciągu roku z 1 miejsca wczasowego jest najniższa, co dowodzi istnienia poważnych nie wykorzystanych rezerw.

Turystyka krajowa w niektórych krajach europejskich
w latach 1975 - 1976

/w tysiącach/

Kraj		1975		1976		Uwagi
		liczba udzielo- nych noc- legów	liczba osób	liczba udzielo- nych noc- legów	liczba osób	
1		2	3	4	5	6
Belgia	1/	2 669		2 749		1/ w hotelach i podobnych
tys.	2/	21 461		21 889		
Bułgaria	2/	19 651		21 780		2/ we wszyst- kich rodza- jach bazy
Dania	1/	3 452		3 637		2a/ wszystkie rodzaje za- kwaterowa- nia /komer- cyjne/
tys.	2/	9 732		10 276		
Finlandia	1/	4 233		4 174		
	2/	6 930				
Francja	2/		26 100		26 800	
Węgry	1/	2 177	1 122	1 155	2 242	
tys.	2a/	12 377	2 887	12 895	2 983	
Włochy	1/	92 124	22 600	88 187	21 620	
tys.	2/	217 403	29 384	213 232	28 546	
Holandia	2/	47 260	8 442	53 724	8 082	
Polska	1/	12 931	5 213	13 799	5 547	
	2/	37 851	12 607	45 984	12 807	
Rumunia	1/	11 612	5 366	13 663	5 514	
	2/	28 104	8 021	30 288	8 117	
Hiszpania	1/	37 461	13 755	38 938	14 827	
	2/	178 461	20 755	191 938	22 827	
Szwajcaria	1/	11 934	3 591	11 600	3 563	
	2/	34 995	6 594	34 786	6 632	
Turecja	1/	14 448	7 346	17 750	8 153	
Jugosławia	1/	13 987	6 082	15 509	6 398	
	2/	38 805	9 711	39 552	10 072	

Źródło: WTO Domestic tourism statistics 1977.

Turystyka w europejskich krajach RWPG w 1977 roku

P r z y j a z d y																	
Kraj	Ogółem				z krajów socjalistycznych				z PRL				z krajów pozostałych				Uwagi
	tys. osób	Dynamika			tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	Dynamika 1976= 100	średnie roczne tempo 1973-77	tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	1976= 100	średnie roczne tempo 1973-77	tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	Dynamika 1976= 100	średnie roczne tempo 1973-77	
		1976= 100	średnie roczne tempo 1973-77	1973-77													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Bulgaria	4569	113	9,0	2247	49,2	122	8,4	471	10,0	154	23,0	2322 ^{1/}	50,8	106	9,3	1/ w tym z Turcji 1554 tys.	
CSRS 2/	17795	102	17,0	16831	94,6	103	18,0	4801	27,0	83	.	964	5,4	99	3,8	2/ łącznie z ruchem jednodn.	
3/	7000	91	.	6036	82,2	90	.	1131	16,2	59	.	964	13,8	99	.	3/ bez ruchu jednodn.	
NRD	17143	99	-0,2	9524	55,5	101	1,1	6659	38,8	116	- 0,1	7619 ^{4/}	44,5	96	-1,9	4/ w tym z Zach.Ber- lina 296	
PRL 2/	10545	110	11,0	9611	91,1	109	15,7	.	.	.	.	934	8,9	119	12,5	5/ dane sza- cunkowe wg obliczeń własnych	
3/	5967 ^{5/}	.	23,4	5033 ^{5/}	84,3	.	20,3	.	.	.	.	934	15,7	.	.	6/ w tym z Finlandii 949 tys.	
Rumunia	3685	116	2,5	3214	87,2	122	2,0	751	20,4	157	20,8	471	12,8	86	-2,9		
Węgry 2/	12450	126	14,7	11117	89,3	128	16,7	2078	16,7	159	23,0	1333	10,7	112	4,9		
3/	7194	130	17,3	6260	87,0	134	.	.	.	.	.	934	13,0	106	1,9		
ZSRR	4400	113	10,9	2677	60,8	117	1,1	1176	26,7	127	22,1	1723 ^{6/}	108	39,2	7,0		

Kraj	w y j a z d y																Uwagi
	do krajów socjalistycznych								do krajów pozostałych								
	Ogółem				do PRL				do krajów pozostałych				do PRL				
	tys. osób	Dynamika 1976=100	średnie roczne tempo 1973-77	tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	Dynamika 1976=100	średnie roczne tempo 1973-77	tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	Dynamika 1976=100	średnie roczne tempo 1973-77	tys. osób	Struk- tura kol. 2=100	Dynamika 1976=100	średnie roczne tempo 1973-77		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Bulgaria	745	106	10,7	618	83,0	109	10,9	25	3,3	94	2,1	127	17,0	94	10,6	1/ w tym do Zach. Berli- na 1968	
CSRS 2/	9544	120	1,0	9183	96,2	120	1,1	2046	21,4	117	76,9	361	3,8	113	16,5		
NRD	12554	107	0,3	9544	76,0	107	-1,0	3795	30,2	100	-3,5	3010 ^{1/}	24,0	108	8,2	2/ na podstawie statystyki przyjazdów do Polski	
PRL 2/	12412	118	13,0	11894	95,8	118	12,9					518	4,3	129	18,7		
Rumunia	464	93	-0,5	385	83,0	88	-0,9	43 ^{2/}	9,3	84	28,0	79	17,0	125	0,6		
Węgry 2/	4685	119	24,0	4361	93,1	119	25,1	477	10,2	131	56,2	323	6,9	116	13,5		
ZSRR	2704	103	6,8	1774	65,6	109	10,0	428	15,8	108	11,0	930	34,4	95	1,8		

Źródła:

- Materiały z IX Plennarnego Posiedzenia Konferencji Państwowych Organów Turystycznych Krajów Socjalistycznych w Bratysławie, kwiecień 1974 / w jęz. rosyjskim/
- jw. z XII Posiedzenia Ulan Bator, czerwiec 1977,
- jw. z XIII Posiedzenia Sofia, maj 1978,
- Rocznik Statystyczny GUS 1978,
- Migracje Zewnętrzne 1977. Informacja Statystyczna Biura Paszportów MSW Warszawa 1976,
- St. Ostrowski - Rozwój ruchu turystycznego w Polsce w latach 1971-75. Instytut Turystyki 1979.
- G. Boron-Walczak, Z. Czechowski - Turystyka w krajach RWPG - 1976 oprac. Instytutu Turystyki.

Stanisław Wawrzyniak
Instytut Turystyki

POTENCJAŁ BAZY NOCLEGOWEJ DLA POTRZEB TURYSTYKI
W POLSCE

1. Podstawową miarą potencjału bazy noclegowej jest liczba i rodzaj miejsc noclegowych. Przez rodzaj miejsc należy rozumieć przede wszystkim podział na miejsca czynne przez cały rok /a w każdym razie zarówno w sezonie letnim jak i zimowym/ oraz miejsca sezonowe - czynne tylko w sezonie letnim. Drugim, uzupełniającym miernikiem potencjału bazy noclegowej jest jej zdolność recepcyjna, to jest liczba noclegów możliwych do udzielenia w normalnych warunkach eksploatacyjnych. Można więc mówić o potencjale bazy w skali całego roku jak też w odniesieniu do obu sezonów - letniego i zimowego.

Wyniki obliczeń zdolności recepcyjnej bazy noclegowej zawiera tabela zbiorcza, gdzie potencjał bazy noclegowej na potrzeby turystyki przedstawiono w skali rocznej, sezonu letniego /VI-IX/ i zimowego /I-III/.

2. Wielkość bazy noclegowej na potrzeby turystyki w Polsce inaczej jest przedstawiona w materiałach GUS, a inaczej przedstawia się w świetle materiałów zebranych przez Instytut Turystyki. Baza "turystyczna" /wg nomenklatury GUS/ przedstawiona w opracowaniach IT jest większa o blisko 30 tys. miejsc, baza "wypoczynkowa" większa o ok. 187 tys. miejsc, kwatery prywatne liczą o ok. 74 tys. miejsc więcej. Ponadto w materiałach Instytutu Turystyki zawarte są dane dotyczące liczby miejsc w sanatoriach uzdrowiskowych i miejsc kolonijnych w obiektach szkolnych, których materiały GUS nie zawierają. Z tego względu przy ocenie potencjału bazy noclegowej oparto się na materiałach Instytutu Turystyki jako kompletniejszych, aczkolwiek zachodzi obawa, że dane w nich zawarte mogą być nieco zawyżone.

W nomenklaturze stosowanej w zagadnieniach bazy materialnej turystyki za turystyczną bazę noclegową uznaje się wszystkie te obiekty, które wyłącznie są przeznaczone na potrzeby noclegowe turystyki. Natomiast kwatery prywatne, kolonie letnie w obiektach szkolnych, wakacyjne hotele studenckie w domach akademickich itp. są traktowane jako baza paraturystyczna.

Baza noclegowa na potrzeby turystyki w Polsce /nie licząc domów/, w wyniku wysokiego tempa rozwoju w ostatnich kilkunastu latach osiągnęła obecnie poziom ok. 1 650 tys. miejsc noclegowych. W strukturze tej bazy można wyodrębnić następujące grupy:

a/ baza turystyczna - licząca 921,4 tys. miejsc -
- 55,8 % całej bazy

w tym: 1/ baza otwarta /ogólnie dostępna/
32,3 % bazy tur.

2/ baza zamknięta /środowiskowa/ -
- 67,7 %

b/ baza paraturystyczna - licząca 729,9 tys. miejsc -
- 44,2 % całej bazy

a w tym: 3/ kwatery prywatne - 45,6 % bazy
paraturystycznej

4/ kolonie letnie w obiektach szkolnych
54,4 % bazy paraturystycznej

Ważnym kryterium bazy jest podział na bazę sezonową /letnią/ i bazę przystosowaną do użytku całorocznego. W odniesieniu do bazy turystycznej dane są dostatecznie ścisłe, można więc powiedzieć, że w jej obrębie baza całoroczna liczy 250,8 tys. miejsc noclegowych /27,2 % całej bazy turystycznej/.

W bazie sezonowej, liczącej 670,6 tys. miejsc, wyodrębnić warto miejsca w obiektach kubaturowych - 436,5 tys. miejsc, od miejsc na campingach i polach biwakowych - 134,1 tys. miejsc. W bazie paraturystycznej podział na miejsca czynne przez cały rok lub latem i zimą i miejsca czynne tylko latem jest obarczony błędami zawartymi w materiałach źródłowych. Stąd wielko-

ści te można traktować jedynie jako szacunkowe /najprawdopodobniej zaniżone/.

W całej bazie można wyróżnić część służącą potrzebom wypoczynku /ok. 84 %/ i potrzebom krajoznawstwa /ok. 16 %/. Baza użytkowana na potrzeby turystyki socjalnej stanowi ponad 75 % całej bazy.

Odrębną pozycję w bazie noclegowej na potrzeby turystyki stanowią "drugie domy". Całkowity brak danych na ten temat nie pozwala na przeprowadzenie rzetelnego szacunku. Fragmentaryczne informacje zebrane w niektórych wojewódzkich biurach planowania przestrzennego pozwalają na domniemanie, że mamy do czynienia z rzędem wielkości w granicach 40 - 60 tys. takich domów. Do obliczeń bilansowych przyjęto wielkość 150 tys. miejsc noclegowych, w tym do wykorzystania również w sezonie zimowym - w granicach 60 tys. miejsc.

Szczegółową strukturę bazy noclegowej przedstawiono w tabeli zbiorczej.

3. Charakteryzując bazę noclegową pod względem technicznym i warunków eksploatacyjnych, należy stwierdzić, że w przeważającej wielkości jest to baza o nader niskiej wartości. Około 30 % wszystkich miejsc w bazie turystycznej to miejsca w tzw. domkach campingowych i innego typu substandardowego budownictwa. Do tego dochodzi blisko 15 % miejsc nadających się tylko do biwakowania pod namiotami lub w samochodowych przyczepach campingowych. Znaczna część obiektów w budownictwie trwałym - zwłaszcza na Dolnym Śląsku to obiekty stare, budowane przed pół wiekiem lub jeszcze wcześniej, Schroniska i domy wycieczkowe PTTK, schroniska szkolne i inne tego typu obiekty są najczęściej przegęszczone /zbyt duża liczba miejsc na jednostce powierzchni/, przy czym są to również obiekty w znacznym stopniu zamortyzowane. W kwaterach prywatnych najczęstszym zjawiskiem jest zbytnie zagęszczenie miejsc oraz podstawowe braki w wyposażeniu. Lepszy stan techniczny i odpowiedni standard /choć przeciętnie niewysoki/ dotyczy hoteli, moteli i zajazdów, niektórych wypoczynkowych obiektów zakładowych. Odpowiednie warunki eksploatacyjne bazy są utrzymywane w sanato-

riach PPU i resortowych oraz w obiektach FWP, chociaż jedno i drugie przeważnie dysponują obiektami w starym budownictwie.

4. W rozmieszczeniu przestrzennym bazy noclegowej na pierwszy plan wybijają się: pas wybrzeża morskiego oraz Sudety i Karpaty /oczywiście w granicach Polski/. Obszar pojezierzy jako znacznie rozleglejszy, chociaż jego baza pod względem wielkości w przybliżeniu odpowiada bazie na obszarach górskich, nie wykazuje aż tak dużej koncentracji. Na tym obszarze wyróżnia się Suwalszczyzna i Pojezierze Kaszubskie. Na terenach górskich najslabiej zagospodarowane są Bieszczady i Beskid Niski. Uwzględniając podział administracyjny wyróżnić można trzy grupy województw:

- a/ najliczniejszą, z bazą stosunkowo niewielką, sięgającą w każdym województwie do maksimum 2 % całej bazy w Polsce, województw takich jest w sumie 30;
- b/ grupe pośrednią, z bazą 2 - 5% w każdym - takich województw jest 9 i grupe obejmującą;
- c/ 5 województw z bazą powyżej 5 % bazy krajowej w każdym.

Do tych 14 województw /w których skład wchodzi województwa mieszczące się w grupie pośredniej oraz województw z bazą powyżej 5 % bazy krajowej/, obejmujących łącznie blisko 67 % całej bazy, należą:

1/ szczecińskie	- 9,5% /1/	8/ wałbrzyskie	- 3,4% /8/
2/ nowosądeckie	- 8,1% /3/	9/ słupskie	- 3,2% /9/
3/ gdańskie	- 8,0% /4/	10/ olsztyńskie	- 3,2% /10/
4/ koszalińskie	- 7,7% /2/	11/ warszawskie	- 3,0% /13/
5/ bielskie	- 5,9% /6/	12/ bydgoskie	- 2,7% /11/
6/ suwalskie	- 4,0% /5/	13/ elbląskie	- 2,5% /12/
7/ jeleniogórskie	- 3,5% /7/	14/ poznańskie	- 2,1% /15/
		15/ zielonogórskie	- 1,7% /14/

W nawiasach podano pozycję województw, którą by zajmowały, gdyby wzięto pod uwagę jedynie bazę turystyczną /bez kwater prywatnych i kolonii letnich w szkołach/. Kwatery prywatne dominują w woj.: szczecińskim, gdańskim i koszalińskim /37,3%/

oraz w nowosądeckim i bielskim /24 %/. Kolonie letnie w szkołach są znacznie bardziej równomiernie rozłożone i wykazują mniejszy związek z rozmieszczeniem walorów turystycznych.

Rozmieszczenie bazy turystycznej w miastach i gminach ilustruje załączona mapa. Już na jej podstawie można stwierdzić znaczne rozproszenie bazy noclegowej. Fakt ten jeszcze bardziej się uwidacznia przy uwzględnieniu miejscowości z całą bazą noclegową, a więc także z kwaterami prywatnymi i koloniami letnimi w obiektach szkolnych.

W sumie miejscowości z bazą noclegową /bez "drugich domów"/ jest w Polsce ponad 3 600. W zdecydowanej większości są to miejscowości z niewielką liczbą miejsc. Ponad 75 % stanowią miejscowości z bazą liczące do 300 miejsc noclegowych. Niecałe 7 % miejscowości dysponuje bazą powyżej 1 tys. miejsc. Bardziej szczegółową strukturę wielkości bazy w miejscowościach podaje poniższe zestawienie:

Miejscowości z bazą noclegową				
do 100 miejsc	-	1 531	-	42,2 %
101 - 300 miejsc	-	1 203	-	33,1 %
301 - 500 miejsc	-	323	-	8,9 %
501 - 1 000 miejsc	-	324	-	8,9 %
1 000 - 2 000 miejsc	-	134	-	3,7 %
2 000 - 3 000 miejsc	-	39	-	1,1 %
3 000 - 5 000 miejsc	-	30	-	0,8 %
5 000 - 10 000 miejsc	-	30	-	0,8 %
powyżej 10 000 miejsc	-	19	-	0,5 %
R a z e m	-	3 633	-	100 %

O stopniu koncentracji bazy w stosunkowo niewielkiej liczbie miejscowości dowodzi fakt, że w 1,3 % miejscowości liczących powyżej 5 tys. miejsc skupia się w sumie ponad 570 tys. miejsc noclegowych, tj. blisko 35 % całej bazy.

Do największych miejscowości, ze względu na liczbę miejsc noclegowych, należą: Świnoujście, Gdańsk, Warszawa, Kołobrzeg, Władysławowo, Ustronie Morskie, Zakopane /każda powyżej 20 tys. miejsc/, Kraków, Gdynia, Poznań, Ustka, Wisła, Dziwnów, Leba, Sopot, Mielno Unieście, Krynica Zdrój, Dźwirzyno, Jastarnia /każda powyżej 10 tys. miejsc/.

Stopień koncentracji czy też dyspersji bazy jest różny w różnych województwach. Np. w woj. nowosądeckim baza występuje w 202 miejscowościach, a w szczecińskim - chociaż to województwo ma bazę większą - tylko w 100 miejscowościach. Ogólnie biorąc największa koncentracja ma miejsce w pasie nadmorskim, na innych obszarach występuje większe rozproszenie. Wyróżniają się jedynie największe miasta i nieliczne górskie ośrodki wypoczynkowe.

5. Dotychczasowe tendencje rozwoju bazy noclegowej wskazują, najogólniej rzecz biorąc, na:

- szybszy rozwój bazy otwartej /a szczególnie campingów i pól biwakowych/ niż bazy zamkniętej,
- szybszy rozwój bazy sezonowej w porównaniu z bazą całoroczną,
- przewagę budownictwa taniego, o niskim standardzie i stosunkowo krótkim okresie użytkowania.

Tempo rozwoju bazy było stosunkowo bardzo wysokie w latach 1957 - 70. Po 1970 r. tempo to wyraźnie zmalało, przy jednoczesnym zaznaczeniu się dużego przyrostu bazy trwałej, całorocznej /zwłaszcza hoteli, a także innych typów budownictwa na potrzeby turystyki/, co można określić hasłem: mniej ale lepiej! W ostatnim okresie daje się również zauważyć wysokie tempo rozwoju budownictwa "drugich domów".

Duże zmiany ilościowe /wzrost bazy 2,5-krotny w okresie 16 lat/ pociągnęły za sobą zmiany strukturalne i przestrzenne bazy otwartej na potrzeby krajoznawstwa /sezonowej i paraturystycznej/. Zmiany w strukturze przestrzennej wskazują m.in. na lepsze wykorzystanie walorów turystycznych występujących poza

tradycyjnymi obszarami gór i wybrzeża morskiego. Na terenach górskich wysokie tempo rozwoju występowało w obrębie Beskidów i Podhala, wyjątkowo zaś niskie w Sudetach. W bezwzględnych ilościach przyrostu miejsc noclegowych dominowały województwa: koszalińskie, szczecińskie, nowosądeckie, suwalskie, gdańskie, bielskie, olsztyńskie obejmujące ok. 46 % całego przyrostu bazy noclegowej. Natomiast województwa wykazujące wysoką dynamikę rozwoju bazy to przede wszystkim te, które w końcu lat pięćdziesiątych posiadały najmniejsze liczby miejsc.

6. Aktualna zdolność recepcyjna bazy noclegowej pozwala na udzielenie ok. 227 mln noclegów w ciągu roku. Wg danych GUS - w 1977 r. udzielono 106,1 mln noclegów w bazie liczącej 938,7 tys. miejsc. Przeprowadzając odpowiedni rachunek porównawczy, można stwierdzić, że zdolności recepcyjne bazy turystycznej i znacznej części kwater prywatnych były wykorzystane w ok. 73 %, przy czym zdolność recepcyjna bazy otwartej była wykorzystana nieco gorzej niż bazy zamkniętej /ok. 68 %/. Wpływ na to miało słabe wykorzystanie zdolności recepcyjnych campingów - ok. 66% oraz pól biwakowych - 34 %. Stosunkowo wysokie było wykorzystanie zdolności recepcyjnych hoteli - 92,1 %, natomiast zdolność recepcyjną modeli i zajazdów wykorzystano w 59 %.

W bazie zamkniętej najwyższe wykorzystanie dotyczyło sanatoriów uzdrowiskowych PPU i resortowych - blisko 100 %. Podobnie są wykorzystywane kolonie w obiektach szkolnych.

W sezonie letnim wykorzystanie zdolności recepcyjnych, obliczanych na ok. 163 mln noclegów, jest nieco wyższe niż średnio w roku i dochodzi do 80 %, przy czym zaskakujące jest to, że baza ogólnie dostępna jest wykorzystywana w ok. 61 %, a znacznie powyżej 80 % cała pozostała baza /zamknięta i paraturystyczna/. W sezonie zimowym wykorzystanie zdolności recepcyjnych wynosi ok. 65 %, przy czym podobnie jak w lecie niższy stopień wykorzystania wykazuje baza otwarta.

Szczegółowe dane o wykorzystaniu poszczególnych rodzajów bazy można uzyskać, posługując się tablicami wynikowymi GUS -

- Turystyka 1977.

Blisko 57 % całej zdolności recepcyjnej jest skupionych w 9 województwach /wartości w %/: 10,3 - nowosądeckim, 8,6 - - szczecińskim, 7,5 - bielskim, 7,1 - koszalińskim, 6,6 - gdańskim, 5,2 - jeleniogórskim, 4,8 - wałbrzyskim, 3,4 - warszawskim, 3,4 - suwalskim. Dalszych 7 województw: słupskie, olsztyńskie, bydgoskie, zielonogórskie, poznańskie i elbląskie, w każdym przeciętnie po 2,4 % ogólnej zdolności recepcyjnej, dając w sumie 16,8 % - powoduje, że w 16 województwach koncentruje się blisko 74 % całej zdolności recepcyjnej kraju. Jak wynika z tego wyliczenia, zdolności recepcyjne w skali całego roku w rozkładzie przestrzennym nie pokrywają się w pełni z wielkością bazy noclegowej, chociaż są dalej jej pochodną. Natomiast z wielkością tą /proporcjonalnie/ pokrywa się zdolność recepcyjna sezonu letniego. Podobnie, ale w odniesieniu do bazy całorocznej, pokrywa się zdolność recepcyjna w sezonie zimowym. Największy procentowo udział bazy całorocznej, a tym samym zdolności recepcyjnych sezonu zimowego, mają województwa: 16,8 - - nowosądeckie, 9 - jeleniogórskie, 8,1 - wałbrzyskie, 7,6 - bielskie, 6,2 - warszawskie, 4,7 - krakowskie, 3,8 - poznańskie, 3,7 - szczecińskie, 3,3 - koszalińskie. Na obszarach tych koncentruje się w sumie 41,5 % zdolności recepcyjnych, natomiast w wielkich centrach krajoznawczych /Warszawa, Kraków/ 10,9% oraz na Wybrzeżu 7,0%. Łącznie w wymienionych województwach skupia się 63,2 % zdolności recepcyjnych sezonu zimowego w kraju.

Recepcyjność poszczególnych województw w skali całego roku i w sezonie zimowym przedstawiono w tabeli 2.

7. Inne elementy wpływające na potencjał bazy noclegowej dla potrzeb turystyki to przede wszystkim tzw. baza mobilna oraz możliwości korzystania z mieszkań /cele turystyczne, a zwłaszcza wypoczynku urlopowego/ u krewnych lub znajomych.

Część bazy mobilnej, a więc turystyczne przyczepy samochodowe oraz samochody campingowe /te ostatnie w Polsce jeszcze

mało znane i dotychczas nie produkowane/, można by w zasadzie pominąć, jako że w potencjalnych bazach jest ujęta pojemność campingów i pól biwakowych. Jednakże wykorzystanie campingów wiąże się z posiadaniem tego rodzaju sprzętu /obok rozwoju motoryzacji i podstawowego sprzętu campingowego - tj. namiotów/, warto więc odnotować, że aktualnie w Polsce jest użytkowanych ok. 18-20 tys. samochodowych przyczep campingowych. Ich produkcja na rynek krajowy w ostatnich latach uległa znacznemu zwiększeniu /w roku 1970 - 50 sztuk, w roku 1978 - 7 500 szt./, a plany na dalsze lata przewidują dalszy jej rozwój /na rok 1979 - 8 500 szt./. Jest to ważne, ponieważ posiadanie samochodowej przyczepy campingowej często eliminuje dążność do posiadania "drugiego domu" i w istotny sposób wpływać będzie na rozwój sieci campingów.

Zakłady pracy dysponują również przyczepami campingowymi, co stanowi cenne uzupełnienie ich socjalnej bazy wypoczynkowej.

Znacznie skromniejsze są zasoby sprzętu pływającego, umożliwiającego jednocześnie korzystanie z noclegów. Jest to ponadto ta część bazy, która stanowi rzeczywiste uzupełnienie potencjału bazy noclegowej. Niespełna 700 jachtów morskich z ok. 4 900 miejscami noclegowymi oraz ok. 6,5 tys. jachtów śródlądowych z ok. 26 tys. miejsc noclegowych to aktualny potencjał tej bazy w Polsce. Nowe technologie produkcji jachtów oraz ich stosunkowo niewysoki koszt /dotyczy to jachtów śródlądowych/ pozwala sądzić, że zwiększenie ich produkcji na rynek krajowy, przy odpowiedniej popularyzacji żeglarstwa, może stać się podstawą dynamicznego rozwoju tej atrakcyjnej formy turystyki, przynosząc wiele korzyści społecznych i gospodarczych.

Szacunkowe wykorzystanie jachtów tylko przez 60 dni w roku daje blisko 2 mln noclegów i tę wielkość można dodać do zdolności recepcyjnych bazy noclegowej.

Korzystanie z gościny krewnych i znajomych, zwłaszcza w czasie wakacji i urlopów, jest formą powszechnie znaną, lecz umykającą statystyce. Szacunki oparte na fragmentarycznych badaniach

ankietowych^{1/} wykazują, że ok. 19 % respondentów spędziło urlopy u rodzin na wsi, a 15 % u rodzin w mieście, ale jednocześnie 22 % respondentów informowało, że w czasie urlopu korzysta z wczasów FWP, a 28 % - korzysta z wczasów zakładowych. Ponieważ dość dokładnie wiadomo, ile osób korzysta z wczasów FWP i zakładowych /wg GUS w 1977 r. 4 686 tys./, można pośrednio wnosić, iż z gościny u krewnych i znajomych w celach wypoczynkowych, zarówno na wsi jak i w mieście, korzystało 3 182 tys. osób - ok. 3,2 mln osób. Przeciętny czas pobytu wakacyjno-urlopowego szacuje się na ok. 18 dni, co przy 3,2 mln osób daje 57,6 mln noclegów. Stanowi to ok. 25 % całego potencjału bazy noclegowej /już łącznie z jachtami/ mierzonego zdolnością recepcyjną w skali całego roku. Jest to więc wielkość znaczna. Przy uwzględnieniu dużych ruchów migracyjnych społeczeństwa polskiego i stąd licznych związkach ludności miast z ludnością wsi - wielkość ta w zasadzie nie budzi zastrzeżeń, aczkolwiek powinna być potwierdzona badaniami opartymi na rzeczywiście reprezentatywnych próbach.

8. Potencjał bazy i wielkość potrzeb społecznych nie równoważą się w pełni. Szacunki ruchu turystycznego /J. Głownia, P. Wacławska/ na 1977 r. tylko w ruchu tzw. pobytowym zawierają 274,9 mln turystodni. Jest to zatem także ok. 270 mln noclegów. Wyliczony potencjał możliwości noclegowych /łącznie z pobytami u rodzin/ wynosi ok. 286 mln noclegów. A przecież pozostaje jeszcze 212 mln turystodni w wycieczkach i 113 mln turystodni w wypoczynku świątecznym, gdzie też pewna liczba noclegów jest niezbędna. Być może, szacunki ruchu są zawyżone. Pozostaje zatem inny rachunek. Niech miarą potrzeb społecznych będzie wskaźnik aktywności turystycznej /stosunek liczby uczestników wyjazdów wakacyjno-urlopowych do liczby ludności kraju/ założony na poziomie 60 % /jest to wskaźnik osiągnięty w Wielkiej Brytanii już w 1967 r. W tym czasie w krajach skan-

1/ Z. Skórzyński i in.: Dynamika społecznych wzorów wakacyjnych w Polsce w ostatnim 15-leciu /1960-1975/ Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki nr 4/76.

dynawskich wskaźnik ten wynosi 66 - 78 %/. Stwarza to potrzebę udziolenia ok. 315 mln noclegów /założono czas trwania wyjazdu wakacyjno-urlopowego tylko na 15 dni/, co przy obecnym potencjale nie jest możliwe. Należałoby przy tym odróżnić sprawę niepełnego wykorzystania potencjału bazy od sprawy zaspokojenia potrzeb społecznych. Są to bowiem dwie pozornie tylko zależne od siebie sprawy wynikające z zupełnie różnych uwarunkowań.

Tabela 1

Wielkość i struktura bazy noclegowej dla potrzeb turystyki w Polsce
- 1976r. oraz jej zdolność recepcyjna

Lp.	Rodzaje obiektów	Ilość miejsc nocleg. w tys.			Zdolność recepcyjna bazy w mln noclegów						
		Ogółem	%	cało- rocz.	%	całym roku	%	w sezon. letnim /VI-IX/ 9	%	w sezon. zimowym /I-III/ 11	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Hotele	57,1	3,2	53,6	11,5	16,14	7,1	6,17	3,8	4,36	13,6
2	Motele - zajazdy	3,1	0,2	3,0	0,6	6,99	3,1	2,90	1,8	1,77	5,5
3	Domy wycieczkowe	26,8	1,5	21,7	4,7	0,89	0,4	0,34	0,2	0,26	0,8
4	Schroniska	9,8	0,5	4,6	1,0	2,19	1,0	2,39	1,5	0,56	1,7
5	Schroniska szkolne	40,0	2,2	6,8	1,5	1,91	0,8	1,06	0,6	0,38	1,2
6	Campingi i pola biwak.	134,1	7,4	0,2	0,1	12,17	5,3	12,07	7,4	0,03	0,1
7	Inne obiekty nocleg.	26,6	1,5	12,6	2,7	5,29	2,3	2,87	1,8	1,03	3,2
	Razem baza otwarta	297,5	16,5	102,5	22,1	45,58	20,0	27,80	17,1	8,39	26,1
8	Sanatoria uzdrowisk.	25,3	1,4	24,4	5,3	7,32	3,2	2,74	1,7	1,98	6,2
9	Obiekty FWP	42,1	2,3	27,2	5,9	9,65	4,3	4,55	2,8	2,21	6,9
10	Domy wypocz. zakł.	434,6	24,1	84,4	18,2	63,44	28,0	46,94	28,8	6,84	21,4
11	Zakładowe obiekty										
	kolonijno-wypoczynk.	107,8	6,0	9,0	1,9	13,40	5,9	7,65	4,7	0,73	2,3
12	Inne obiekty wypocz.	14,1	0,8	3,3	0,7	2,12	0,9	1,52	0,9	0,28	0,9
	Razem baza zamknięta	623,9	34,6	148,3	32,0	95,93	42,3	63,40	38,9	12,04	37,7
13	Kwatery prywatne	332,7	18,5	99,5 x/	21,4	47,11	20,8	35,93	22,0	9,04	28,3
14	Kolonie w szkołach	397,2	22,1	54,0 x/	11,6	24,56	10,8	23,83	14,6	0,73	2,3
15	Drugie domy /wypocz./	150,0	8,3	60,0 x/	12,2	13,80	6,1	12,00	7,4	1,80	5,6
	Razem baza uzupełn.	879,9	48,9	213,5	45,9	85,47	37,7	71,76	44,0	11,57	36,2
	O g ó ł e m	1081,3	100	464,3	100	226,98	100	162,96	100	32,00	100

x/ szacunek oparty na fragmentarycznych i niepewnych przesłankach.

Tabela 2

Zdolność recepcyjna bazy noclegowej w województwach
w 1976 r.

Lp.	Województwo	Zdolność recepcyjna			
		w całym roku		w sezonie zimowym	
		mln nocleg.	%	mln nocleg.	%
1	Białskopodlaskie	0,59	0,28	0,02	0,07
2	Białostockie	1,22	0,57	0,18	0,60
3	Bielskie	16,00	7,50	2,29	7,58
4	Bydgoskie	5,40	2,53	0,67	2,22
5	Chełmskie	1,01	0,47	0,06	0,20
6	Ciechanowskie	0,82	0,38	0,08	0,26
7	Częstochowskie	1,69	0,79	0,21	0,70
8	Elbląskie	4,26	2,00	0,17	0,56
9	Gdańskie	14,12	6,62	0,80	2,65
10	Gorzowskie	2,95	1,38	0,26	0,86
11	Jeleniogórskie	11,00	5,16	2,73	0,04
12	Kaliskie	1,44	0,67	0,22	0,73
13	Katowickie	3,13	1,47	0,57	1,89
14	Kieleckie	3,35	1,57	0,61	2,02
15	Konińskie	1,55	0,73	0,15	0,50
16	Koszalińskie	15,07	7,07	1,01	3,34
17	Krakowskie	4,98	2,34	1,42	4,70
18	Krośnieńskie	4,09	1,92	0,70	2,32
19	Legnickie	0,67	0,31	0,09	0,30
20	Leszczyńskie	1,77	0,83	0,08	0,26
21	Lubelskie	2,23	1,05	0,32	1,06
22	Łomżyńskie	0,59	0,28	0,04	0,13
23	Łódzkie	1,61	0,76	0,40	1,32
24	Nowosądeckie	22,01	10,32	5,00	16,82
25	Olsztyńskie	5,44	2,55	0,28	0,93
26	Opolskie	3,19	1,50	0,42	1,39
27	Ostrołęckie	1,14	0,53	0,07	0,23
28	Piłskie	2,14	1,00	0,23	0,76
29	Piotrkowskie	2,07	0,97	0,26	0,86

c.d. Tabeli 2

1	2	3	4	5	6
30	Płockie	1,34	0,63	0,10	0,33
31	Poznańskie	4,75	2,23	1,15	3,81
32	Przemyskie	1,17	0,55	0,20	0,66
33	Radomskie	1,39	0,65	0,15	0,50
34	Rzeszowskie	1,50	0,70	0,34	1,13
35	Siedleckie	1,06	0,50	0,05	0,17
36	Sieradzkie	1,01	0,47	0,12	0,40
37	Skierniewickie	0,60	0,28	0,11	0,36
38	Słupskie	5,77	2,71	0,22	0,73
39	Suwalskie	7,31	3,43	0,46	1,52
40	Szczecińskie	18,32	8,59	1,11	3,68
41	Tarnobrzeskie	1,17	0,55	0,17	0,56
42	Tarnowskie	1,61	0,76	0,35	1,16
43	Toruńskie	1,91	0,89	0,23	0,76
44	Wałbrzyskie	10,11	4,77	2,43	8,05
45	Warszawskie	7,32	4,43	1,87	6,19
46	Włocławskie	3,19	1,50	0,69	2,28
47	Wrocławskie	1,95	0,91	0,53	1,75
48	Zamojskie	0,89	0,42	0,06	0,20
49	Zielonogórskie	5,28	2,48	0,44	1,46
	Polska ogółem	213,18	100	30,20	100

Uwaga

Mapa ilustrująca rozmieszczenie turystycznej bazy noclegowej w Polsce w 1976 r. znajduje się na końcu książki.

Michał Stalski
Izabela Dzierżanowska
Jerzy Zawistowski
Instytut Turystyki

ZMNIEJSZENIE OBSZARÓW WYPOCZYNKOWYCH WYZNACZANYCH
W LATACH 1967-1972
OCENA STANU AKTUALNEGO

1. Cel i przedmiot opracowania

Przedstawiona analiza materiałów wyjściowych, które w latach 1967-1972 służyły delimitacji terenów przeznaczonych do użytkowania turystycznego, ogranicza się tylko do tzw. obszarów wypoczynkowych I i II rangi.

Powierzchnię tych obszarów, pierwotnie wyznaczoną, jak i rodzaj, i ilość samych obszarów, zaczerpnięto z opracowania "Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r.", Instytut Turystyki i Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Warszawa 1973^{1/}. Zgodnie z wymienionym źródłem obszary wypoczynkowe, nazywane tam obszarami turystycznymi, wynoszą ogółem 52 300 km². Wyznaczono ich 130 i zgrupowano w 28 zespołach /kompleksach/.

Plan przestrzennego zagospodarowania dzieli wielkość 52 300 km² na dwie kategorie: obszary o wybitnym znaczeniu - 18,1 km² i obszary o bardzo dużym znaczeniu - 34,2 km².

Należy tu wspomnieć, że poprzednie opracowania ustalające wielkość przestrzeni turystycznej w Polsce określały powierzchnie obszarów wypoczynkowych w latach 1967-69 - na 45,7 tys. km², a w tym rangi I - 17,0 tys. km², rangi II - 28,7 tys. km².^{2/}

Omawiane tu źródło podstawowe uwzględnia ponadto wśród powierzchniowych jednostek dla użytkowania turystycznego - obszary wypoczynkowe III kategorii o wielkości 23,3 km² oraz tereny krajoznawcze o wielkości 79,3 km².^{3/}

1/ Tabela 5, s.s. 133-140.

2/ Plan Kierunkowy Zagospodarowania Turystycznego Polski, GKKEiT, Wrocław 1971, Tabela 1, s. 27.

3/ Plan przestrzennego zagospodarowania. Tabela 2, s. 23 i Tabela 4, s. 27.

Analiza dotyczy ewentualnych zagrożeń środowiska obszarów wypoczynkowych "o wybitnym znaczeniu", do których autorzy "Planu przestrzennego zagospodarowania" zaliczyli tereny o walorach wypoczynkowych I rangi oraz na obszarach "o bardzo dużym znaczeniu", do których autorzy zaliczyli tereny o walorach wypoczynkowych II rangi i tereny o przyrodniczych walorach krajoznawczych I rangi.

Celem przeprowadzonej analizy jest udzielenie udokumentowanej odpowiedzi na pytanie: czy przeprowadzona delimitacja 130 obszarów wypoczynkowych o łącznej powierzchni 52 300 km² zapewnia do 1990 r. swobodne i pełne użytkowanie tych terenów, oraz świadczenie w ich obrębie usług turystycznych? W pytaniu tym zawarta jest implicite wątpliwość czy walory środowiska przyrodniczego, zlokalizowane na tych obszarach, są równie atrakcyjne i reprezentują tę samą skalę przyciągania turystów i inwestorów turystycznych, co w latach 1967-1972, to jest w okresie, kiedy przeprowadzono ich inwentaryzację z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej.

Należy tu wspomnieć, że autorzy "Planu przestrzennego zagospodarowania..." - dali wyraz tym wątpliwościom w trakcie powstawania, tj. w 1972 r. Wyrazem tego jest opisanie "Stanu zanieczyszczeń i zagrożeń walorów turystycznych" /ss. 31-38/ oraz wysunięta koncepcja przestrzennego rozmieszczenia gospodarki turystycznej /ss. 126-127/. Pomimo to można stwierdzić, że dalszy rozwój przemysłu, sieci osadniczej, urbanizacji i infrastruktury technicznej oraz zmiany kierunków i intensywności gospodarki rolnej, leśnej i wodnej, zaobserwowane w latach 1972-78 i projektowane do 1990 r., stwarzają możliwości dalszego uszczuplenia obszarów wypoczynkowych i postępującej degradacji środowiska przyrodniczego, znajdującego się na tych obszarach.

2. Układ treści i materiałów informacyjnych

Prezentowana analiza składa się z trzech spójnych części: tabeli sumującej wyniki opracowania, tekstu omawiającego materiał informacyjny zawarty w tabeli oraz mapy, stanowiącej ilustrację kartograficzną do tabeli. Tabela zawiera informacje o

źródłach potencjalnych zagrożeń. Mapa w skali 1 : 2 000 000 przedstawia rozmieszczenie 130 obszarów i ich zespołów w Polsce oraz rodzaj potencjalnych zagrożeń odniesionych do określonych obszarów i ich zespołów oznaczonych strzałkami wraz z symbolami precyzującymi rodzaj potencjalnego zagrożenia. W stopniu, w jakim można było to przedstawić w ilustracji kartograficznej, zaznaczono również rodzaj potencjalnych zagrożeń, których źródło jest zlokalizowane w obrębie samego obszaru.

3. Informacje i materiały

Materiał informacyjny dotyczący jakości, źródeł i nasilenia ewentualnej degradacji walorów środowiska przyrodniczego zlokalizowanych w obrębie 130 analizowanych obszarach zaczerpnięto z następującej dokumentacji i przeprowadzonych wywiadów.

Dokumentacja:

1. "Wstępny projekt planu przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 1990", Komisja Planowania przy RM i Rządowy Zespół Ekspertów do Spraw Planu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 1973 r. /6 tomów/.
2. Zmiany w przestrzennym zagospodarowaniu kraju w latach 1971-1980", Komisja Planowania przy RM, Warszawa 1977.
3. Opracowania: J. Siuta, "Znaczenie odporności gleb /na degradację/ w gospodarce zasobami środowiska przyrodniczego, Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa 1976 r.

Wywiady przeprowadzono w:

- 1/ Zakładzie Ekologicznych Podstaw Kształtowania Środowiska, Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa.
- 2/ Zakładzie Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Instytut Geografii i Zagospodarowania Przestrzennego PAN, Warszawa.

Zgromadzony w ten sposób materiał ujawniał następujące potencjalne zagrożenia wobec różnych elementów środowiska przyrodniczego, stanowiących walory turystyczne, oraz potencjalne ubytki w powierzchni obejmującej owe walory na 130 obszarach:

- zagrożenia wynikające z lokalizacji w obrębie 130 obszarów działalności szkodliwej dla roślinności, czystości powietrza, czystości wód /przemysł, intensywne rolnictwo/,
- ubytki powierzchni pierwotnie wyznaczonych obszarów wynikające ze zmiany użytkowania ziemi na niekorzyść turystyki jak np. rozwój terenów zurbanizowanych /aglomeracje miejsko-przemysłowe, małe i duże miasta/,
- ubytki powierzchni pierwotnie wyznaczonych obszarów z racji wykluczenia na mocy aktualnych przepisów z intensywnego użytkowania turystycznego powierzchni objętych parkami narodowymi,
- zagrożenia wynikające ze szkodliwego wpływu różnych działalności, zlokalizowanych na obrzeżach i w odległości potencjalnego zagrożenia w stosunku do powierzchni obszarów wypoczynkowych /dotyczy to głównie skażenia powietrza, skażenia wód przepływowych rzek i zmiany stosunków wodnych i atmosferycznych ważnych dla roślinności/.

4. Komentarz do tabeli 1 i mapy

Material ten został przeanalizowany z punktu widzenia wiarygodności informacji, które można zamieścić w tabeli 1 i na mapie, stanowiącej ilustrację kartograficzną. Analizie poddano:

- a/ możliwości ustalenia zasięgu oddziaływania źródła ewentualnego zagrożenia na powierzchnię rozpatrywanych obszarów,
- b/ możliwości określenia szkodliwości lub ujemnego wpływu źródła ewentualnego zagrożenia na powierzchnię 130 obszarów,
- c/ możliwości określenia stopnia i skali oddziaływania degradacyjnego danego źródła zagrożenia na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego i czystość powietrza i wód powierzchniowych.

W wyniku analizy ustalono, że:

- ad a/ możliwość ustalenia zasięgu oddziaływania różnych źródeł dotyczy tylko kilku, a inne źródła ewentualnych zagrożeń nie dadzą się odnieść na podstawie analizy kartograficznej do 130 obszarów wypoczynkowych /np. pasma infrastruktury technicznej/.
- ad b/ szereg planowanych inwestycji gospodarczych i innowacji techniczno-organizacyjnych trudno zakwalifikować jako szkodliwe lub korzystne dla turystyki /np. melioracje rolne, budowa nowych zbiorników wodnych/. W związku z tym skupiono uwagę tylko na kilku źródłach zagrożeń zamieszczonych w tabeli.
- ad c/ nie można określić stopnia i skali oddziaływania degradacyjnego wszystkich wziętych pod uwagę źródeł zagrożeń /po selekcji dokonanej według ppkt. a i b/.
- Składają się na to następujące przyczyny:
- 1/ brak ustalonej odporności biocenotycznej szaty roślinnej i wód powierzchniowych na opady pyłów, gazów, dwutlenku siarki, nawozów sztucznych etc. - odporności różnej dla różnych obszarów wypoczynkowych i ich stref o zróżnicowanych cechach biologiczno-przyrodniczych;
 - 2/ brak skwantyfikowanej mocy urządzeń technicznych pomniejszających opad pyłów, gazów, związków siarki etc. w stosunku do źródeł zagrożeń emitujących te pyły, gazy etc. /to samo odnosi się do mocy oczyszczalni ścieków i kolektorów pomniejszających zanieczyszczenie wód powierzchniowych/;
 - 3/ brak skwantyfikowanej skuteczności projektów prac i inwestycji mających na celu rekultywację terenów zdegradowanych w sensie użyteczności gospodarczej /np. rekultywacja terenów zerodowanych/, które można by odnieść do rozpatrywanych 130 obszarów wypoczynkowych.

W wyniku powyższych ustaleń analiza aktualności lub nieaktualności materiałów wyjściowych dotyczących inwentaryzacji walorów i delimitacji obszarów turystycznych /wypoczynkowych/ uw-

zgodzonym w "Planie Przestrzennego Zagospodarowania Turystycznego Polski do 1990 r." ogranicza się do wskazania źródeł potencjalnych zagrożeń wobec jakości walorów środowiska przyrodniczego i komponentów krajobrazowych zidentyfikowanych, ustalonych w ciągu prac inwentaryzacyjnych w latach 1967-1979^{4/} i w rozpatrywanym "Planie Przestrzennego Zagospodarowania...", opracowywanym w latach 1972-1973. Analiza wskazuje ponadto prawdopodobne ubytki powierzchni rozpatrywanych 130 obszarów, wynikające ze stwierdzonej lub prawdopodobnej zmiany użytkowania ziemi, która nastąpiła w latach 1967-1978 lub która ma nastąpić do 1990 r.^{5/} przez prowadzenie na atrakcyjnych dla turystyki terenach innej działalności człowieka /aglomeracja, urbanizacja terenów, intensywne uprawy rolne i intensywne hodowle/, obniżającej stopień atrakcyjności tych terenów lub uniemożliwiającej ich intensywne użytkowanie turystyczne /chodzi tu o zmianę statusu prawnego parków narodowych o łącznej powierzchni ca 1 140 km²/.

Powyższe ustalenia zostały przedstawione w tabeli 1 i na mapie w dwóch blokach informacyjnych:

1. Wskazano źródło, z którego może pochodzić ewentualne oddziaływanie zagrożenia wobec walorów turystycznych i wskazano przyczynę prawdopodobnych ubytków atrakcyjnych terenów w obrębie 130 obszarów.
2. Wskazano ewentualny zasięg i nasilenie oddziaływania źródeł zagrożeń wobec powierzchni delimitowanych w 1973 r. w obrębie 130 obszarów^{6/}.

4/ Wynik prac inwentaryzacyjnych zawiera "Plan Kierunkowy Zagospodarowania Turystycznego Polski". GKKFiT, Wrocław 1971.

5/ Odczytywane z podanych wyżej źródeł informacje można podzielić na te, które wskazują na dokonaną lokalizację źródeł zagrożenia do 1978 r. i na te, które zapowiadają przyszłą lokalizację źródeł zagrożenia do 1990 r.

6/ Regionalizacja turystyczna oddziaływania źródeł zagrożenia wobec 130 obszarów została dokonana przez autorów analizy. Materiały wyjściowe były podawane w skali 22 regionów przed 1975 r. i w skali 49 województw po 1973 r. Ustalenie zasięgu oddziaływania źródeł zagrożeń zostało dokonane tylko na podstawie synchronizacji informacji kartograficznej kilku map.

Uwaga: Stopień zagrożenia potencjalnego został ustalony jako funkcja zasięgu i nasilenia szkodliwego oddziaływania danego źródła. Stopień zagrożenia dla każdego źródła emitującego zagrożenie mierzy się inaczej. Natomiast stopień oddziaływania degradacyjnego na walory środowiska przyrodniczego bez znajomości cech biocenotycznych i wynikającej stąd odporności nie został ustalony.

Biorąc pod uwagę źródło zagrożeń najczęściej oddziałujące szkodliwie /lub wykluczająco/ na obszary wypoczynkowe, należy wymienić:

- tereny o rolniczej wartości przestrzeni produkcyjnej powyżej 70 punktów,
- strumień związków siarki $> 20 \text{ t/km}^2$ na rok,
- lasy o najwyższej produktywności siedlisk,
- obszary kompleksowej działalności gospodarki rolnej,
- emisję pyłów i gazów /dwie skale/,
- zanieczyszczenie wód powyżej dopuszczalnej normy /dwie skale/,
- parki narodowe /jako tereny o ograniczonej penetracji turystycznej/,
- rejony wydobywania surowców mineralnych /dwie grupy/,
- rozwój aglomeracji miejskich.

Z materiałów dotyczących zmian w przestrzennym zagospodarowaniu kraju w latach 1971-1980 wynika, że już obecnie wyeliminowano z turystycznego użytkowania dwa obszary /głównie z przyczyn przemysłu wydobywczego/ o łącznej powierzchni 110 km^2 .

Obszary, na które oddziałuje największa ilość źródeł zagrożeń lub wyklężeń terenowych, pojawiają się w następujących zespołach obszarów: Wrocławskim, Łódzkim, Mazowiecko-Podlaskim, Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Kieleckim, Sudetów Zachodnich, Sudetów Środkowych i Wschodnich, Beskidu - Śląskiego i Żywieckiego.

Źródłem zagrożenia o największym zasięgu i nasileniu oddziaływania dewastacyjnego mogą być opady dwutlenku siarki o stężeniu powyżej 20 t/km^2 na rok. Zagrażają one 24 obszarom, z tym

że 7 z tych obszarów może być zagrożonych o zasięgu terenowym wynoszącym więcej niż 70% ich powierzchni. Łączna powierzchnia tych 7 obszarów wynosi 3 592 km².

Z tabeli 1 wynika, że najmniej zagrożone dewastacją środowiska przyrodniczego i wykluczeniami terenowymi są obszary położone w strefie krajobrazu pojeziernego i części nizin środkowopolskich. Natomiast obszary położone w strefie przy-morskiej są narażone w dużym stopniu na szkodliwą działalność innych gałęzi gospodarki narodowej /należy wziąć pod uwagę, że są to obszary bardzo niewielkie/.

W strefach krajobrazowych najbardziej potencjalnie zagrożonych, tj. w strefie podgórskiej i górskiej dostrzega się ewen-tualne ubytki dużych terenów w obrębie obszarów wypoczynkowych, z tym że niektóre obszary pozostają jako enklawy nie zagrożone, o możliwościach swobodnej działalności turystycznej.

5. Wnioski

Przedstawione w tabeli 1 i na mapie informacje ukazują istniejące lub planowane źródła zagrożeń oraz przyczyny poten-cjalnych ubytków terenów wobec pierwotnie delimitowanych 130 obszarów dla użytkowania turystycznego.

Pomimo że ten zespół informacji nie ustala /z przyczyn podanych wyżej - patrz pkt 4/ stopnia i skali degradacji walorów turystycznych ani wielkości powierzchni obszarów, któ-re mogłyby być wyeliminowane z użytkowania turystycznego, moż-na stwierdzić, że podstawy delimitacyjne 130 obszarów wypoczyn-kowych i ich walorów z roku 1973 nie są aktualne.

Stopień zagrożenia tych obszarów i wynikające stąd ubytki powierzchni każdego z nich powinny być przedmiotem oddzielnego opracowania, uwzględniającego dokładną inwentaryzację wszyst-kich źródeł zagrożeń, ich siłę oddziaływania na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego, skuteczność funkcjonowania urządzeń przeciwdziałających opadom zanieczyszczeń /wysokość kominów, filtry etc./, skuteczność funkcjonowania oczyszczalni

ścieków i kolektorów, efektywność przewidzianych prac i inwestycji rekultywacji terenów zdegradowanych gospodarczo.

Tego rodzaju opracowania, oparte na badaniach terenowych oraz opiniach ekologów i inżynierów sanitarnych, mogą dać pełną odpowiedź o skali rzeczywistych zagrożeń walorów środowiska przyrodniczego i komponentów krajobrazu 130 obszarów i mogą stanowić o konieczności wyeliminowania z użytkowania turystycznego określonych powierzchni spośród dotychczasowej powierzchni owych 130 obszarów.

Wśród delimitowanych obszarów wypoczynkowych zlokalizowane są liczne uzdrowiska. Warto tu wspomnieć, że rzeczywistą ochronę przed wpływem szkodliwej działalności gospodarczej stwarza od strony prawnej trwały status terenów uzdrowiskowych. Są one chronione na mocy Ustawy z dnia 17.06.1966 r. o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym /Dz.Ustaw Nr 23/66 poz. 150/. Sądzić można, iż powierzchnia obu kategorii terenów uzdrowiskowych /statutowych i w rozwoju/ wynosi w skali Polski ca 3 000 km². A zatem na 52 300 km obszarów wypoczynkowych zaledwie ca 3 000 km² jest objętych ochroną prawną przed degradacyjną działalnością człowieka.

Przykład prawnego uregulowania ochrony terenów uzdrowiskowych przed działalnością degradacyjną wobec walorów środowiska przyrodniczego nasuwa wniosek o potrzebie, a nawet konieczności ustanowienia ochrony prawnej obszarów wypoczynkowych, reprezentujących walory turystyczne I i II rangi.

Rodzaje i źródła potencjalnych zagrożeń obszarów wypoczynkowych I i II rangi
wyznaczonych w Planie Przestrzennego Zagospodarowania Turystycznego Polski
do roku 1990

[illegible]

		o.d. tabeli 1															
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
6	19	Poj. Drawskiego Zach. }	1310	-	-	-	1/6	-	-	-	-	-	-	-	-		
	20	Poj. Drawskiego Wsch. }	560	-	-	-	1/8	-	-	-	-	-	-	-	-		
	21	Poj. Szczecineckiego	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	22	Jez. Lobięcińskiego	6720	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	23	Poj. Wsch. Pomorskiego	1240	-	-	-	1/30	-	-	-	-	-	-	-	-		
	24	Górnej Brdy	350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	25	Jez. Charzykowskiego	410	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	26	Jez. Wdzydzkiego	1510	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	27	Zach. Poj. Kaszubskie	300	-	-	-	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-		
	28	Pobrzeża Kaszubskiego	620	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	29	Szwajcarlii Kaszub. }	2350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	30	Raduni	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	31	Borów Tucholskich Płn. }	2420	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	32	Borów Tucholskich Płd. }	270	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	33	Zbior. Koronowskiego	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
7	34	Poj. Iławsko-Olsztynskie	900	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	35	Górzna	980	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	36	Poj. Iławsko-Olsztynskie	4280	-	-	-	1/3	-	-	-	-	-	-	-	-		
	37	Wlk. Jez. Mazurskich	4280	-	-	-	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-		
	38	Poj. Mrągowskiego	4280	-	-	-	1/3	-	-	-	-	-	-	-	-		
	39	Wlk. Jez. Mazurskich	1620	-	-	-	1/5	-	-	-	-	-	-	-	-		
	40	Puszczy Piskiej	480	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	41	Puszczy Boreckiej	1140	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	42	Poj. Elckiego	2880	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
8	43	Poj. August. Suwalskie	740	-	-	-	1/10	-	-	-	-	-	-	-	-		
	44	Wzniesień Płn. Białost. }	650	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	45	Sejn	1320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	46	August. Suwalski	2880	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	47	Puszczy August. }	740	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	48	Poj. Myśliborsko-Waleckie	650	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	49	Poj. Zach. Myśliborskie	1320	-	-	-	1/8	-	-	-	-	-	-	-	-		
	50	Myśliborza	1320	-	-	-	1/10	-	-	-	-	-	-	-	-		
	51	Jez. Barlineckiego	1320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	52	Jez. Dobiegniewskich	1320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	53	Drawy	1320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	54	Zach. Poj. Waleckiego	1320	-	-	-	1/2	-	-	-	-	-	-	-	-		
9	55			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
0	56			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	57			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	58			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	59			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	60			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	61			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	62			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	63			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	64			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	65			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	66			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	67			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	68			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	69			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	70			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	71			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	72			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	73			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	74			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	75			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	76			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	77			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	78			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	79			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	80			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	81			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	82			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	83			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	84			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	85			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	86			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	87			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	88			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	89			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	90			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	91			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	92			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	93			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	94			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	95			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	96			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	97			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	98			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	99			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	100			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
11	52	Wsch. Poj. Valeckiego	170	-	-	-	2/3	-	-	-	-	-	-	-	-
		<u>Poj. Lubuskie</u>	<u>1220</u>												
	53	Puszczy Rzepińskiej	190	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	54	Poj. Lubniewicko-Lag.	530	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	55	Jez. Paszczewskich	490	-	-	-	1/3	-	-	-	-	-	-	-	-
	56	Puszczy Noteckiej	210	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	57	Poj. Międzychodzko-Sierakowskiego	500	x	x	-	1/3	-	-	-	-	-	-	-	1/2
12		<u>Poj. Leszczyńskie</u>	<u>740</u>												
	58	Jez. Zbąszczyńskich	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	59	Jez. Wolsztynskich	120	-	-	-	3/4	-	-	-	-	-	-	-	-
	60	Poj. Sławskiego-Zach.	90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	61	Poj. Sławskiego-Wsch.	240	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	62	Leszna	170	-	-	1/2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13		<u>Poznański</u>	<u>200</u>												
	63	Wągrowca	440	-	-	-	1/10	-	-	-	-	-	1/3	-	1/5
	64	Warty	460	-	x	-	-	1	-	-	-	-	3/4	1/4	-
14		<u>Gnieźnieńsko-Gostyń.</u>	<u>1610</u>												
	65	Poj. Gnieźnieńskiego	460	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	66	Gopla	360	-	-	1/4	-	-	-	-	1/10	-	-	-	-
	67	Ciechocinka	110	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	68	Poj. Gostynińskiego	680	-	-	1/8	1/5	-	-	-	1/50	-	-	-	-
15		<u>Wrocławski</u>	<u>210</u>												
	69	Obornik Śląs.	80	-	x	/silna erozja gleb/	-	-	1/5	-	-	-	-	-	-
	70	Mietkowa	40	-	x	80%	-	-	1/8	-	-	-	1/8	-	-
	71	Ślęży	90	-	-	-	-	-	1/3	1/3	1/3	-	-	-	-
16		<u>Łódzki</u>	<u>1640</u>												
	72	Doliny Warty	230	-	-	1/8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	73	Ozorkowa	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/6	-
	74	Bełchatowa	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/8	-	x
	75	Puszczy Pilickiej													
	76	Zbłor. Sulejów	1270	x	x	1/20	1/20	-	-	-	-	1/30	1/10	-	-
	77	Deliny Pilicy													
	78	Proseny													

wyeliminowany ze względu na wydobycie surowców mineralnych

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
28		Beskidu Śląskiego i Żywieckiego	2690												
128		Beskidu Śląskiego i Żywieckiego													
129		Koniakowa i Zwardonia	2690	-	-	-	-	-	-	-	1/6	-	1/2	1/30	-
130		Babiej Góry i Beskidu Makowskiego													
		Razem Polska	52300												

Źródła:

dla rubryk 1 - 4 Plan Przestrzennego Zagospodarowania Turystycznego Polski do roku 1990, Komisja Planowania przy RM i Instytut Turystyki, Warszawa 1973.

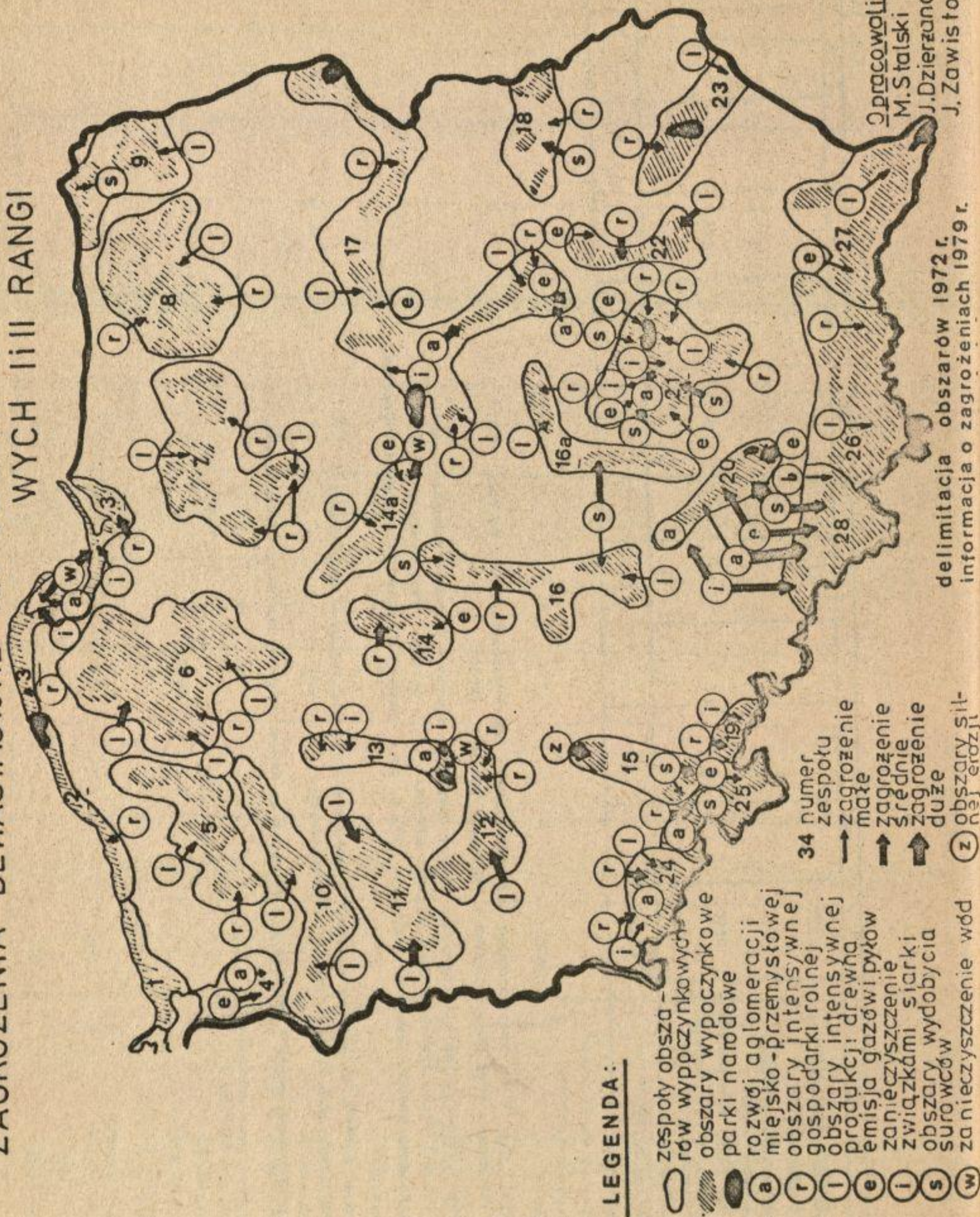
dla rubryk 5 - 16 Ustalenia Autorów Ekspertyzy oparte na studiach 6 zeszytów opracowania: Wstępny Projekt Planu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 1990, Komisja Planowania przy RM, Rządowy Zespół Ekspertów, Warszawa 1973 r. oraz oparte na materiałach zaktualizowanych.

+/ Szacunki autorów ekspertyzy ustalające potencjalny zasięg terenowy oddziaływania źródeł zagrożeń wobec obszarów wypoczynkowych.

"X" / dotyczy rubryk 5 i 6 i oznacza występowanie na danym obszarze zanieczyszczonych wód.

ZAGROZENIA DEWASTACYJNE NA OBSZARACH WYPOCZYNKO — WYCH III RANGI

- 164 -

Zbigniew Mikołajczak
Dyrektor Departamentu
Ruchu Turystycznego GKT

WNIOSKI Z EKSPERTYZ^{1/}

Realizacja społecznej polityki partii po VI i VII Zjeździe PZPR przyczyniła się w dziedzinie szeroko pojmowanego wypoczynku i turystyki do dalszego upowszechniania wśród ludności Polski tej formy odnowy i doskonalenia sił psychofizycznych oraz rozwoju osobowości. Dalszy postęp w tej sferze wymaga aktywizacji i zwiększenia skuteczności działań programowo-koncepcyjnych i organizacyjno-ekonomicznych równocześnie na wielu płaszczyznach.

Wszechstronniej wypada przede wszystkim poznać główne czynniki i procesy społeczne i gospodarcze, które mogą wskazać na celowość, przedmiot i zakres aktualizacji przyjętego decyzją Prezydium Rządu w kwietniu 1976 r. programu rozwoju turystyki do 1990 r. Przemiany zachodzące w Polsce we wszystkich dziedzinach życia mają bowiem istotny wpływ także na społeczne wymagania w dziedzinie turystyki.

Od pewnego czasu nasuwa się jednak pytanie: jaką miarą oceniać współczesny i przyszły rozwój potrzeb społecznych oraz warunki i sposób ich zaspokajania? Z poszukiwań odpowiedzi i wielu dyskusji powstał projekt omówienia już podczas II posiedzenia Głównego Komitetu Turystyki problematyki kształtowania ruchu turystycznego w Polsce w świetle współczesnych potrzeb.

O opinie zwrócono się do kilkudziesięciu rzeczoznawców - pracowników nauki, instytucji i organizacji turystycznych oraz działaczy społecznych. Analizy, oceny i sugestie, sformułowane na piśmie, zostały omówione w gronie obejmującym

^{1/} Materiał uzasadniający projekt uchwały przedstawiony 3 maja 1979 r. członkom GKT.

ponad stu fachowców, m.in. z resortów i organizacji współdziałających z GKT.

Ekspertyzy, łącznie z wnioskami wynikającymi z dyskusji, wykorzystano następnie do opracowania materiałów na II plenum GKT.

Wielostronna konsultacja potwierdziła trafność wyboru tematyki jednego z pierwszych posiedzeń Głównego Komitetu Turystyki utworzonego ustawą sejmową w maju 1978 r. Podobnie bowiem jak we wszystkich innych dziedzinach także w turystyce ogniwem warunkującym właściwą harmonizację celów społecznych jest możliwie najgruntowniejsza znajomość potrzeb. W celu ich zaspokajania muszą powstawać programy i plany oraz dostosowane do nich metody i miary uzyskiwania realnego postępu w dziedzinie turystyki. Zasada ta ma teoretyczne wsparcie w podstawowym prawie ekonomicznym społeczeństwa socjalistycznego stwierdzającym, że dzięki uspołecznieniu środków produkcji bezpośrednim celem ustrojowym jest dążenie do maksymalnego zaspokajania potrzeb społecznych.

Formułowanie założeń programowych w turystyce napotyka szereg trudności, wynikających przede wszystkim z niezadowalającej wiedzy o mechanizmach powstawania potrzeb oraz ich wpływie na sposób produkcji i sposób życia.

"Skoro jednak w ramach polityki społecznej - jak pisze prof. J. Szczepański w swojej najnowszej książce^{2/} - ocenia się przede wszystkim kwestie zaspokojenia potrzeb, spożycia indywidualnego i zbiorowego, świadczeń i warunków życia i pracy, to nasuwa się logiczny wniosek, że pojęcie potrzeby i teoria potrzeb stanowią istotne narzędzia polityki społecznej w ścisłym tego słowa znaczeniu oraz działań podejmowanych przez władze państwa lub inne instytucje i organizacje dla stworzenia warunków zaspokojenia tych potrzeb".

"Nie jest bowiem dla polityki społecznej - pisze J. Szczepański - rzeczą obojętną, czy polityk kierujący tym szerokim zakresem działań ma jakiś wpływ na powstanie i rozwój potrzeb,

2/ J. Szczepański: Rozważania o konsumpcji i polityce społecznej. Warszawa 1978.

czy też rozwój potrzeb dokonuje się spontanicznie, w sposób, na który polityka nie ma wpływu, a jej zadaniem jest tylko nadążanie za tymi potrzebami i ich zaspokojeniem".

Opowiedzenie się za aktywną polityką społeczną, charakteryzującą lata siedemdziesiąte w Polsce, oznacza bowiem w turystyce konieczność trafnego formułowania programu jej rozwoju i zadań prowadzących do jego realizacji, planowego rozdziału i wykorzystania środków materialnych oraz zasobów siły roboczej, stałego doskonalenia ekonomiki i działań organizacyjnych oraz wdrażania zdobytych postępów naukowo-technicznego. Odnosi się to do wszystkich typów związanej z turystyką działalności ideowo-wychowawczej, gospodarczej, organizacyjnej, kształceniowej, wypoczynkowo-leczniczej itd.

Funkcje zdrowotne i poznawcze wypoczynku i turystyki

Zasięganie opinii ekspertów i uczestników ruchu turystycznego podczas przygotowania tego posiedzenia GKT miało na celu wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń praktycznych i istniejących elementów rozpoznania naukowego do sformułowania zadań i planów na przyszłość.

Do potrzeb, których elementarnego znaczenia nikt nie podważa, należą potrzeby związane z funkcjonowaniem organizmu ludzkiego a ich zaspokojenie jest niezbędne do utrzymania przy życiu każdego pojedynczego człowieka i całych społeczeństw. Są to - w pewnym uproszczeniu - potrzeby biologiczne i psychiczne.

Wiele z nich ma ścisły związek z pracą, która jest podstawą bytowania człowieka, a więc także z odnową sił zużywanych podczas pracy, czyli z fizjologicznego punktu widzenia z likwidacją zmian, powstałych w organizmie podczas pracy a nazywanych zmęczeniem. Zmęczenie jest zjawiskiem pozytywnym, sygnalizującym potrzebę wypoczynku. Może być jednak zjawiskiem szkodliwym, gdy przekształca się w zmęczenie przewlekłe. Powoduje wówczas zarówno zmniejszenie zdolności do pracy i jej wydajności, jak i zwiększenie zagrożenia wypadkowego. Wywiera często ujemny wpływ na organizm człowieka i nawet przyczynia się do osłabienia lub wręcz utraty zdrowia. Bywa również czynnikiem zakłócającym stosunki człowieka z jego środowiskiem społecznym, czynnikiem

wywołującym zachowania agresywne, nastroje konfliktowe, stany frustracji i inne.

Do znacznego obniżenia aktywności psychofizycznej, powstawania różnych dolegliwości i chorób, głębokich zmian w psychice, a także istotnych zmian w organizmie może dojść nie tylko na skutek długotrwałego stanu zmęczenia lub niezaspokojenia trwałych wymagań biologicznych, lecz także zmiennych, zależnych w dużym stopniu od środowiska, wymagań psychicznych.

Ze społecznego punktu widzenia najistotniejsze są osobiste i społeczno-kulturalne potrzeby psychiczne. Zaliczyć do nich należy potrzeby określające dynamikę życiową jednostki - a więc potrzebę doskonalenia, samorealizacji, niezależności, swobody, nowych doświadczeń, odprężenia, spokoju itd., oraz potrzeby intelektualne jednostki - np. poznawcze, twórcze, aktywności, informacji, doznań estetycznych, wymiany myśli a także potrzeby sfery emocjonalnej - szacunku, zabawy, rozrywki, wyróżniania się, naśladownictwa itp.

Wypoczynek usuwa negatywne skutki zmęczenia zarówno fizycznego jak i psychicznego. Jest więc warunkiem zachowania zdolności do pracy - i nie tylko do pracy - w każdym wieku, jej wysokiej wydajności, warunkiem zachowania zdrowia człowieka i jego właściwych zachowań społecznych.

W kraju wysoko uprzemysłowionym, a takim jest współczesna Polska, ilościowy i jakościowy rozwój urbanizacji oraz industrializacji powoduje powstanie zagrożeń, którym tradycyjny wypoczynek bierny nie przeciwdziała dostatecznie. Coraz powszechniejsze wprowadzanie mechanizacji, automatyzacji i chemizacji do procesów produkcyjnych a nawet zajęć domowych zwiększa wydajność pracy, co decyduje o postępie, ale równocześnie powoduje wzrastające obniżenie układu nerwowego i sprzyja zmniejszeniu wydolności organizmu ludzkiego.

Przy niewłaściwym sposobie odżywiania się, a nawet nadmiarze pożywienia w stosunku do fizjologicznych potrzeb, w organizmie ludzkim powstają różne ujemne skutki. Są one pogłębiane przez wzrastające skażenie środowiska bytowania. Stąd postępowi cywilizacyjnemu towarzyszy powstawanie wielu schorzeń, określonych często jako "cywilizacyjne", jak m.in. choroby układu krążenia,

układu nerwowego, narządów zmysłów, oddechowych, trawienia.

Jednym z nielicznych - jak dotychczas - konkretnych sposobów zapobiegania w znacznym stopniu tym chorobom jest aktywność ruchowa wzmacniająca wydolność organizmu lub utrzymująca ją na odpowiednim poziomie przez dłuższy czas. Szczególnie skuteczny - jak wykazuje nauka i doświadczenie - jest wypoczynek czynny. Prof. dr hab. med. Stanisław Kozłowski wprowadzając określenie "biologicznie niezbędnego minimum aktywności ruchowej" odnosi je także do turystyki, która stwarza możliwości zaspokojenia tej elementarnej potrzeby. Zdaniem psychologów turystyka może zaspokajać również wszystkie ważne społecznie potrzeby psychiczne.

Potrzeba wypoczynku jest właściwa wszystkim ludziom. Każdy mieszkaniec naszego kraju powinien więc dbać o regenerację własnych sił i to przede wszystkim w dwóch wymiarach - codziennym i dorocznym. Sposób wypoczywania zależy od indywidualnych przyzwyczajeń, możliwości, zamiłowań itd. Ale dla polityki społecznej ważne jest zarówno zaspokajanie istniejących już potrzeb, jak i kształtowanie potrzeb społecznie najbardziej wartościowych i pożądanых - w tym wypadku racjonalnego wypoczynku.

Potrzeby można kształtować w różny sposób, m.in. poprzez uświadamianie, propagowanie zachowań pożądanых, zapewnienie odpowiednich warunków materialnych, właściwą organizację. Nieprzypadkowo we wszystkich krajach uprzemysłowionych, zwłaszcza w państwach socjalistycznych, coraz większego znaczenia nabiera wypoczynek aktywny.

Dla organizatorów wypoczynku i jego szczególnej formy turystyki wynikają z tego konkretne wnioski. Ważne jest nie tylko zapewnienie wypoczywającemu wygodnego łóżka i smacznego pożywienia, ale przede wszystkim atrakcyjnego programu umożliwiającego wybór różnych form aktywności, sprzyjających odnowie sił.

W turystyce należy mówić o zaspokajaniu także szczególnie ważnej potrzeby psychicznej, jaką jest ciekawość świata. Człowiek żyje bowiem w określonym systemie społecznym, który współdecyduje o jego potrzebach. Przez uczestnictwo w tym systemie wchodzi w określony układ stosunków i zależności ze światem otaczającym i one nadają kierunek jego aktywności. Istotnym

warunkiem osiągnięcia zamierzonego celu jest u człowieka zapewnienie właściwej orientacji, czyli informacji, by mógł działać świadomie. Potrzeby informacyjne odczuwane są tym silniej, im bardziej komplikują się i różnicują warunki społeczne, co współcześnie jest procesem ciągłym i przebiegającym szybciej niż w poprzednich dziesięcioleciach. Wzrastająca popularność turystyki ma swoje źródło m.in. w tym, że zaspokaja różnorodne potrzeby informacyjne i poznawcze, nazywane tradycyjnie krajoznawczymi.

Tak więc coraz silniejszymi współcześnie bodźcami rozwoju turystyki są potrzeby aktywnego wypoczynku i wymagania poznawcze. Zaspokojenie tych potrzeb wpływa na ludzkie postawy i zachowania. Stąd tak duże znaczenie ideowo-wychowawcze turystyki, stąd tak wiele ujawnia się w tej sferze społecznej aktywności, a organizacjom turystycznym stale przybywa zrzeszonych.

Z podobnych przyczyn właśnie turystykę kwalifikowaną - wymagającą sprawności i umożliwiającą poznanie kraju, innych ludzi itp. - uważa się za społecznie szczególnie wartościową i godną wszechstronnego poparcia.

Struktura potrzeb wypoczynkowo-turystycznych

Odnowa sił i wymagania poznawcze są współcześnie najistotniejszymi bodźcami rozwoju turystyki dlatego, że stały rozwój naszego kraju wymaga nowego spojrzenia zarówno na problematykę zmęczenia i wypoczynku jak również na problematykę wychowania i aktywizacji życiowej przez poznanie czyli krajoznawstwo.

Trudno dziś mówić o wypoczynku w ogóle, bo coraz ważniejszy jest wypoczynek skutecznie usuwający zmęczenie i rozwijający osobowość. Dzisiaj nie wystarcza ograniczanie się do oglądania np. zabytków przeszłości a nawet materialnego dorobku dnia dzisiejszego, bo coraz istotniejsza jest znajomość procesów społecznych zachodzących w kraju i na świecie. Stąd też turystyka tym lepiej zaspokaja współczesne potrzeby ludzkie, im wszechstronniej zapewnia odnowę sił i poznanie tego, co dzieje się - bliżej lub dalej - wokół nas, oczywiście odpowiednio do osobistych możliwości, umiejętności lub skłonności.

Ocena stopnia zaspokojenia potrzeb społecznych jest bardzo trudna, podobnie jak szacunek ich wielkości. Dotyczy to również wypoczynku i turystyki. Istotnych informacji dostarczają jednak analizy rozwoju turystyki.

Przed 35 laty związki zawodowe pierwsze podjęły organizację wczasów dla pracujących i ich rodzin, a w 1949 roku na wniosek Komisji Centralnej Związków Zawodowych Sejm specjalną ustawą powołał do życia Fundusz Wczasów Pracowniczych. Pobudzająca i kształtująca społeczne potrzeby wypoczynkowo-turystyczne rola FWP była ogromna, podobnie jak rozwijającego się od końca lat pięćdziesiątych - z inicjatywy samorządów robotniczych - zakładowego budownictwa wczasowo-wypoczynkowego. Liczba korzystających z wczasów rośnie stale i w roku 1978 osiągnęła prawie 4,5 mln osób.

Duży wpływ na rozwój i zaspokajanie potrzeb miało zjednoczenie tradycyjnych organizacji turystycznych i powstanie Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, wzbogacenie o turystykę programu Ludowych Zespołów Sportowych, wznowienie działalności Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych itp. Istotne znaczenie miał także stały rozwój usług Polskiego Biura Podróży "Orbis", następnie nowych biur podróży, a od połowy lat siedemdziesiątych kilkudziesięciu terenowych przedsiębiorstw turystycznych.

Polityka społeczna partii i władz państwowych, przejawiająca się m.in. w tworzeniu coraz to liczniejszych instytucji służących zaspokajaniu wypoczynkowo-turystycznych potrzeb społeczeństwa, spowodowała bardzo szybki rozwój turystyki. Miał on jednak szereg ujemnych cech wynikających m.in. z rozproszenia sił i środków, a niekiedy nie nadążał za społecznymi potrzebami szeregu grup ludności.

Np. ocena rozmiarów rocznego wypoczynku mieszkańców miast, którzy ukończyli 15 lat, i odnosząca się do połowy lat siedemdziesiątych wskazuje, że w celach rekreacyjnych poza miejsce stałego zamieszkania przynajmniej raz w roku na okres jednego tygodnia wyjechało 50 procent ludności. Najaktywniejsi byli mieszkańcy dużych miast:

z miast do 10 tys. mieszkańców wyjechało w 1976	- 37% lud.
z miast z 10-20 tys.	" " " - 51% "
z miast z 20-100 tys.	" " " - 46% "
z miast powyżej 100 tys.	" " " - 64% "

Ze wsi natomiast w 1976 roku wyjechało zaledwie 11 proc. ludności powyżej 15 lat.

Nieco wcześniejsza publikacja GUS "Urlopy pracownicze w 1973 r." umożliwia zorientowanie się w zasięgu środowiskowym wypoczynku urlopowego poza domem.

Wyjazdy urlopowe w różnych grupach zawodowych w 1973 r.

Grupy zawodowe	Wyjeżdża na urlop w % ogółu	Wczasy FWP i za- kładowe w % ogółu	Do rodzin i znajo- mych x/	Korzysta- ją z ulg w % ogółu xx/
1	2	3	4	5
Specjaliści w zawo- dach nietechn. z wyższym wykształ- ceniem	80,4	27,4	27,0	26,1
Inżynierowie, pro- jektanci, konstrukt. i pokrewni	79,4	30,1	26,0	31,8
Prac. adm.-biur. i z wykształceniem wyższym	80,6	41,0	20,1	34,2
Specjaliści w za- wodach nietechn. bez wyższego wykształc.	54,9	30,1	45,0	20,0
Technicy, mistrzo- wie i pokrewni	60,4	35,6	35,9	26,5
Pracow. adm.-biuro- wi bez wyższego wykształcenia	54,7	42,8	32,1	28,1
Pracow. umysłowi w transporcie i łącznie	43,9	40,7	48,3	16,9
Prac. umysłowi w handlu i usługach	39,7	42,2	43,1	20,0
Wyspecjaliz. personel w roln. i leśnictwie	30,0	24,4	34,1	11,0

1	2	3	4	5
Prac.fizyczni w transp. i łączności	26,2	29,1	61,4	9,0
Prac.fizyczni w handlu i usługach	31,9	27,5	54,8	11,9
Robotnicy przemysłowi i pokrewni	35,2	32,9	51,3	14,9
Robotnicy budowlani i pokrewni	22,4	30,1	58,5	9,5
Robotnicy niewykwalifikowani	25,1	28,3	64,7	10,3
Niewykwalifikowany personel obsługi	21,7	19,9	69,6	6,6
Robotnicy rolni i leśni	11,9	9,3	71,9	5,2
O g ó ł e m	41,6	34,4	42,0	17,7

x/ Bezpłatnie oraz za opłatą.

xx/ Wyrażony w % wyjazdów odsetek korzystających z ulg w opłatach wahał się od 30,4 do 50,4 /średnio 42,6%/.

Źródło danych wyjściowych: "Urlopy pracownicze w 1973 r", GUS.

Analiza odnosi się do wypoczynku dorocznego. Istotę społecznych problemów w tej dziedzinie ilustrują przede wszystkim dane o poszczególnych grupach pracowniczych oraz o istniejących jeszcze m.in. rozpiętościach pomiędzy pracownikami z wyższym wykształceniem a niektórymi grupami robotników o niższych kwalifikacjach, oraz pomiędzy możliwościami wypoczynku dorocznego pracowników dużych i niektórych małych zakładów pracy.

Dane te niewiele mówią jednak o wypoczynku dorocznym wszystkich członków rodziny, a jest on przecież dla polityki społecznej jedną z zasadniczych spraw. Wspólny wypoczynek rodzinny - jak wskazują dane z różnych badań reprezentatywnych od 1974 r. - nie jest jeszcze zjawiskiem powszechnym, chociaż coraz częstszym w porównaniu z wczesnymi latami sześćdziesiątymi.

Również nie jest jeszcze powszechny wypoczynek ludzi w wieku przedemerytalnym i emerytalnym, a także niepełnosprawnych, wymagających częściowo innego typu usług niż ludzie młodszy i w pełni sił.

Tak więc w dalszym ciągu niezbędne są wysiłki mające na celu zwiększenie możliwości udziału w różnych formach wypoczynku tych grup zawodowych i społecznych, które z niego jeszcze należycie nie korzystają.

Rodziny z dziećmi - dla przykładu - poszukują przede wszystkim możliwości wypoczynku poza domem bez konieczności odbywania dalekich podróży. Emeryci i renciści chętnie wypoczną także poza głównymi sezonami, jeżeli zapewni im się stosowne do wieku usługi po niższych cenach, zwłaszcza w miejscowościach o wybitnych walorach klimatycznych.

Dla mieszkańców wsi natomiast - jak wykazuje opracowanie pt. "Aktywność turystyczna mieszkańców wsi" - turystyka ma swoją odrębność i specyfikę. Jest ona wyznaczana przez szereg czynników, jak np. inne terminy sezonów turystycznych - nie miesiące letnie, ale właśnie późna jesień, zima i wczesna wiosna - mniej upowszechnione nawyki wypoczynku i podróżowania w celach niezawodowych, ale wzrastające zainteresowanie wymianą doświadczeń, znaczna przewaga zorganizowanej turystyki zbiorowej nad indywidualną, wśród młodzieży zamieszkałej na wsi nasilające się dążenie do uprawiania turystyki kwalifikowanej.

Są to czynniki sprzyjające na ogół intensyfikacji starań o rozwój turystyki wśród mieszkańców wsi. Wymagają one jednak spełnienia szeregu warunków, np. udostępniania w okresach przed i posezonowych zamkniętych zakładowych obiektów wypoczynkowych. Potrzebne jest także wydzielenie z bazy turystycznej w dużych miastach określonej liczby miejsc w okresach przed i posezonowych na potrzeby wczasów dla mieszkańców wsi i zapewnienie atrakcyjnego programu kulturalnego, poznawczego, rozrywkowego. Są to postulaty możliwe do spełnienia, wsparte realnie istniejącym popytem.

Potrzeby wypoczynku młodzieży są zaspokajane coraz wszechstronnie. Np. odsetek uczniów, wyjeżdżających na wakacje przy-

najmniej na dwa tygodnie w roku zwiększył się z 18 proc. w 1960 r. i 24 proc. w 1970 r. do 46 proc. w 1975 r. Nadal jednak wskazuje znaczne zróżnicowanie terytorialne. Np. w 1977 r. z woj. łódzkiego wyjechało 78 proc. uczniów, ale z woj. tarnowskiego tylko 18 proc.

Młodzieży szkolnej w wieku 10-14 lat wypoczywało w sposób zorganizowany poza domem ponad 50 proc., ale w wieku 15-19 lat już tylko 12 proc., a jest to przecież wiek, w którym utrwalają się różne nawyki na całe życie, w tym stylu wypoczywania.

Jeżeli przyjąć, że "najwyższym szczeblem szkolnej edukacji turystycznej jest obóz wędrowny", to musi budzić zaniepokojenie fakt, że w 1978 r. z tej formy wakacji skorzystało zaledwie 5 proc. uczniów w wieku 15-19 lat, w sumie 188,1 tys. osób czyli dwa razy więcej niż w 1955 r., ale tylko 7,8 proc. ogółu uczniów wyjeżdżających w sposób zorganizowany na wakacje /w 1965 r. odpowiednio 6,4 proc./

W Polsce istnieje tymczasem bardzo rozwinięty system schronisk młodzieżowych, których nasz kraj ma najwięcej wśród wszystkich zrzeszonych w Międzynarodowej Federacji Schronisk Młodzieżowych i zajmuje drugie miejsce w świecie pod względem ilości miejsc noclegowych w sezonie letnim. Schroniska te umożliwiają znaczne zwiększenie liczby obozów wędrownych, pod warunkiem podjęcia szeregu działań organizacyjnych - m.in. przygotowania nowych tras wędrownych, wcześniejszej publikacji informacji o schroniskach, uzupełnienia ich wyposażenia.

Podjęcie tych działań jest ze wszech miar uzasadnione m.in. wysoką pozycją turystyki w hierarchii uznawanych przez młodzież wartości, dotyczących pożądanых sposobów spędzania czasu wolnego, oraz bardzo dużą popularnością turystyki zwanej kwalifikowaną, wędrowsko-przygodową. Podobnie przedstawiają się, w pewnym uproszczeniu, problemy w innych środowiskach młodzieżowych, pomijając turystykę zagraniczną, która nie jest tym razem przedmiotem szeregowej oceny.

Z punktu widzenia polityki społecznej wypoczynek młodzieży jest problemem szczególnie istotnym. Jednak dopiero systematyczne badania wypoczynku młodzieży i innych grup ludności pozwo-

lą na bardziej dokładną charakterystykę. Z tego też względu zachodzi konieczność nie tylko doskonalenia badań, ale i rejestracji statystycznej rozmiarów ruchu turystycznego, by poznać wielkości potrzeb już zaspokajanych i potrzeb, które wymagają pobudzenia i kształtowania dla ogólnospołecznego pożytku.

Jednym z istotnych elementów oceny wielkości potrzeb wypoczynkowo-turystycznych jest wielkość populacji. Na następne dziesięciolecie aktualne prognozy demograficzne Głównego Urzędu Statystycznego przedstawiają się następująco:

Prognoza demograficzna na lata 1980-1985-1990

Ludność	1980	1985	1990
Ogółem	35 909 250	37 065 996	39 045 471
w tym:			
miasta	21 025 880	23 004 301	25 082 291
dzieci i młodzież 0-17 lat	10 307 602	11 054 956	11 471 019
dorośli w wieku 18-59/64	21 372 156	22 100 320	22 548 595
dorośli w wieku 60/65 i więcej	4 229 522	4 510 720	5 025 859

W okresie 10 lat przybędzie 1 165,4 tys. dzieci i młodzieży /11 proc./, ludności w wieku produkcyjnym 1 176,1 tys. /5 proc./ oraz w wieku emerytalnym 795,3 tys. /18 proc./. Z punktu widzenia potrzeb wypoczynkowo-turystycznych szczególnie istotny jest wzrost liczby ludności miejskiej o 4 066,4 tys. /19 proc./. Miasta i to przede wszystkim duże wchłoną nie tylko cały przyrost ludności, ale jeszcze pewną jej część zamieszkałą dotychczas na wsi. Należy spodziewać się utrzymania tej tendencji również na lata następne, kiedy to w roku 2 000 liczbę ludności w Polsce przewiduje się na około 41 milionów.

Rozwój wypoczynku poza własnym mieszkaniem jest silnie związany z urbanizacją. Jeżeli weźmie się pod uwagę dotychczasowe metody pomiaru ruchu turystycznego, to w tzw. osobodniach 21-procentowemu wzrostowi liczby mieszkańców miast w latach 1960-1970 odpowiadał ponad dwukrotny wzrost ruchu turystycznego, a w latach 1970-1977 - 16-procentowemu wzrostowi ludności miejskiej wzrost ruchu o około 110 proc. Jeżeli więc ludność miejska w 1990 roku wzrośnie w porównaniu z 1977 około 25 proc., to ostrożnie licząc można przyjąć podwojenie do tego roku rozmiarów ruchu turystycznego.

Szacunki te mają na celu wskazanie rozmiarów problemu w nadchodzących latach, bo zwiększać się będzie - chociaż dzisiaj trudno określić, w jakim rozmiarze - także ilość czasu wolnego.

Zaspokajanie wypoczynkowo-turystycznych potrzeb odzwierciedla się również w wydatkach ludności na ten cel. Z badań Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług wynika np., że wydatki na turystykę stanowiły w 1974 r. 4,9 proc. spożycia ogólnego dóbr i usług, a w 1975 r. - 5 proc. Bliższą analizą wydatków turystów indywidualnych w 1974 r., zamieszkałych w miastach, wykazała, że sięgały one 32,1 mld zł, w tym 18,3 proc. na komunikację, w tym także benzynę i usługi motoryzacyjne, 5,3 proc. na zakwaterowanie, 20,8 proc. na wyżywienie z przewagą samodzielnie przyrządzanych posiłków, 5,2 proc. na sprzęt sportowo-turystyczny, 6,2 proc. na rozrywki.

Analiza ta nie objęła wydatków ludności wiejskiej na turystykę, wydatków z funduszy społecznych i wydatków turystów zagranicznych w Polsce, w sumie 7,5 mld zł.

Szacunki te nie są wolne od uproszczeń. Posłużyły one za punkt wyjścia do opracowania prognozy na rok 1990, w którym wydatki na turystykę oszacowano w cenach z 1974 r. na sto mld zł i około 7 proc. spożycia ogólnego dóbr i usług.

Analizy powyższe wypadałoby uzupełnić przewidywanym wzrostem przeciętnego poziomu wykształcenia i kultury ludności - zwłaszcza klasy robotniczej, mającym także istotny wpływ na rozwój jej potrzeb wypoczynkowo-turystycznych. Do jakichkolwiek by jednak szacunków sięgnąć, wszystko wskazuje na to, że omawiane potrzeby będą się zwiększały, co stworzy organizatorom wypoczynku i turystyki nowe problemy, rozszerzy ich zadania i obowiązki

wobec społeczeństwa.

Materiałne podstawy turystyki

Jednym z bardzo trudnych problemów jest zapewnienie materialnych podstaw zaspokajania wypoczynkowo-turystycznych potrzeb społecznych. Sprawy bazy omówione będą podczas jednego z najbliższych posiedzeń GKT, zostaną więc tym razem przedstawione tylko w syntetycznym skrócie. Więcej uwagi wypada więc poświęcić zagadnieniom dotyczącym regeneracji sił.

Kraj nasz jest turystycznie atrakcyjny. Charakteryzuje się walorami naturalnymi i kulturalnymi wysokiej wartości, przeto podstawowe potrzeby wypoczynkowe zawsze będą zaspokajane w polskich warunkach geograficznych i rodzimym klimacie, a więc tych samych warunkach, w jakich społeczeństwo żyje codziennie. Oznacza to, że nie wystarczy oceniać walory turystyczne kraju wyłącznie pod kątem liczby dni słonecznych lub obszarów z odpowiednio grubą pokrywą śnieżną, zalegającą przez kilkadziesiąt dni w zimie, ale także z innych punktów widzenia. Geoklimatyczne warunki życia w Polsce uprzywilejowują wypoczynek zróżnicowany w formach i w czasie, a więc przede wszystkim wypoczynek aktywny, który - co warto ponownie podkreślić, uważany jest coraz powszechniej za najbardziej wartościowy dla obywatela współczesnego, wysoko uprzemysłowionego państwa.

Różne są turystyczne walory poszczególnych regionów Polski. Przed około 10 laty podjęto udaną próbę oceny jakości tych walorów na różnych obszarach i niektóre o łącznej powierzchni około 50.000 km² uznano za obszary turystyczno-wypoczynkowe I i II rangi. Na tej podstawie Komisja Planowania przy Radzie Ministrów i Instytut Turystyki opracowały "Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 roku" /Warszawa 1973/.

Plan ten nie jest w pełni aktualny. Realizacja na przykład "Programu Wisła" zmieni szereg jego założeń wyjściowych. Wypadało więc zastanowić się, czy tereny uwzględniono w "Planie" istotnie zapewniają do roku 1990 swobodne i pełne użytkowanie ich przez turystykę.

Pomimo niekompletności źródeł dotyczących zaistniałych

zmian, stopnia i zakresu oddziaływań degradacyjnych oraz skuteczności przedsięwzięć zapobiegawczo-rekultywacyjnych, już wstępna analiza wykazała, że istnieje szereg zagrożeń dla różnych obszarów lub ich części w regionach: wrocławskim, łódzkim, kieleckim, mazowiecko-podlaskim, Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Sudetów Zachodnich, Środkowych i Wschodnich, Beskidu Śląskiego i Żywieckiego, a niektóre tereny już nie nadają się do turystycznego użytkowania.

Tak więc podstawy wytyczenia przed kilku laty obszarów wypoczynkowych i oceny ich walorów turystycznych są częściowo nieaktualne. Niezbędne jest więc ponowne określenie ich rozmiarów, ustalenie źródła zagrożeń i sposobów skutecznego im przeciwdziałania. Należy także zdecydować o priorytetach ich użytkowania oraz przesądzić, które obszary są dla regeneracji sił ludności tak cenne i niezbędne, że nie mogą zmieniać swego charakteru.

Jeżeli się weźmie pod uwagę, że dzięki ustawie z czerwca 1976 r. o uzdrowiskach i leczeniu uzdrowiskowym objęto prawną ochroną około 3 tys. km² powierzchni, to nasuwa się wniosek, że ochroną prawną przed zagrożeniem degradacyjnym objąć należy przede wszystkim te obszary, które zasługują jeszcze na zaliczenie ich do I kategorii. Jest to wniosek tym bardziej aktualny, że trwają prace nad ustawą o ochronie środowiska naturalnego.

Ochrona terenów turystycznych ma zasadnicze znaczenie dla wszystkich rodzajów wypoczynku, zarówno urlopowego jak i codziennego.

W praktyce administracyjnej wielu krajów, w tym również w Polsce, potrzeby wypoczynku codziennego, zwłaszcza mieszkańców miast, określa się m.in. wskaźnikiem powierzchni terenów przeznaczonych na rekreację. Wprowadzone zarządzeniem nr 9 Ministra Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska ze stycznia 1974 r. wskaźniki przewidują dla nowej zabudowy wielorodzinnej w miastach co najmniej 8 m² powierzchni rekreacyjnej na jednego mieszkańca. Spełnienie wymagań tego normatywu natrafia na trudności wynikające z niedostatecznego, w stosunku do rozwoju motoryzacji, uwzględnienia miejsca na parkingi. Normatyw ten nie obowiązuje jednak na terenach zabudowanych do 1975 r., chociaż wypoczynek jest potrzebny każdemu.

Celowe jest więc prowadzenie dokładnej ewidencji terenów służących codziennemu wypoczynkowi i uwzględnienie w planach przestrzennych obszarów, które swoją wielkością odpowiadałyby liczbie ludności, a odległość od miejsca zamieszkania wynosiłaby najwyżej pół godziny jazdy autobusem. Tereny te powinny być zagospodarowane do rekreacyjnego użytkowania przy częściowej pomocy czynów społecznych i środków funduszy turystyki i wypoczynku. Niezbędne jest wzmocnienie działania organów państwowych w tej dziedzinie, by zapewnić należyte zaspokojenie potrzeb codziennego wypoczynku ludności.

Podobnie należy wokół miast wyznaczyć tereny rekreacyjne oraz ich wyposażenie na cele cotygodniowego wypoczynku, uwzględniając obszary leśne z wyznakowanymi szlakami, akweny, ośrodki oraz obiekty i urządzenia rekreacyjne, a także ścieżki kolarskie, którymi można bezpiecznie opuścić miasto na rowerze.

Bardzo istotne znaczenie dla możliwości zaspokajania zwiększających się społecznych potrzeb turystycznych mają rozmiary i struktura bazy materialnej.

Podstawową miarą potencjału usługowego bazy noclegowej jest ilość i jakość miejsc noclegowych oraz rozwój obiektów, w których się znajdują, a także w czyim władaniu są te obiekty oraz ich przestrzenne rozmieszczenie. Ważny jest również podział na miejsca dostępne cały rok oraz miejsca sezonowe. Biorąc pod uwagę, że racjonalne wykorzystanie miejsca np. dostępnego cały rok nie może trwać 365 dni, ale około 290 dni a sezonowego odpowiednio krócej, Instytut Turystyki podjął próbę oceny rozmiarów możliwości usługowych udostępnianych turystyce miejsc noclegowych w Polsce na podstawie danych własnych i GUS oraz dodatkowych szacunków dla 1976 roku.

W syntetycznym skrócie wyniki przedstawiają się następująco:

Wielkość bazy noclegowej dla potrzeb turystyki w 1976 r.

Rodzaje obiektów	Liczba miejsc noclegowych ogółem /w tys./
Hotele	57,1
Motele, zajazdy	3,1
Domy wycieczkowe	26,8
Schroniska	9,8
Schroniska szkolne	40,0
Kempingi i pola biwakowe	134,1
Inne	28,6
Razem baza ogólnodostępna	297,5
Sanatoria uzdrowiskowe	25,3
Obiekty FWP	42,1
Domy wycieczkowe zakładów pracy	434,6
Zakładowe obiekty kolonijno-wypocz.	107,8
Inne	14,1
Razem baza tzw. zamknięta	623,9
Kwatery prywatne	332,7
Kolonie w szkołach	397,2
Tzw. drugie domy /weekendowe/	180,0
Razem baza paraturystyczna	879,0
Jachty morskie i śródlądowe	30,9
Prywatne mieszkania u krewnych i znajomych	800,0
Razem baza mobilna	830,9

W zestawieniu tym po raz pierwszy uwzględniono, chociaż opierając się na niezbyt dokładnych szacunkach, wielkości tak zwanej mobilnej bazy noclegowej, to znaczy tej, która jest wykorzystywana przez osoby wyjeżdżające poza miejsce zamieszkania w celach wypoczynkowych. Jest to baza bardzo trudna do ujęcia w zbiorach statystycznych, chyba że na podstawie w miarę dokładnych badań reprezentatywnych.

Usługi bazy mobilnej, przede wszystkim mieszkań prywatnych u krewnych lub znajomych, ocenia się np. w RFN na około 14 proc. wszystkich noclegów turystycznych, we Francji na około 36 proc.

Bazy tej w ocenach możliwości recepcyjnych nie można pomijać, bowiem turyści korzystający z niej nie są wprawdzie rejestrowani w obiektach turystycznych lub wypoczynkowych czy paraturystycznych, ale użytkują tereny i inne urządzenia służące ogółowi turystów. Orientacja w tej dziedzinie jest szczególnie ważna dla gospodarzy miejscowości i regionów, w których koncentruje się ruch turystyczny, to znaczy przede wszystkim województw: nowosądeckiego, szczecińskiego, bielskiego, koszalińskiego, gdańskiego, jeleniogórskiego, wałbrzyskiego, warszawskiego czy suwalskiego.

Przedstawionych wyżej danych nie można sumować, bo mają zbyt zróżnicowany charakter. Potencjał usługowy całej bazy noclegowej w 1978 r. oceniono na ogółem 286 mln noclegów /w tym ok. 57 mln w bazie mobilnej/.

Doświadczenia ubiegłego roku wykazały, że jednym z istotnych czynników niepełnego wykorzystania części bazy noclegowej była jej niska jakość i niedostatki infrastruktury rekreacyjnej. Baza ta wymaga więc szybkiej modernizacji, o ile modernizacja jest bardziej opłacalna niż nowe inwestycje. W każdym przypadku niezbędna jest kategoryzacja wszystkich obiektów turystyczno-wypoczynkowych, niezależnie od tego, kto nimi zarządza.

Zaistnieją dzięki temu przesłanki do sterowania możliwie najracjonalniejszym wykorzystaniem istniejącego i rozbudowywanego zaplecza materialnego oraz infrastruktury, niezbędnych do coraz lepszego zaspokajania wzrastających potrzeb wypoczynkowo-turystycznych społeczeństwa.

Wśród istotnych przyczyn wahań w wykorzystaniu istniejącej bazy noclegowej wymienić można również jej koncentrację w stosunkowo niewielu miejscowościach. Półtora procent miejsco-

wości, spośród ponad 3 tysięcy posiadających turystyczno-wypoczynkową bazę noclegową, skupia 35 proc. miejsc noclegowych.

Jest to wynik często żywiołowego procesu inwestowania turystycznego poza miejskimi aglomeracjami. Uzgodnienie każdej poszczególnej decyzji nie jest przecież równoznaczne ze zharmonizowaniem jej z zasadami racjonalnej lokalizacji bazy w skali całego kraju. A zharmonizowanie tego rodzaju jest utrudnione brakiem centralnego ogniwa, którego obowiązkiem byłoby zapewnienie równomiernego wykorzystania walorów turystycznych kraju.

Skutki tego stanu rzeczy potwierdza porównanie z innymi krajami na podstawie "Rocznika Statystycznego RWPG 1977".

Jeszcze w 1960 r. Polska pod względem liczby miejsc noclegowych w bazie wypoczynkowo-wczasowej ustępowała ZSRR, NRD i innym. W dziesięć lat później wysunęła się już na pierwszą pozycję wśród krajów RWPG. Zupełnie jednak inaczej przedstawia się wykorzystanie tych miejsc mierzone liczbą osób korzystających w ciągu roku z jednego miejsca noclegowego w bazie wypoczynkowo-wczasowej. W tej klasyfikacji Polska zajmuje obecnie miejsce ostatnie ze wskaźnikiem 8,1 podczas gdy np. RFN - 13, a ZSRR - 14,7.

Interpretacja powyższych danych wymaga szerszego materiału analitycznego. Samo porównanie jest jednak dostatecznie wymowne, wskazuje na celowość szerszego niż dotychczas zaznajomienia się z doświadczeniami innych krajów dla uzyskania pełniejszego obrazu badanej dziedziny w Polsce.

Potwierdza to m.in. analiza gastronomii w Polsce. Otóż w 1977 r. na tysiąc mieszkańców przypadają w Polsce 34 miejsca konsumenckie w ogólnodostępnych placówkach gastronomicznych, podczas gdy np. w Bułgarii - 59, NRD - 81, na Węgrzech - 90, w CSRS - 101.

Przy ocenie turystycznych usług gastronomicznych należałoby wziąć pod uwagę prawie 56⁴ tys. miejsc konsumenckich w obiektach wypoczynkowych FWP i zakładowych, co zwiększyłoby przeciętną liczbę tych miejsc na tysiąc mieszkańców do około 80. Niewiele zmienia to pozycję Polski w porównaniu z innymi krajami RWPG.

Jednym więc z warunków usprawnienia obsługi turystów, odpowiednio do już występujących, a tym bardziej wzrastających potrzeb w przyszłości, jest znaczne zwiększenie podaży usług poprzez inwestycje państwowe i spółdzielcze, a także o wiele szerszy niż dotychczas rozwój prywatnych jadłodajni i punktów żywienia, zwłaszcza w regionach masowo odwiedzanych przez turystów. Należy przy tym popierać przede wszystkim sprzedaż lubianych a prostych potraw odpowiadających dobrym tradycjom polskiej kuchni.

Poprawa stanu zaspokojenia żywieniowych potrzeb turystów może w drodze rozbudowy gastronomii, właściwych regulacji prawnych i bodźców ekonomicznych nastąpić szybciej niż w publicznym transporcie pasażerskim, którego niedostatki stają się barierą rozwoju turystyki. Poprawa wykorzystania istniejącego potencjału bazy materialnej, głównie noclegowej, zapewni podstawowym masom ludności racjonalny wypoczynek.

Jest to tym istotniejsze, że - zwłaszcza dla wypoczynku pobytowego poza miejscem zamieszkania - najatrakcyjniejsze dla turystów obszary znajdują się wzdłuż granic kraju, a największe skupiska ludzkie przede wszystkim w jego regionach wewnętrznych, co wymaga korzystania z transportu.

Tymczasem częstotliwość połączeń komunikacyjnych pomiędzy regionami położonymi w centralnej części Polski jest znacznie większa niż pomiędzy nimi a regionami położonymi na obrzeżach kraju. Np. Warszawa, Poznań, Wrocław, Katowice i Kraków skupiają razem 63% wszystkich połączeń kolejowych.

Pomijając inne aspekty ilościowe i także jakościowe zaspokajania potrzeb turystycznych przez publiczny transport pasażerski warto zaznaczyć, że przewozy turystyczne są dla komunikacji opłacalne, a ogólny deficyt jest powodowany niskimi opłatami za przejazdy do i z pracy oraz szkoły. Istnieją więc podstawy do szukania rozstrzygnięć, powodujących zmiany na lepsze, zwłaszcza że sprawy transportu są bardzo ważne również dla turystyki zagranicznej - wyjazdowej i przyjazdowej.

Poszukiwaniu rozwiązań pozytywnych w dziedzinie transportu towarzyszy świadomość, że w tym względzie turystyka w Polsce

sta je na nowym progu rozwojowym, wynikającym z szybkich postępów motoryzacji kraju. Nie uwzględniono tego w dostatecznym stopniu we wspomnianym programie rozwoju turystyki do 1980 roku.

Jak tymczasem wskazuje nowa prognoza Rady Motoryzacyjnej przy Radzie Ministrów, za dwadzieścia lat można się liczyć z taką liczbą prywatnych samochodów, że jeden pojazd będzie przypadał na mniej więcej cztery osoby, podczas gdy w 1977 r. - jeden samochód na 22 mieszkańców.

"Turystyka zmotoryzowana - twierdzi dr Andrzej Tyszka zrewolucjonizuje zapewne całą dotychczasową rzeczywistość turystyki i dlatego wymaga ona specjalnej uwagi badawczej i sprzężonej z nią publicznej kurateli". Opinia ta nie wydaje się być przesadzona, ale postulat ten wymaga również rozbudowy usług motoryzacyjnych już w następnej pięciolatce. We wszystkich bowiem krajach wysoko uprzemysłowionych, a do takich zalicza się również Polska, około dwóch trzecich ogólnej liczby wyjeżdżających na urlopowy wypoczynek poza miejsce stałego zamieszkania, a jeszcze więcej wypoczywających w dni wolne od pracy pod miastem korzysta z samochodu osobowego i nie ma obecnie podstaw do twierdzenia, że w naszym kraju będzie inaczej.

Rynek turystyczny

Wszelkie działania programowe, mające na celu jak najwszechstronniejsze wykorzystanie społecznych funkcji turystyki w zgodzie z potrzebami ludności, muszą brać pod uwagę realia gospodarcze.

Całokształt zjawisk gospodarczych związanych z zaspokojeniem potrzeb wypoczynkowych można ująć pod wspólnym mianownikiem rynku turystycznego. Nie jest to w Polsce rynek swobodnej gry podaży i popytu, jak w klasycznym kapitalizmie, na którym turystyczna usługa jest takim samym dobrem konsumpcyjnym jak każde inne, sprzedawanym wyłącznie pod kątem maksymalizacji zysku. W Polsce jest to rynek nie zawsze jeszcze dobrze funkcjonujący, ale służący zaspokojeniu potrzeb społecznych, z cenami i opłatami regulowanymi w podstawowych rozmiarach przez państwo, na którym dominują przedsiębiorstwa uspołecznione, podporządkowane

planom społeczno-gospodarczym.

Rynek ten podlega oczywiście zmianom w miarę rozwoju kraju, a przez szereg lat był określany przede wszystkim stale doskonalonym systemem świadczeń socjalnych.

Od paru lat nowym bedźcem rozwoju turystyki oddziałującym coraz wyraźniej stało się świadczenie, przez wyspecjalizowane przedsiębiorstwa państwowe i spółdzielcze, usług w pełni opłacanych przez turystę z jego własnych dochodów.

Rynek turystyczny, niezależnie od form i sposobów opłacania usług, najbardziej jest rozwinięty w regionach nasilonego ruchu turystycznego, wykorzystuje te same środki publicznego transportu, zabytki kultury, historii, przyrody itd.

Kryterium sprawności funkcjonowania tego rynku są przede wszystkim potrzeby społeczne, to znaczy w jakim stopniu świadczone usługi sprzyjają odnowie i rozwojowi sił psychicznych i fizycznych człowieka oraz zaspokajają jego wymagania poznawcze.

Wśród socjologów Zygmunt Skórzyński np. uważa, że zależy to przede wszystkim od czasowej zmiany w stosunku do:

- a/ aktualnego trybu życia, rodzaju i rytmu pracy, charakteru zajęć czy zachowań,
- b/ otaczającego bezpośrednio środowiska przestrzennego, krajo-
brazowego, mikroklimatycznego,
- c/ bezpośredniego otoczenia ludzkiego,
- d/ własne roli społecznej.

Hipotezę tę potwierdzają obserwacje wzrastającej ruchliwości turystycznej naszego społeczeństwa. Stąd też w dalszym ciągu należy się liczyć^z coraz większym zróżnicowaniem oczekiwań i zachowań związanych z turystyką, ze wzrostem jej kulturotwórczych funkcji. Do zadań w dziedzinie wypoczynku i turystyki najważniejszych i długofalowych - pisze Z. Skórzyński - należy "dążenie do kształtowania i upowszechniania się stylu życia i kultury czasu wolnego o charakterze aktywno-kreatywnym, przy równoczesnym zmniejszaniu się dominujących obecnie w kulturze czasu wolnego postaw bierno-konsumpcyjnych i konsumpcyjno-rozrywkowych".

Wywód ten potwierdza m.in. wzrastająca popularność - jak się określa w FWP - "wczasów z tezą". Np. niedawno wprowadzone wczasy w domach akademickich w Toruniu z miejsca zdobyły dużą popularność, bo stwarzały możliwość bliższego zaznajomienia się z tym ciekawym miastem. Dużym powodzeniem cieszą się także kilkutygodniowe spływy kajakowe PTTK, wczasy PZMot połączone z nauką prowadzenia samochodów, wczasy TKKF dla odchudzających się oraz wiele innych pobyków wypoczynkowych tego rodzaju, organizowanych przez terenowe przedsiębiorstwa turystyczne.

Przedsiębiorstwa te zdają sobie na ogół sprawę, że potencjalny klient poszukuje współcześnie nie tylko łóżka i wyżywienia poza domem, ale przede wszystkim atrakcyjnego programu. Świadczą o tym oferty zawarte w katalogach na Giełdę Turystyczną w Łodzi i giełdy w innych miastach. Bardzo często - niestety - realizacja tych ofert odbiega od zapowiedzi. Bliższa analiza zjawiska wykazuje, że podstawową przyczyną niedomagań są często niedostateczne umiejętności kadry organizatorsko-obsługującej.

Z badań GUS wynika, że w 1977 roku pełnoetatowe zatrudnienie w turystyce i wypoczynku obejmowało przynajmniej 75 tys. osób.

W porównaniu do lat poprzednich poprawiły się przeciętne kwalifikacje formalne. Często jednak nadal usługi nie odpowiadają społecznemu zapotrzebowaniu. Dzieje się tak, ponieważ problematyka świadczenia usług i zdobycie praktycznych umiejętności nie są należycie uwzględnione w procesie kształcenia.

Należy więc na nowo określić zarówno poziom formalnych kwalifikacji jak i umiejętności, niezbędnych do wykonywania określonych prac w turystyce. Ważne jest bowiem także posiadanie pewnych cech charakterologicznych jak np. zdolność szybkiego nawiązywania kontaktu z ludźmi, radzenie sobie w nieoczekiwanych sytuacjach, opanowanie, uprzejmość, a również odpowiednia postawa społeczna. Celowe będzie więc wprowadzenie obowiązku posiadania licencji przez niektórych pracowników gospodarki turystycznej, a zwłaszcza informatorów turystycznych, przewodników - pilotów, agentów placówek gastronomicznych. Licencje te - podobnie jak ma to miejsce w wielu innych krajach, powinny być co jakiś czas odnawiane. Problematyka ta zostanie przedstawiona na najbliższym posiedzeniu GKT.

Wprowadzenie powszechnego obowiązku kategoryzacji, o czym była już mowa, oraz licencjonowania pracowników pełniących określone funkcje w turystyce umożliwi coraz szersze wprowadzenie gwarancji zakresu i poziomu usług, ku zadowoleniu turystów krajowych i zagranicznych.

Rozszerzaniu oferty turystycznej i gwarancji jakości odpowiednio do ceny powinna towarzyszyć należyta działalność informacyjna i reklamowa. Mając na względzie duże rozproszenie placówek świadczących usługi dla turystów oraz miejscowości, w których wypoczynkowo turystyczne potrzeby mogą być zaspokajane, trzeba ujednolicić system informacji i reklamy turystycznej, tak by służył zarówno każdemu turyście jak i wszystkim biurom podróży, przedsiębiorstwom i organizacjom turystycznym.

Nieodczowność poprawy informacji turystycznej wynika także ze spodziewanego szybkiego rozwoju przyjazdowej turystyki zagranicznej, ważnej ze względów społeczno-politycznych i gospodarczych. Zwiększenie napływu gości z zagranicy ma z kolei pozytywny wpływ na rozmiary turystyki wyjazdowej z Polski, której popularność także stale wzrasta. Światowa organizacja Turystyki - WTO - przewiduje, że do końca stulecia międzynarodowy ruch turystyczny podwoi się.

Polski rynek turystyczny coraz bardziej się rozrasta i przez to się komplikuje. Tym więcej uwagi należy poświęcić jego ekonomice, krótko i długookresowej analizie nakładów i efektów.

Wyniki tej analizy mogłyby być przedstawione na jednym z posiedzeń GKT.

Rola nauki

By wpływać na kształtowanie potrzeb i powodować planowe ich zaspokojenie, trzeba je dobrze znać. Może się bowiem zdarzyć, że niewłaściwa ocena niektórych wzrastających potrzeb, a zatem ich niezaspokojenie, stanie się źródłem różnorodnych napięć społecznych, przyczyną mniejszych satysfakcji niż te, które powinny powstawać w świadomości społeczeństwa na tle postępu

uzyskiwanego z zaspokojenia całokształtu innych potrzeb.

Ranga wiedzy o potrzebach ludzkich wynika przy tym z ograniczoności zasobów surowcowych, energetycznych, rolniczo-żywniowych itp., a także przestrzeni o szczególnie cennych walorach turystycznych. Pełniejsza wiedza o ludzkich potrzebach pozwala więc lepiej wykorzystywać istniejące zasoby, oszczędniej nimi gospodarować i racjonalizować konsumpcję społeczną.

"Teoretyczny problem kierowania rozwojem potrzeb - by ponownie zacytować Jana Szczepańskiego - jest dla nas jednym z ważniejszych i pilniejszych do rozwiązania. Zanim bowiem polityka społeczna będzie mogła podjąć wysiłki nad opracowaniem metod i środków politycznych w tej dziedzinie, musi dysponować poprawnie skonstruowaną i zweryfikowaną teorią potrzeb, ich istoty, struktury i mechanizmów rozwoju".

Stąd też skuteczne dostosowanie programów i metod produkcji dóbr oraz podaży usług do dobrze poznanych i ocenianych według ważności potrzeb ludzkich jest znacznie bardziej niezbędne niż samo tylko skonstruowanie abstrakcyjnych "wzorów spożycia" "modeli konsumpcji", scenariuszy stylu życia, dla których aparat produkcyjny nie zapewnia dostatecznej ilości i jakości towarów i usług, a ogniwa organizacyjne - odpowiedniego systemu wdrażania do praktyki przyjętych planów działania.

Natomiast niezmiernie istotne jest zbliżenie - przez naukę i wyrażające interes ogólnospołeczny decyzje władz politycznych i gospodarczych - programów rozwojowych do masowych, trwałych, rozwijających się w prawidłowych kierunkach i proporcjach potrzeb, zweryfikowanych przez samych konsumentów oraz system nadrzędnych docelowych wartości. Pozwoli to uzyskać z tych samych walorów przestrzeni z tej samej ilości surowców i materiałów, z tego zasobu obiektów i urządzeń turystyczno-rekreacyjnych, zarówno więcej usług i produktów o pełnej przydatności, jak i więcej satysfakcji z uczestnictwa w ruchu turystycznym, a w konsekwencji także z warunków życia.

Osiągnięcie tego celu wymaga m.in. podjęcia szeregu badań naukowych dotychczasowego dorobku jak i pogłębionych studiów

dotyczących kształtowania się turystycznych potrzeb.

Centralny organ państwowego zarządzania turystyką nie miał w przeszłości rozbudowanego zaplecza naukowego na miarę znaczenia turystyki w socjalistycznym systemie wartości. Dopiero w ostatnich latach nastąpił zwrot w tej dziedzinie.

Droga do budowania skutecznych i efektownych przekładni pomiędzy nauką i praktyką jest długa i nie wolna od przeszkód. Część skromnego jeszcze potencjału naukowego w dziedzinie turystyki koncentruje jedynie swoją uwagę na problemach i tematach mających zbyt odległy horyzont powiązań z wymaganiami praktyki.

Dla nowej pięciolatki planistycznej 1981-1985 przyjdzie więc podjąć trud opracowania nowego układu problemów resortowych, w ramach których wzajemne powiązanie badań podstawowych z ich efektami wdrożeniowymi musi być lepiej rozwiązane niż obecnie. Z drugiej strony konieczne będzie także zwiększenie chłonności i gotowości ogniw administracyjno-gospodarczych do stosowania innowacji programowych i ekonomiczno-organizacyjnych, proponowanych przez naukę.

Wychodząc z założenia, że nauka w coraz większym stopniu będzie odpowiadała tym oczekiwaniom, kolejne - trzecie - posiedzenie Głównego Komitetu Turystyki będzie poświęcone problematyce nauki, jej funkcjom badawczo-dydaktycznym oraz kadrom, podstawowej sile motorycznej rozwoju turystyki. Zadaniem obecnego plenum jest więc określenie najważniejszych celów działania, które będą wiążące dla polityki Komitetu.

Oceny fachowców, wsparte coraz sprawniejszymi badaniami prognostycznymi, przewidują dalszy postęp turystyki, nie wolny zapewne od wahań i o zmiennej dynamice w poszczególnych latach, ale stały w dłuższych okresach czasu. Ma to swoje uzasadnienie zarówno w rozwoju gospodarki jak i wzroście społecznych funkcji - przede wszystkim zdrowotno-rekreacyjnych - turystyki, która staje się także nowoczesną formą kształcenia ustawicznego milionów ludzi. Dla młodej generacji - potwierdzają to prace warszawskiego Instytutu Badań nad Młodzieżą - turystyka staje się elementem socjalistycznego stylu życia.

Sprostaniu oczekiwaniom, to znaczy społecznym potrzebom, służy jednoznaczne określenie celów, do których zmierzać powinni wszyscy organizatorzy turystyki i wypoczynku w Polsce. Wytyczeniu tych celów służy II posiedzenie GKT, a propozycje najważniejszych zadań na lata 1981-1985 zawiera projekt uchwały.

4024